

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'İN FERT VE TOPLUM HAYATINA
KAZANDIRDIĞI NEZAKET
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM AKGÜN

Hazırlayan
FAZIL SARAÇ

İĞDIR - 2015

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'İN FERT VE TOPLUM HAYATINA
KAZANDIRDIĞI NEZAKET
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM AKGÜN

Hazırlayan
FAZIL SARAÇ

İĞDIR - 2015

T.C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AKGÜN danışmanlığında, ... Fazıl SARIÇ.....
tarafından hazırlanan bu çalışma 04 / 05 / 2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından.
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı ..... Tefsir..... Bilim Dalı'nda
Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Sadi EREN

İmza: ..... Sadi EREN

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. İbrahim AKGÜN

İmza: ..... İbrahim AKGÜN

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZKAN

İmza: ..... Fatih ÖZKAN

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 04 / 05 / 2015..

F. ÖZKAN

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZKAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Kur'ân-ı Kerim'in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket

Yaşadığımız toplumun en bariz problemlerinden biri nezaket ihlalleridir. Kur'ân ve Sünnette yer alan ve bize tavsiye edilen nezaket anlayışının çok uzağındayız. Belki bu sosyal problemlerimizi aşmamızda bir nebze katkısı olur düşüncesiyle böyle bir çalışma yaptık.

Temel kaynakları incelendiğinde, İslâm'ın koyduğu kurallar itibariyle bir ahlâk nizamı, bir ahlâk disiplini ve bir estetik anlayışının olduğu görülür. “*Kur'ân-ı Kerim'in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket*” ismiyle yaptığımız bu çalışma, Müslüman'ın muamelelerinde güzel ahlakın mertebesi olan nezaketli, ince ve zarif bir yapıya sahip olması gerektiğini ayrıntılarıyla ele almaktadır.

Müslümanların öncelikli olarak bütün kötü huylardan arınıp, güzel huylarla mücehhez olmasını isteyen İslam, sadece insanın iç dünyasını şekillendirmekle kalmaz. O aynı zamanda yeryüzündeki bütün canlıların birbirleriyle ilişkilerinde hassas olmaları gerektiğine ve çevrelerindeki düzene, estetiğe işaret eder. İşte bu bağlamda ele aldığımız, “*Kur'ân-ı Kerim'in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket*” dünya insanlık ailesi için saygılı, nezaketli, rol-model bir Müslüman tipini ve dünya düzeninin bu duygularla mücehhez fertlerden oluşması gerektiğini tasvir etmektedir.

Anahtar kelimeler: Kur'ân-ı Kerim, Nezaket, Estetik, Edep

ABSTRACT

The kindness that Holy Qur'an provides to individual and society's life'

One of the most obvious problems in the society we live is kindness violations. We are far from the courtesy of understanding that recommended to us which is located in the Qur'an and Sunnah. We made such a study that perhaps it would contribute to overcome our social problems.

The main sources are examined, according to the rules of Islam, it is seen as a moral order, a moral discipline and aesthetic. This work that is named 'The kindness that Holy Qur'an provides to individual and society's life' discusses of muslims should be kind, fine and elegant to eachother in their relationships with details.

One of the priorities of Islam, it wants from muslims to get rid of evils and equipped with good habits. Islam not only shapes the inner world of people at the same time it refers to all living things on Earth need to be sensitive and aesthetic in their relationship with each other for the harmony of the environment.

As a result we can say that our work 'The kindness that Holy Qur'an provides to individual and society's life' describes how a muslim sould be. According to this a muslim should be respectful, kindness and role-model for the world of mankind.

Key Words: Holy Qur'an, kindness, aesthetic and decency.

ÖNSÖZ

Vahyin son halkasını oluşturan Kur'an-ı Kerim, tüm insanlara hitap eden ilahî ve evrensel bir mesajdır. Yüce Allah bu mesajında, inananların kabul ederek uyguladıkları takdirde kolay bir hayat yaşayabilecekleri inanç esaslarını ve ahlâk kurallarını bildirmiştir. Kur'an'ın indiriliş gayesine uygun olarak her muhatabın öncelikle onu doğru anlaması gerekir. Kur'an'ın ihtiva ettiği güzel ahlâk kuralları da buna dâhildir. Tabii ki bir şeyin güzelce yaşanabilmesi her şeyden önce onun güzel anlaşılmasına bağlıdır.

Bu çerçevede bazen inanç konularıyla bazen ibadet ve bazen de insan davranışlarıyla ilgili ahlâk kurallarının Kur'an'ın bütün muhtevasına teşmil edildiğini görmekteyiz. Okunup anlaşılmayı bekleyen Kur'an metninin içerisine serpiştirilen güzel huyları derli toplu olarak okuyucunun anlama ufkuna yaklaştırmak bir bakıma kâmil bir insan portresi çizmek demektir.

İşte bu gerçekten hareketle “*Kur'an-ı Kerim'in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket*” ismini verdiğimiz bu çalışmamızda, bir müminin kemal derecesine ulaşabilmesi için, diğer insanlarla olan münasebetlerinde güzel huylara sahip olarak nasıl bir metot takip etmesi gerektiğini, ilmî bir bakış açısıyla inceledik.

Çalışmamız, bir giriş ve dört bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde estetik ve nezaket kelimelerinin anlamını ve Kur'an ayetlerinde estetik ve nezakete işaret eden noktaları ele aldık.

İkinci bölümde İbadetlerimizde gerek Allah'a karşı olan saygıyı sevgiyi gerekse etrafımızda olan insanlara karşı olan saygı ve sevgiyi ifade eden nezaket özelliklerinden bahsettik.

Üçüncü Bölümde daha çok ikili ilişkiler bağlamında fertlerin ana, baba, kardeş ve eşleriyle olan münasebetlerini ve takip edecekleri yolları; bir başka ifadeyle Kur'an-ı Kerim'deki davranışlara (pratik hayata) yönelik olan nezaket kurallarını inceledik.

Dördüncü Bölümde ise Toplumla iletişimde Kur'an'ın istediği nezaket ölçülerine dikkat çekmeye çalıştık. Selam verme, konuşma, yürüme, öfkelenmeme, misafire ikramda bulunma, yeme içme ve davetlere icabet gibi hepimizin karşı karşıya kalacağı davranışlar konusunda Kur'an'dan ayetler zikrettik.

İnsanların her türlü işlerinde ve ilişkilerinde, konuşma, davranış ve hareketlerinde ince, zarif, nazik ve kibar olmaları, saygılı ve ölçülü davranmaları; başka bir deyişle güzel huy sahibi, edepli birer müslüman olmaları, İslam'ın titizlikle üzerinde durduğu konulardandır.

Bu güzel davranışların hem fert ve toplum huzuru, hem de dünya ve ahiret saadeti açısından insana ne gibi kazanımlar sunabileceğini ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca bunların, kişiyi toplum içerisinde saygıdeğer kılan ve insanlar arasındaki sağlıklı iletişimin devamını temin sadedinde, onların birbirleriyle olan ilişkilerini ilahî bir ölçüye göre ayarlayan ve bu ilişkilere güzellik katan bir husus olduğunu izah etmeye çalıştık.

Bugün yaşanan hayatın, nezaket kurallarının çok ötesinde, anne, baba, kardeş tanımadan, hak ve hukuk kurallarının hiçe sayılarak yaşanması ve toplumsal çözümlenmeyle yüz yüze olması gerçeğinden yola çıkarak çalışmamızın bir nebze olsun insanlara, Kur'an'ın ışığında karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı Saadet Asrındaki gibi huzurlu bir yaşamın yollarını göstermesini ve toplumumuza hayırlar getirmesini Cenab-ı Allah'tan niyaz ediyorum.

Bu mütevazı çalışmamız süresince her zaman beni cesaretlendirip kıymetli tavsiyeleri ve yönlendirmeleriyle bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. İbrahim AKGÜN Bey'e çok teşekkür ederim.

Fazıl SARAÇ
2015- İĞDIR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	İ
ABSTRACT	İİ
ÖNSÖZ	İİİ
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	Vİİ
GİRİŞ	1
1. TEZİN KONUSU VE AMACI	1
2. TEZİN ÖNEMİ	4
3. TEZİN KAPSAMI VE SINIRLARI	6
4. TEZİN KAYNAKLARI VE KULLANIMI	8
1. ESTETİK	9
1.1. ESTETİK VE ETİK (AHLÂK) ARASINDAKİ İLİŞKİ	10
1.2. İSLAM VE ESTETİK	11
1.3. KUR'ÂN'DA ESTETİK	17
1.4. ESMÂ-İ HÜSNÂ'DA ESTETİK	30
1.4. 1. el-Cemil	32
1.4. 2. el-Kuddüs	32
1.4. 3. el-Muhsin	33
1.4. 4. el-Bedi'	34
1.4. 5. el-Musavvir	36
1.4. 6. el-Latif	36
1.5. NEZAKET	38
1.6. NEZAKET VE ESTETİĞİN KAPSAMINA GİREN KAVRAMLAR	41
1.6.1. Muşeret	41
1.6.2. Afv	41
1.6.3. Hilm	42
1.6.4. Rıfk	43
1.6.5. İhsan	44
1.7. NEZAKETİN FITRİLİĞİ	45

2.1. İBADETLERDE ESTETİK.....	49
2.1.1. Sadaka	49
2.1.2. Namaz.....	54
2.1.3. Hac.....	57
2.1.4. Kurban.....	59
2.1.5. Oruç	60
2.1.6. Duâ	62
2.2. KUR'ÂN'IN USLUBUNDAKİ BELAĞAT	64
2.2.1. Allah'a (c.c) Şer İsnat edilmemesi	64
2.2.2. Kadınların Tarlaya Benzetilmesi	65
2.2.3. Zanlıya Hitap.....	67
3. AİLE İÇİNDE NEZAKET.....	69
3.1. ANA - BABAYA KARŞI NEZAKET	69
3.2. EBEVEYN ÇOCUK İLİŞKİSİ.....	75
3.3. EŞLER ARASI NEZAKET	77
4. TOPLUMLA İLETİŞİMDE NEZAKET	84
4. 1. KADIN - ERKEK İLİŞKİLERİNDE NEZAKET	85
4.1.1. Hz. Musa'nın (a.s) Şuayb'ın (a.s) Kızlarına Karşı Nezaketi.....	85
4. 2. BAŞKASININ YANINA GİRMEK.....	87
4. 3. GİRERKEN SELAM VERME ve SELAM ALMA.....	92
4. 4. GELEN KİŞİ İLE İLGİLENME.....	94
4. 5. TOPLULUKTAN AYRILMA.....	95
4. 6. KONUŞMADA NEZAKET	96
4. 6. 1. Söz.....	96
4. 6. 2. Ses Tonu	98
4. 6. 3. Yumuşak Söz.....	100
4. 6. 4. Necva.....	101
4.7. MİSAFİRLİK.....	102
4.8. YÜRÜYÜŞ	107
SONUÇ	109
KAYNAKÇA.....	111

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhisselâm

b. : İbn

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

çev. : Çeviren

DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

Hz. : Hazreti

r.a. : Radiyallahu anh

r.anha: Radiyallahu anha

s. : Sayfa

s.a.v. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

tsz. : Tarihsiz

ty: Tarih yok

yay. : Yayınları

GİRİŞ

1. TEZİN KONUSU VE AMACI

Bu çalışmamızın konusu, “*Kur’ân-ı Kerim’in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket*”tir. Amacı ise, bu konuyu tefsir eksenli ayet-i kerime ve hadis-i şerifler ışığında, çeşitli yönleriyle incelemektir.

İnsanlara öğüt veren hakikatlerle dolu Kur’ân-ı Kerim, Yüce Allah’ın âlemlere yazılı olarak son defa yaptığı bir müdahalesi ve hitabıdır. Temel gayesi, insanların bu dünyada nasıl bir hayat yaşaması ve Allah’a (c.c) nasıl kulluk yapmaları gerektiğini öğretmek şeklinde özetleyebileceğimiz Kur’ân-ı Kerim, hem dünya hem de âhiret saadetinin yollarını göstermektedir.

Din, genel manada insanla Allah (c.c) arasındaki münasebetin ortak ismidir ve bu çerçevede şahsî bir şuurlanma halidir. Ne var ki bu idrak her şeyden önce yakın ve uzak çevre tarafından güzellikten bir eser olarak algılanmalıdır. Bir insanın kendini "dindar" veya "dini bütün" olarak kabul etmesi ve çevresinde bu sıfatla tanınmasının herkes tarafından hissedilebilir ve anlaşılabilir bir ölçüsü vardır; bir "din"e mensup olmak şuuru, o insanda en azından "davranış ve huy güzelliği" olarak aksetmelidir.

Ayrıca gerçek anlamda dindarlık için bilginin yanında bilgiyi doğru kullanma, farkındalık, estetik, incelik ve yücelik de gerekmektedir. Dindarlıkta asıl olan bilgi ile beraber bağlılık ve teslimiyettir. Dindarlığın duygusal boyutları için ise sadece bunlar yeterli değildir. İbadetlerde ihlas, niyette samimiyet, fedakârlık, güzel ahlak, tevazu, nezaket gibi dinin temelini oluşturan duygular dindarlığın tamamlayıcısıdır.

Duygularımıza zarafet ve letafet kazandırmayan bir iman; soğuk, kuru, etkisiz, güçsüz ve donuk bir dindarlık meydana getirir. Kuru, duygusuz, korkusuz, ümitsiz, merhametsiz, kibirli, kaba dindarlık gösterisi ise, Allah (c.c) nezdinde hiçbir değer ifade etmez. Dindarlığın ahlakî boyutu, iman esaslarının ve ibadetlerinin insanda gerçekleştirmek istediği nihai gayedir.

Meseleyi daha özel bir çerçevede ele alırsak söyleyebiliriz ki dindar kişi, bu sıfatı bir iftihar vesilesi olarak kabul ediyorsa en azından çevresine güven verici, nazik ve terbiyeli bir insan görüntüsü vermek zorundadır.

İmanın derecesi insanlar tarafından ölçülemez ise de, bir dine mensup olmanın şuuru ölçülebilir bir keyfiyettir. Başkalarına zararı dokunan, güvenilmez, tehditkâr, kaba, saygısız ve nezaketsiz kişileri, en azından taşıdıkları dindarlık sıfatına ihanet etmekle suçlayabiliriz.

Kur'ân-ı Kerim, nezaketli, zarif ve diğer insanlar için birer örnek oluşturan fertlerden meydana gelen bir toplum inşa etmeyi hedeflemektedir. Böyle bir inşa ameliyesi, mezkûr toplumun fertleri arasındaki ilişkilerde, onların devam ettire geldikleri yaşantılarında uyacakları kurallarla bire bir irtibatlıdır. Asıl itibariyle Mekke döneminde inen ayetlerden başlayarak, Medine döneminde inen ayetlerin genel teması, her yönüyle kaba, kırıcı söz ve fiilleri olan bir toplumun, estetik anlayışı olan ve nezaket sahibi bir toplum haline gelmesine endekslenmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'in konusu imandan sonra güzel amel ve güzel ahlâktır. Çünkü sıradan bir kitap olmayan Kur'ân-ı Kerim, herhangi bir kişinin, istediği herhangi bir zamanda gönlünden geçirdiği her şeye cevap bulabileceği bir ansiklopedi değildir.

Bütün bunların ötesinde onun konusu, ilahî buyrukların şemsiyesi altında her zaman güzel işler yapan, edep, hilm, afv ve nezaket gibi özelliklerle mücehhez bir toplum oluşturmaktır. Bu bağlamda o, başta Allah'a kulluğu, ana babaya saygıyı, insanlarla kardeş olmayı, yani ideal manada iyi bir kul olmayı emretmiştir.

Eskilerin zarif deyimiyle def-i hacet, yani tuvalet ihtiyacı insanın en doğal ve zorunlu ihtiyacıdır. İslam Peygamberi bu doğal ihtiyacın giderilmesine bile bir incelik, ölçü ve ahlak getirmiştir.¹ Tuvalet adabı, aynı zamanda temizlik bilincini, ötekine saygı anlayışını, çevre duyarlılığını ihtiva eden bir öğretiyi yansıtmaktadır.

---

¹ Ebû Dâvud, Süleyman b. El-Eş'âs es-Sicistânî, *es-Sünen*, İstanbul 1401/1981, Teharet, 7.

Birbirleriyle savaşan ve öteden beri sürdürö geldikleri adet, gelenek ve görenekleriyle insanlık onurlarını ayaklarının altına alan Arap toplumunu kısa sürede “faziletli insanlar” topluluğu haline getiren tesirli güç nedir? Acaba her yönüyle kokuşan bu toplumun ıslahına Kur’ân öğretileri hangi çözümleri sunmuştur? Birbirlerini insanca dinlemekten bile mahrum olan böyle bir topluma Kur’ân’ın hangi mesajı etkili olmuştur?

İşte biz çalışmamızda, bu sorulara cevap aradığımız gibi aynı zamanda da Kur’ân’ın kurmayı hedeflediği toplumdaki Müslömanlarda bulunması gereken estetik ve nezaket duygularını nasıl geliştirdiğini inceleyeceğiz.

2. TEZİN ÖNEMİ

Toplumunu bir bina gibi tasavvur edersek, fertler binanın yapı taşları, değerler ise çimentosu sayılabilir. Harç ve çimentosu olmayan binanın kolayca dağılması gibi değerleri olmayan toplumun da aynı duruma maruz kalma ihtimali vardır. Değerler ise insan dışında hiçbir canlıya öğretilemez. İnsanın doğuştan gelen yalnızca birkaç eğiliminden söz edebiliriz. Bunlar; yemek, içmek, tenasül gibi eğilimlerdir. Bunun dışındakiler öğrenilmiş davranışlardır.

Ahlaksızlığın, kabalığın çok boyutlu olarak yaygınlaştığı dünyamızda birçok kişinin insanın yaratılış gayesinin belirtildiği "*O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır*"² âyet-i celilesinin dışında bir hayat sürdüğü bilinen bir gerçektir.

Hâlbuki son vahyi bizlere ulaştıran Hz. Peygamber, bir hadis-i şerifinde kendisinin güzel ahlâkı en mükemmel şekliyle temsil etmek için gönderildiğini "*Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim*"³ ifadesiyle bildirmektedir. Öyleyse güzel ahlâkla, güzel huylar ve bu doğrultuda inşa edilen nesiller, Kur'ân söyleminin yegâne hedefidir. İşte bu bağlamda pek çok ayetin ihtiva ettiği nezaket kuralları, İslam'ın estetik anlayışına işaret eden örnekleri başta Kur'ân müntesipleri olmak üzere pek çok insanın çeşitli sebeplerle önemsemediği hususlar ola gelmiştir.

Belki de Hz. Peygamber (s.a.v): "*Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim*" hadis-i şerifiyle, asırlar öncesinde ihmal edilmesi mukadder olan bu noktaya dikkat çekmiştir. Çünkü bütün güzel ameller, güzel eserler, hep ince, zarif düşünce ve davranışların neticesinde meydana çıkabilecek olgulardır.

Bu çerçevede Kur'ân'daki nezaket kuralları, insan yaşantısının her yönünü kuşatmakta ve güzelleştirmektedir. Geline bu noktada insanın iyi bir Müslüman olabilmesinin temel şartı, işaret ettiğimiz bu ahlâkî kurallara uymaktır.

Zaten uyulan bu kurallar Müslümanın düşüncesine, sözlerine ve davranışlarına güzellik katar ve ona üstün bir değer kazandırır.

---

² Mülk, 29/2.

³ Mâlik b. Enes, Ebu Abdillah el-Himyeri, "*el-Muvatta*", İstanbul 1401/1981. Ahlak 47, 8.

Bir insanın ahlâkî prensiplerden ve faziletlerden yoksun olması, bir başka ifadeyle kötülüğün kendisine hükmetmesi, onun akıbetinin ve ebedî hayatının perişan olması demektir. Hâlbuki insan bu dünyaya kötülük yapmak ve ahlâk sınırları dışında bir hayat sürmek için gelmemiştir. Onun asıl misyonu yaratılışında kendisine bahşedilen fitrî melekelerinin yanı sıra birçok ayette açıklanan ahlâkî ilkeler doğrultusunda gerçekleşecektir.

Yaptığımız çalışma, dünyamızdaki bütün canlıların mutluluğunu hedefleyen örnek ahlâk prensiplerini açıklamaya çalışması ve bunları muhatapların anlama ufkuna yaklaştırmayı hedeflemesi bakımından hayatî önemi haizdir.

İnsanın söz ve davranışlarındaki zarıflık, incelik ya da çirkinlik, ahlâk sayesinde anlaşılır. Dolayısıyla Peygamberimizin (s.a.v) yaşantısında uyguladığı ahlâk kurallarıyla mücehhez olan ve nebevî yaşantıyı kabullenen bir insan, daha başlangıçta kendisini kötülüklerden ve manevî hastalıklardan korumuş olur. Zaten ahlâkın gayesi de budur.

Çalışmamızın bir başka önemi de Allah'a (c.c) karşı sorumluluklarımızın yanı sıra içinde yaşadığımız toplumun bir ferdi olarak gerek ferdi, gerekse sosyal hayatta nasıl bir yol takip edeceğimizi örneklerle açıklamasıdır.

3. TEZİN KAPSAMI VE SINIRLARI

“*Kur’ân-ı Kerim’in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket*” başlığıyla sunduğumuz bu tezin, bir yüksek lisans tezi olması hasebiyle, fazla teferruata girmeden ama çok da sathi bırakmadan ve konuları daha önce Adab-ı Muaşeret adı altında yapılan çalışmalardan farklı bir bakış açısıyla ele aldık.

Tezimizin başlığını da göz önünde bulundurarak konuları özellikle ayet-i kerime ve hadis-i şerifler ışığında ele aldık. Bunun yanında dipnotlarını göstermek suretiyle farklı eserlerden yararlanarak kendi yorumlarımızla birlikte konulara ilmî olarak yaklaşım, konumuzun dışına çıkmamaya çalıştık.

Çalışmamızın konusunu; “*Kur’ân-ı Kerim’in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket*” başlığı oluşturduğu için öncelikli olarak birinci bölümde estetik ve nezaket kelimelerinin lügat ve terim anlamlarıyla birlikte eşanlamalarını da inceledik. Aynı zamanda estetik ve nezaketin, Kur’ân’daki ve İslam’daki yerine işaret bağlamında başlıklar altında açıklamalar getirdik.

İkinci bölümde, ibadetlerimizde bulunması gereken edep ve adabı ayetler ve hadisler ışığında aynı zamanda nezaket ve estetik çerçevesinde ele aldık.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise gerek Kur’ân-ı Kerim’de gerekse hadislerde, gerek ailevî gerekse ictimâî ilişkilerde müminlerin güzel birer davranışı olarak ön plana çıkarılan nezaket örneklerini inceledik.

Birçok ayet-i kerimede farz kılınan ve ifa şekli çoğunlukla Hz. Peygamber tarafından belirlenen tavır, davranış, hareket ve fiillerin ibadet şemsiyesi altında kabul edilen kulluk vazifelerinin aynı zamanda bizatihi nezaket kuralı olduklarını müşahede ettik.

Özlü Kur’ân ibarelerinin, ancak hadislerle muhatapların anlama ufkuna yaklaştırılabileceği gerçeğinden hareketle hadis kaynaklarında konumuzla ilgili olarak ön plana çıkan sağlam rivayetleri, zenginleştirici ama belirlediğimiz sınırları aşmayacak birer bilgi kaynağı olarak kullandık.

Nezaket kurallarının nebevi hayatta yaşanan örnekleri, çalışma konumuzun ana temasını oluşturacağından Hz. Peygamber'in bu bağlamdaki tasarrufları sıklıkla müracaat ettiğimiz kaynaklardan biri olmuştur. Onun arkadaşları ve bazen de öğrencileri konumundaki sahabelerin yaşantıları ve söylemleri de konumuz çerçevesinde çalışmamızın satırları arasında olması gereken yeri bulmuştur.

Kur'ân ve hadis metinlerinden çıkarılan nezaket örneklerinin, ibadetlerimizden tutun da, günlük hayatımıza ne derece ve nasıl ışık tutacağı ve bunların nasıl yaşanacağı, ayrıca sonuç olarak fertten başlanarak nasıl ideal bir toplum oluşturulacağı konusu, çalışmamızın sınırlarına yön veren ve onu nihayetlendiren temel kıstaslar olmuştur.

4. TEZİN KAYNAKLARI VE KULLANIMI

Tezimiz; konu itibariyle Kur'ân ve O'nun açıklaması olan tefsir, hadis, siyer ve İslam tarihi gibi geniş yelpazede incelenmesi gereken bir konuyu ihtiva eder. Dolayısıyla biz de öncelikle Kur'ân-ı Kerim'e, Hadis-i Şeriflere ve sözünü ettiğimiz alanlardaki kaynaklara müracaat edip her bir konu başlığıyla ilgili ne kadar ayet ve hadis varsa tespit ettik. Ancak çalışma sınırlarımızı aşmamak için birbirleriyle konu birliği ve bütünlüğü içinde olan ayet ve hadisleri mezc ederek tekrarlardan kaçındık. Benzer bilgi karinelerini dipnotlarda göstermekle yetindik.

Daha önce Adab-ı Muaşeret adı altında yapılan çalışmalarda olduğu gibi ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerde geçen nezaket kurallarını zikretmekle yetinmeyip, bugün protokol veya nezaket kuralları olarak bilinen kurallarla mukayesesini de yaparak farklı bir bakış açısı yakalamaya çalıştık.

Birinci bölümde “Estetik ve Nezaket” kavramlarını eş anlamlarıyla beraber incelerken öncelikli olarak İslam dünyasında revaçta bulunan ilk elden lügatlere müracaat ettik. Bu çerçevede genel lügatlerin verdiği bilgileri de konu lügatleriyle destekledik. Bunu yaparken önce İbn-i Manzûr'un *Lisânu'l-Arab*'na, İsfehânî'nin *el-Müfredât*'na ve Cürcanî'nin *Ta'rifatı*'na temel kaynaklar olarak müracaat ettik.

Kur'ân-ı Kerim'deki ilgili ayetleri tefsir literatüründe revaç bulan rivayet ve dirayet eserlerinden faydalanarak açıklamaya çalıştık. Ayrıca Kur'ân'ın en önemli açıklayıcısı konumundaki hadislerden çokça faydalandık. Nebvî misyonunu, “*güzel ahlâkı tamamlamak*”⁴ şeklinde dile getiren Hz. Peygamber'in, özellikle nezaket hakkındaki söylemleri ve uygulamaları sıklıkla müracaat ettiğimiz hadis kaynakları olan; Buharî, Müslim, Tirmizî, Ebu Davud, İbn-i Mâce, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in eserinden aldığımız rivayetleri, kaynak olarak kullandık.

Ayrıca konumuzla ilgili kitaplara, makalelere de müracaat etmeye çalıştık. Hâsıl olan bilgi ve verileri sentezleyerek çalışmamızı bir sonuca bağlamaya çalıştık. Ümidimiz, çalıştığımızın konusu olan estetik ve nezaketin, bu ahlaki değerleri hayatımıza uygulama çabamızı artırmasıdır.

---

⁴ Muvatta, Ahlak 47, 8.

1. ESTETİK

Bir ilim olarak, değerle meşgul olan estetik; Arapça karşılığı "*ilm'ül-cemal*" olup, "*güzellik bilimi*" demektir. Estetiğin konusu güzeldir. Eskilerin "*bediyyat*" veya "*ilm-i bedayi*" dedikleri de estetik ilmidir.⁵

Bugün sanattaki güzellik için kullanılan estetik kelimesi, aslında Yunanca bir kelimedir. Sanat ise Arapçada "*sana'a-yesneu*" fiilinden türemiş bir isimdir. İnsanların gördükleri işittikleri, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak tarzda, hür ve serbest bir şekilde kendi iradeleri ile ifade etmeleri anlamına gelmektedir.⁶

Estetik; güzelliği, yani sensitiv (duygusal) yetkinliği kendine konu olarak alır, güzellik üzerine düşünür, onun ne olduğunu araştırır. Bu anlamda estetik, "*güzel üzerine düşünme sanatıdır*" diyebiliriz. Bu ilmin verilerine göre güzel dediğimiz tabiat manzarası veya bir sanat eserini '*estetik*' olarak idrak eder ve algılarız. Ancak, bu idrak ve algılama hali, '*estetik unsur*' adını verdiğimiz bu varlık karşısında bir tavır almakla imkân kazanır. İnsan güzel karşısında fikrî, iktisadî, dinî, amelî ve benzeri şekillerde tavır alır.⁷

Günümüzde estetik denilince öncelikle insanın aklına gelen şey "*güzellik*" olgusudur. İster doğa, isterse sanat eserindeki güzellik olsun, güzellik duygusu insanda yaratılıştan vardır. Zira insanın yaratılıştan sahip olduğu temel özellik sadece "*düşünme*" değil, yüksek hisler denilen "*estetik*" ve "*din*" gibi duygular da insana ait olan özelliklerdendir.⁸

⁵ Beşir Ayvazoğlu, DİA, "İlmü'l-Cemal", XXII/146.

⁶ el-Cürçani, Ali b. Muhammed eş-Şerif, *et-Ta'rifat*, Beyrut 1990, s.140.

⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam'da Estetik ve Güzel Sanatlar*, TTK. Ankara 1961, s.36.

⁸ İsmail Tunali, *Estetik*, İSAM Yayınları, İstanbul 2009, s.13.

1.1. ESTETİK VE ETİK (AHLÂK) ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bu başlık altında şu soruya cevap arayacağız. İnsanın yaşayışı beden-ruh bütünlüğüne dayandığına göre, acaba bu bütünlük içinde estetik duygu ve yaşayış ile ahlaki yaşayış farklı mıdır?

Arapça aynı kökten gelen “*halk*” ve “*hulk*” kelimelerinin birincisi “*yaratılış güzelliğine*”, ikincisi ise “*ahlak güzelliğine*” delalet eder. Birincisiyle dış görünüş vurgulanırken ikincisiyle daha çok insanın ahlakî yönü, iç tutum kastedilir. Asıl güzellik ise bunların birbiriyle bütünleşmesinden çıktığı açıktır.⁹

Bu durumda ortaya bir estetik değer meselesi çıkmaktadır. Estetik değer nedir? İnsan, varlık hakkında bilgi sahibi olur ve bu bilgisini kendisine göre değerler sınıflamasında kıymetlendirir. O varlığa güzel veya iyi der. “*Güzel*” kavramı estetik bir değer, “*iyi*” kavramı da etik bir değer olarak nitelendirilir. Her ikisi arasında bir takım ilişkiler olmakla beraber, aslında estetik bir yargı, bir etik yargısı değildir.¹⁰

Bir sanat eserinin değerinin, onu dinleyen, seyreden veya okuyan insanın ahlakını düzeltmesi veya iyileştirmesiyle ölçülemeyeceği ifade edilmekle birlikte, ahlakî davranışlarımızdaki güzelliğin, Allah’ın (c.c) bir sıfatı anlaşıldığı zaman güzellik ve iyiliğin ortak bir hayat çatısında birleşeceği ifade edilmektedir.¹¹

Estetik denilince akla sadece resim, heykeltraşçılık veya mimarî gelmemelidir. Çünkü estetik bütün bunların ötesinde insan davranışlarını, hal ve hareketlerindeki nezâketi, nezâheti ve saygıyı ifade eder. Asıl estetik, ortaya güzel insan modelini çıkarmaktır. Estetik ve etik’in amacı, insanın ruhunu güzelleştirip Allah’a götürmesidir. Zira her ikisi de Cenab-ı Allah’tandır. Güzelliğin sadece bilinmesi yeterli değildir. Güzelliği bilmek kadar, onu yaşamak da önemlidir. Ailede, işyerinde, ibadet mekânlarında ve diğer yerlerde güzellik, doğruluk ve iyiliklerin hayattaki yansımaları görülmelidir.

⁹ Turan Koç, *İslam Estetiği*, İSAM Yayınları, İstanbul: 2009, s.86.

¹⁰ Hayrani Altıntaş, “Kur’ân ve Estetik”, A. Üniversitesi İFD, Ankara 1998, Sayı:21 C. 38 s.53.

¹¹ Naim Şahin, “Gazzali’de Etik-Estetik İlişkisi”, Diyanet İlmî Dergi, Eylül 2005, Sayı:3, s.105.

Örneğin; binaları ve kentleri sağlam yapmayan mühendis ve estetik yapmayan mimarla, eşine ve çocuklarına güzel davranmayan anne ve babalar arasında fark yoktur. Çünkü güzellik sadece seyredilmemeli, aynı zamanda yaşanmalıdır.

İslamî estetik anlayışında, güzel sadece göze hitap eden veya salt duyuşal şeylerle sınırlı kalan bir şey değildir. Herhangi bir tutum, davranış veya bütün bir hayat hikâyesi, bir duygu, bir fikir de güzel olarak değerlendirilir ve sevilir. Nitekim Allah (c.c) :“...*Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi...*”¹² buyurmaktadır. Bu ayet, Gazzali'nin idrak edilen her türlü “*hüsün*” ve “*cemalin*” bize zevk vereceği ve sevimli olacağı görüşünün açık bir delilidir.¹³

Zira “*Ahlakımızı güzelleştiriniz*”¹⁴ hadisinin anlamı da, insanın uyumsuz ve düzensiz davranışlarını uyumlu ve düzenli hale getirmek için söylenmiştir. Bu da, davranışlarımızdaki estetik yapıyı ifade eder. O halde nasıl ki, bir sanat eserinde uyum, ahenk ve harmoni estetik bir duygu oluşturuyorsa, ahlakî davranışta da bir uyum, ahenk ve düzen oluşturulur, o zaman bu ahlaki güzellik olur. Bunu yapmak pekâlâ mümkündür. Eğer böyle olmasaydı bu hadisin bir anlamı kalmazdı.¹⁵

1.2. İSLAM VE ESTETİK

En güzel biçimde yaratılan insanın önemli hasletlerinden biri de onun bedî (estetik) duyarlılığa sahip olmasıdır. İnsan, tabiattaki güzelliklerden yola çıkarak güzel şeyler ortaya koymaya çalışmıştır.

Allah'ın (c.c) halifesi olarak yeryüzünü imar etmek için görevlendirilen insan,¹⁶ tarih boyunca güzeli arama çabası içerisine girmiş, taşı ve toprağı şekillendiren, oturduğu şehri, mahalleyi ve barındığı evini, ibadet mekânlarını güzelleştirip, süsleme gayretinde olmuştur. İnsan giydiği elbiseden üzerinde

---

¹² Hucurat, 49/7.

¹³ Koç, *İslam Estetiği*, s.72.

¹⁴ Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, Daru'l-Kütübi'l-İlm, Beyrut 1988, I, 217.

¹⁵ Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn*, Tuğra Neşriyat, İstanbul 1992. III, 51.

¹⁶ Bakara, 2/30.

yürüdüğü halıya kadar eşyada hep güzeli aramış ve güzelliği üretmeye çalışmıştır. Bunun sonucu olarak da medeniyetler ortaya çıkmıştır.

Güzellik ve sanat duygusunun, insanlarda fitri olması sebebiyle bu duygu var olmuş, günümüze kadar devam etmiş ve kıyamete kadar insanlıkla beraber devam edecektir. Bu nedenle her dinin estetik ve güzel sanatlarla ilgisi olmuştur. Dolayısıyla İslam dinini de bundan tecrit etmek mümkün değildir. İslam'ın estetik görüşü söz konusu olduğunda öncelikle üzerinde durulması gereken husus, onun güzellik telakkisinin ne olduğu ve bunun sanat eserlerinde nasıl yansıtıldığı, hangi dil ve üslupta tezahür ettiği.

İnsan hayatı boyunca şu soruların cevabını aramıştır: Güzel nedir? Güzel olanlar nelerdir? Zahiri ve Bâtini güzellik ne demektir? Güzellik, psikolojik sistemlere dayalı olduğundan, sınırları insandan insana değişen bir değer yargısı mıdır? Batı kafasına göre, “evet!” bu yüzden mutlak güzelliği tanımayan Batı, estetik konusunda yüzlerce sene arkası kesilmeyen felsefî tartışmalar yapı gelmiş, ama sonuçta bir uzlaşmaya varamamıştır. Bazı insanlar güzel ile çirkin ayırt edemeyecek derecededir, bazılarında da kötülükler kendilerine güzel görünür.¹⁷

Mesela kumarcı işinde son derece neşeli ve memnundur. Gerçekte çok kere kumar, onun malını mahveder. Evini harap eder ve kendini iflas ettirir. Böyle iken yine kumarı sever, kumar ona güzel görünür ve ondan zevk alır.

Bu estetik ve ahlak ilişkisinin tartışılmasını ortaya çıkarır. Güzel olan ahlak dışı olabilir mi? Veya ahlak dışı olan mutlak çirkin midir?

Müslümanlar, hayata ve hayattaki her şeye İslam penceresinden bakabilmelidir. Bu bakış, beş duyu ile sınırlandırılmaz. Çünkü İslâm, hayatımızın vazgeçilmez bile olsa bir parçası değil; hayatımızın kendisidir, yaşantımızın bütünüdür. İncamımızın, düşüncemizin, duygularımızın, davranışlarımızın, eğitimimizin, hayat görüşümüzün tümünü kuşatan ilkeler bütünüdür. Müslüman da bu ilkelere severek, isteyerek teslim olan ve bunları hayatına geçiren, daha doğrusu hayatının, bunlarla hayat olduğu bilinciyle yaşayanıdır. Yoksa Müslüman'ın, Allah ve Rasûl'ünün belirlediği bu ilkelerin dışında bir seçeneği tercih etme özgürlüğü yoktur.

---

¹⁷ Ahmet Kalkan, *Müslüman'ın Güzelleşmesi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005. s.42.

Müslüman'ın güzele bakış açısı ile inanmayan kişinin güzele bakış açısını nazara veren İmam Gazzali özetle "*Hayal ve duyu âleminin varlıklarına sıkışanlar, güzelliğin endam ve tenasüp, şekil ve suret güzelliğinden ibaret olduğunu zanneder. Onlara göre güzel, gözün güzel gördüğü şeydir. Onlar genellikle dış güzelliğe takılıp kalırlar. Güzelliği sadece somut varlıklarla sınırlamak hatalıdır. Her şeyin güzelliği, kendisine layık olan kemalindedir. Hüsn ve cemal, duyularla bilinmeyen şeylerde de vardır*"¹⁸ der.

İslam'ın estetik görüşü söz konusu olduğunda, öncelikle üzerinde durulması gereken husus, onun güzellik telakkisinin ne olduğu ve bunun hangi dil ve üslupla tezahür ettiği. Güzelin ölçüsü Müslüman'a göre bellidir: Cemîl/Güzel olan, Allah'ın hükmüdür. Zira Allah (c.c) her işte güzelliği (ihسان) farz kılmıştır.¹⁹

Güzel, Allah'ın (c.c) güzel dediğidir. Bütün fıkıh usûlü ile ilgili kitaplarda "*husün-kubuh*" (güzellik-çirkinlik) konusu işlenir. "*Hüsn*" kavramı; "*kabih*" (çirkin-kötü) kavramının zıddı olup (zeyyene=hassentü's-şey'e) güzelleştirme ve süsleme anlamına geldiği gibi, maddi varlıklar ve onların davranışlarını nitelemek için de '*iyi*' anlamında kullanılmaktadır.²⁰

"*Hüsn*" kavramı; her göz kamaştırıcı ve arzulanan güzelliği ifade etmekle beraber, "*güzellik*" akıl, arzu (heva) ve duyu (his) açısından olmak üzere üç kategoride değerlendirilir.²¹

Kur'ân'da buna işaret bakımından Cenab-ı Allah şöyle buyurmuştur: "*Bununla beraber Allah ve Rasulü bir işe hükmettiği zaman, gerek mümin bir erkek ve gerekse mümin bir kadın için, o işlerinde başka bir tercih hakkı yoktur. Her kim de Allah ve Rasulüne asi olursa açık bir sapıklık etmiş olur.*"²²

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, İkrime bu âyetin, Zeyneb Bint-i Cahş hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Rasulullah,

¹⁸ Gazzali, *İhyâ*, IV, 8.

¹⁹ Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1401/1981, Sayd 57.;Ebu Davud, Edahi 2815.

²⁰ İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b.Mukrim, *Lisanu'l-Arab*, İran 1405, IV, 115.

²¹ Ragıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, Beyrut 1422/2001, I, 119.

²² Ahzab, 33/36.

Zeyneb Bint-i Cahş'ı, azadlı kölesi Zeyd b. Hârise'ye istemeye gitti. Zeyneb'i Zeyd'e isteyince o Rasulullah'a: "*Ben, Zeyd'le evlenmem.*" dedi. Rasulullah "*Evlen*" dedi Zeyneb "*Ey Allah'ın Rasulü, bana, kabul edip etmeme hakkı verilmiş midir?*" dedi. İşte o ikisi böyle konuşurken bu âyet-i kerime nazil oldu ve bunun üzerine Zeyneb: "*Ey Allah'ın Rasulü, sen beni onunla evlendirmeye razı mısın?*" dedi. Rasulullah'da "*Evet*" dedi. Bunun üzerine Zeyneb, "*O halde ben, Allah'ın Rasulüne karşı gelmem, ben onunla (Zeyd'le) evlenmeyi kabul ettim*" dedi.²³

Âyet-i kerîmenin, Ukbe b. Ebi Muayt'ın kızı Ümmügülsüm hakkında nazil olduğu da söylenmiştir. Ümmügülsüm kendisini Peygamber (s.a.v) bağışlamıştı, o da o'nu Zeyd b. Harise ile evlendirmişti. Kendisi de kardeşi de bu işten hoşlanmadılar ve: "Biz Rasûlullah'ı (s.a.v) istedik, o ise bizi başkasıyla evlendirdi, dediler." Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nazil oldu, bu sefer her ikisi de Zeyd ile evliliği kabul etti. el-Hasen dedi ki: "Allah ve Rasûlü bir hususa dair emir verdiği takdirde, erkek olsun, kadın olsun hiçbir mü'min ona karşı gelemes."24

Allah Rasûlü bir hususa dair emir verip, nefis ondan başkasına çağırarak olursa, Peygamber'in emrine uymak önceliklidir. Mü'minler hakkında hüküm verip, hükmünün kendileri hakkında geçerli olması bakımından onun önceliği vardır. O'nun hükmüne muhalif olarak kendilerinin lehine verdikleri hükümler hususunda, Rasûlün hükmü ile bir çatışma olursa, Rasûlün hükmü önceliklidir demektir.²⁵

Konuyla ilgili ayette, Allah ve o'nun rasulünün hükmü olan meselede, mü'min kadın ve erkeğin başka bir seçim hakkı olmadığını, uyulması gerekenin, Allah'ın emri, hak olanın Rasûlün bildirdiği olduğunu, onlara muhalefet edenin saptığını bildirmiştir. Zira maksat, Allah'dır. Resûlullah ise o'na ulaştıran rehberdir. Maksadı terk eden, rehberi dinlemeyen, kesinlikle sapıktır.²⁶

²³ et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l- Kur'ân*, Beyrut 1415/1995, VI, 497-498. ; İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'ân'il-Azîm*, XI, 136, Kuveyt 1418/1998. ; Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, Risale Yayınları, XI, 325-327.

²⁴ Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, Buruç Yayınları, XIV, 107. Kahire tarihsiz.

²⁵ et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, VI, 473-474.

²⁶ er-Râzî, Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınları, XVIII, 263-264.

Yukarıda geçen ayet, *"Peygamber müminlere canlarından ileridir."*²⁷ Ayetinin uygulamalarından birisi demektir. Âyetin burada gelişi, Hz.Peygamber'in hanımlarına yapılan 'muhayyer bırakma' âyeti açısından bir tamamlama, yani nebevî bakış açısını gözetmenin gerekliliğine bir işarettir.²⁸

Tabii, aynı zamanda güzellik ve estetik anlayışımızın da prensipleri o'nun çizdiği hudut dışına çıkmayacak, o'nun rızası istikametinde güzellikler sergilenecektir. Haramlar güzel olamaz. Duyular, duyguların yanılabilceğini Rabbimiz: *"Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, hâlbuki siz bilemezsiniz"*²⁹ buyurarak, insanın ileriye görememesinden kaynaklanan iyi veya kötüyü ayıramama gibi bir bilgisizliğinin olacağını nazara vermektedir.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bir gün ben, Rasulullah'ın terkisine binmişim. O bana dedi ki: *"Ey İbn-i Abbas, heva ve hevesinin aksine de olsa Allah'ın, senin hakkında takdir ettiğine razı ol. Zira bu durum, Allah'ın kitabında mevcuttur."* Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasulü, o nerede? Ben Kur'ân'ı okudum." Rasulullah buyurdu ki: *"O, belki de hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için daha hayırlıdır. Belki hoşunuza giden bir şey de sizin için daha kötüdür. Allah bilir siz bilemezsiniz..."* âyetinde mevcuttur.³⁰

Hoşlanıp hoşlanmamak sadece bir duygudur. Sadece bununla iyilik ve kötülük, yarar ve hayır belirlenemez; bunlar gerçeği ve işlerin sonuçlarını bilmeye dayanır. Bunu da Allah (c.c) bilir. İnsanlar ne kadar bildiklerini iddia etseler, yine bilmedikleri bildiklerinden çoktur. Uzun bir gelecekle ilgili olan bütün iyiliklerini ve kötülüklerini bilmezler. İnsan aklı, güzel ve çirkine tam olarak hâkim olamaz. Bunlara hâkim olan Allah'tır. Bu nedenle size yararınız için emirler verir, kötülükten korunmanız için yasaklar koyar. İnsanlar işin başında duygulara bağlıdırlar. O anda duyguları ile karşı karşıya gelen hoş ya da kötü şeylerin etkisine kapılırlar. Oysa bunların iyilik veya kötülük olması ilerde bunların sonucu olacak yararlar veya zararlar bağlıdır. Bu ise o anda bilinemez. Bazen uzun bir deneyime muhtaç olur.

²⁷ Ahzab, 33/6.

²⁸ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Akçağ Yayınları, VI, 66.

²⁹ Bakara, 2/216.

³⁰ et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, III, 647.

Ve çoğunlukla deneyimi de mümkün olmaz ve deneye kalkışma durumunda iş işten geçmiş olur.

Nefis, arzu ve hevâ ile câhiliyyenin çirkeflikleriyle kirlenmiş ve fitratı bozulmuş, selîm olmayan akılla güzelin tanımını ve ölçüsü tespit edilmeye kalkılırsa, insan putlaştırılmış olur. Haram olduğu halde güzel zannedilenler, gerçek güzelden insanı alıkoyan yapay güzellerdir; daha doğrusu halüsinasyonlardır. Nitekim Kur'ân'da: “*Şeytan onlara yaptıkları işleri süsleyip güzel gösterdi ve onları yoldan saptırdı.*”³¹ buyrulmuştur. Câhiliyye insanı, bakmasını bilemediğinden, Allah'ın nuruyla bakamadığından, gözlerinde perde bulunduğundan evrendeki güzellikleri göremez. O, kendine göre, yapay bir güzel peşindedir. Müslüman ise, güzelliği yaratıcı bildiğinden, güzeli keşfetmeye tâliptir. Müslüman eşyanın güzelliğinde hakiki güzelliğin tecellilerini anlar. O, mutlak güzellik peşindedir.³²

Kur'ân bu konuda insanın hevâsının/arzusunun doğru bir ölçü olmadığını şu ayet-i kerimeyle nazara verir: “*Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, hâlbuki siz bilemezsiniz.*”³³

Bu ayet-i celilelerden anlaşıldığı gibi, haram olan bir şey, müslümana göre güzel değildir. Çünkü müslümanın ölçüsü, duyuları ve duyguları değildir. O, duygularının, hevâsının kulu değil; Allah'ın kuludur. “Hoşlandığı ve hoşlanmadığı” her konuda Rabbine itaat edecektir. İmanı nispetinde duyu ve duygularını da sağlam kılacak, onları da Rabbine teslim edecek, o zaman nefis de mutmain olacak, Rabbinin emirlerinden râzı ve hoşnut olma seviyesine çıkacaktır. Bu, benliğini kaybetme değil; aksine, bulmadır. Bu, yok olma değil; Allah'ta var olmadır, kâmil insan olmadır. En güzel kıvamda, en güzel biçimde yaratılan insanla ilgili güzellikler, somut bedensel güzelliklerden önce soyut güzelliklerdir. Esas önemli olan tevhidî, ahlâkî, rûhî, zihnî güzelliktir. Tüm insanlar, hangi renkte, hangi yaşta, hangi seviyede olursa olsun yaratılışındaki mânevî/fitrî potansiyel sâyesinde güzellik yarışmasına katılabilir, derece alabilir.

³¹ Ankebût, 29/38.

³² Kalkan, *Müslüman'ın Güzelleşmesi*, s.50.

³³ Bakara, 2/216.

İnsan yüzünün ve bedeninin güzelliği, somut bir güzelliştir, genellikle "cemâl" kelimesiyle ifâde edilir. Onun mânevî, ahlâkî güzelliği ise soyut bir güzelliştir ve çoğu zaman "hüsün" kelimesinde ifâdesini bulur. Soyut güzellik gözle görülemez, ancak bir mânevî aynada kendini hissettirir. Meselâ, merhametin güzelliği, fakire verilen sadakada somutlaşır ve seyredilir. İlim ve akli kullanma da soyut bir güzelliştir. Bu güzelliğin sergilenmesi de ihsân derecesine ulaşan sâlih amele kapı açan tevhidî imandır. Soyut güzelliklerin zirvesi iman ve takvâdır.

Hiçbir gözün görmediği, beşer aklının hayal bile edemeyeceği cennetin muhteşem güzelliği³⁴, iman ve sâlih ameldeki güzelliğin öteki âlemdeki yansıması ve ürünüdür.

1.3.KUR'ÂN'DA ESTETİK

Kur'ân-ı Kerim'in ayetleri, yaratıcı olan Allah'ın (c.c) "*En güzel Yaratıcı*" olduğunu ifade eder. "*Allah (c.c) yarattığı her şeyi güzel yaratandır.*"³⁵ Bu ayet-i kerime sanattaki güzelliğin sanatkârdan kaynaklandığına işaret etmektedir.

*"Yaratıcıların en güzeli olan Allah (c.c) ne uludur."*³⁶ "*O, var eden, güzel yaratan, yarattıklarına şekil veren...*"³⁷

Böylece, güzelde olması gereken uygunluk, düzen, şekil güzelliği ile bu güzelliği yaratanın güzelliği gösterilmek istenir. Kur'ân'da insanın yaratılışının güzelliğine ayetlerde şu şekilde vurgu yapılır. "*Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.*"³⁸ İnsanı "en güzel şekilde" yaratan Allah, ona estetikten zevk almayı da öğretmiştir.

Güzelliklerden ve estetikten zevk almak insana ait bir özelliktir. Canlıların içerisinde "*güzel*" kavramının farkında olan tek varlık insandır. Allah insanın ruhunda güzelliğe karşı bir duyarlılık hissi yaratmıştır.³⁹

³⁴ Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, İstanbul: 1401/1981, Tefsir 32/1.

³⁵ Secde, 32/8.

³⁶ Mu'minun, 23/15.

³⁷ Taha, 20/8.; A'raf, 7/180.

³⁸ Tin, 95/4.

³⁹ Altuntaş, "Kur'ân ve Estetik", A. Üniversitesi İFD, Sayı:21 C. 38, s. 58.

Ebu Hayyân der ki: Nehai, Mücahid ve Katade,” *en güzel bir biçimde* " ibaresinin anlamı olarak: şekil ve duygularının güzelliği demişler, boyunun doğruluğu da denilmiştir. Ebubekir b. Tahir, "akıl, idrak ve iyiyi kötüden ayırt etme gücü ile süslenmesi" demiş, İkrime de, "gençliği ve kuvveti" demiş ise de en iyisi, en güzel olanı içine alacak şekilde genelliğidir. Yani gerek vücudunun şeklinin güzelliği, gerek aklının, zihninin hak ve hayır âyetlerini idrak edebilecek şekilde güzel kabiliyeti ve gerekse ilâhî ahlâk ve niteliklerle ahlâklanıp nitelenebilecek derecede gelişme ve olgunlaşmaya elverişli olan ahlâk güzelliği gibi maddi ve manevi her türlü güzelliği kapsar.⁴⁰

Takvim, eğriyi doğrultmak, kıvama nizama koymak, kıymet biçmek, kıymetlendirmek mânâlarına gelir. Sonundaki tenvin belirsizlik ve büyüklük için olarak "*ahsen-i takvim*", herhangi bir biçimlendirmenin veya büyük bir biçimlendirmenin en güzeli demek olur. Bu ise her mânâsıyla biçimlendirmenin en güzel biçimi demek olacağından maddî manevî her türlü güzelliği kapsar. Belinin doğrulmasından, biçiminin güzelleşmesinden, kuvvet ve melekelerinin yükselmesinden akıl, irfan ve ahlâkıyla ilâhî güzelliğe ermesine kadar gider. Belinin doğrulmasını, boy posunun düzgün olmasını bütün bu mânâlardan kinaye olarak veya dıştan içe geçmek, yerden göğe yükselmek için bir başlangıç olarak düşünebiliriz.⁴¹

Gerek fizikî ve cismanî bakımdan, gerek ahlâk ve maneviyat itibariyle ruhani bakımdan insan en güzel bir kıvama erebilecek şekilde en güzel biçimde yaratılmıştır. Kısacası, İnsan ilk doğuşunda bu olgunlukta değil, fakat bu kıvama, bu olgunluğa, bu güzelliğe doğru ilerleme kabiliyeti verilmek mânâsına en güzel biçimde yaratılmıştır.

Bir başka ayette ise; “....Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı.”⁴²

Bütün yaratıkları içinde sizi ayrı şekil ve suret ile tasvir edip insan biçimine koymuş sonra suretlerinizi, güzel de yapmıştır. Ahsen-i takvim denilen en güzel biçime sokmuştur.

⁴⁰ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XIX, 204.; et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 163.

⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 537.; Bkz. Süleyman Uludağ, DİA “Ahsen-i Takvim”, II, 178.

⁴² Teğabün, 64/3.

Yaratıcının ruhundan bir şeyler alan insan, bununla yücelik kazanmış ve güzelleşmiştir. Buna işaret bakımından Cenab-ı Allah: "*Ey İblis! Ellerimle yarattığıma saygı ile eğilmekten seni ne alıkoydu?*"⁴³ buyurmuştur. O, Adem'dir. (a.s.) "*Onu biçimlendirip*" tamamlayıp, o'nun yaratılışını düzgün ve mükemmel yapıp, "*O'na ruhumdan üflediğim zaman*"⁴⁴ o'nu, kendisine ruh üfleme suretiyle canlandırdığım zaman. Burada Allah, (c.c) ruhun yüceliği ve temizliği sebebiyle onu kendisine izafe etmiştir. Ruh, insana nüfuzu ile insanın hayat sahibi kılındığı latif bir cisimdir. ⁴⁵ Öyleyse insan iki defa güzeldir: Güzel yaratanın eseri olması itibariyle güzel; bir de Allah'ın (c.c) nefha-i ilahiden kendisine üflemeyle güzeldir.

"*O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır...*"⁴⁶ âyetinde geçtiği üzere suret, hususi olan bedenle ilgili şekil ve biçime denildiği gibi akılla anlaşılabilir manevî sınır ve belirtilere de denir. İnsanlar da gerek beden ve boy uygunluğu ve gerek eşyayı birbirinden ayırt ettiren suretlerini kavramakla hak anlamını idrak eden ruhanî şekillenmeler açısından en güzel surette yaratılmışlardır. Bu suretle kâinatın hak ile yaratılmış olan özelliklerini kendinde hülâsa ederek hakkı batıldan, güzeli çirkinden, hayrı şerden, tatlıyı acıdan ayırmak mümkün ve mukadder olduğu kadar tasarruf edip dilediğini yaratıcıdan isteyebilir. Böylece hayatta elde ettiği şeye göre insan kendini ya daha ziyade güzelleştirir, cennetin en yüksek makamına ulaşır, yahutta çirkinleştirir, cehennem dibine yuvarlanır. Denilmiştir ki: "İnsan cennet ile cehennem arasını birleştiricidir." Bu da soyutlar âleminden Rabbin emri olan ruhu ile maddeler âleminden olan bedeni sebebiyledir. ⁴⁷

Güzelde bulunması gerekli bazı hususiyetler vardır. Bunlar cinse ve tipe uygunluk, canlılık, şekil olarak da nispet ve simetridir. İnsandaki güzellik bir yönüyle onun vücut yapısındaki ahenk, oran ve simetrisinin mükemmelliğini ifade ederken diğer yönden düşünme, seçme, beğenme ve sorumluluk alma gibi özelliklerine de işaret eder. ⁴⁸

---

⁴³ Sad, 38/75.

⁴⁴ Hicr, 15/29.

⁴⁵ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, XII, 216.

⁴⁶ Haşr, 59/24.

⁴⁷ et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 246-247. ; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 245.

⁴⁸ Tunalı, *Estetik*, s.28.

İslam estetiği “mâna” ile “sûret”in mükemmel uyumunu sergiler, bu uyuma yaslanır ve bunu duyurmaya çalışır. Tabiatta nizam ve tertip vardır. Muntazam hareketlerde ahenk vardır. Tenasüp (uygunluk), tam orta olma halidir. Kur’ân’da birçok ayet-i celilede buna işaret vardır. İslam’ın estetik anlayışında sadece fiziki görünüm ön planda olmasa da; bir eserin veya nesnenin estetik olabilmesi için ölçü, ahenk, denge ve uyum gibi niteliklerin bulunması gerekir.⁴⁹

" Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık" ⁵⁰, "O'nun katında her şey bir ölçüye göredir."⁵¹, "Allah (c.c) her şey için bir ölçü var etmiştir."⁵², "Her şey bir ölçüye göre yaratılmıştır, düzenlenmiştir."⁵³

Varlık olarak güzel olanda;

1-Nizam, (düzen, tertip),

2-Simetri ve uygunluk,

3-Belirli bir sınır bulunmalıdır.⁵⁴

Kur’ân-ı Kerim insanın güzelliğini vurguladıktan sonra⁵⁵ dış dünya zikredilerek, kendisini çevreleyen kâinatın güzel olduğuna, bu ahenk ve düzene yani kâinatın nizam ve estetiğini nazara vermek için ;“*O ki birbiriyle ahenkli yedi göğü yaratmıştır. Rahman'ın bu yaratmasında bir düzensizlik bulamazsın. Gözünü bir çevir bak, bir çatlak görebilir misin? (Bir aksaklık bulmak için) gözünü tekrar tekrar çevir bak; ama göz umduğunu bulamayıp bitkin ve yorgun düşer. And olsun ki, yakın göğü kandillerle donattık.....*⁵⁶ “*Onu O yapıp kurdu. Onun boyunu yükseltti; ardından ona ahenk ve düzen verdi.*”⁵⁷ buyurmuştur.

Allah Teâlâ gökleri yaratma şeklini açıklamıştır. Onu yerin üstünde direksiz duran yüksek bina gibi yapmış, yapısını yüksek, yaratılışını nizamlı, farklılık ve eğrilik, yarık ve çatlak olmayacak şekilde dengeli ve düzgün yapmıştır. Sayılan milyonları aşan yıldızların yaratılışını olağan üstü güzel yapmış, her yıldız muayyen

⁴⁹ Nüsret Kaya, *Evrenin Sembol Diliyle Psikoestetik*, Sistem Yayıncılık, İstanbul 1999, s.3.

⁵⁰ Kamer, 54/49.

⁵¹ Ra'd, 13/8.

⁵² Talak, 65/3.

⁵³ Furkan, 25/2.

⁵⁴ Suat Kemal Yetkin, *Estetik*, İstanbul 1938, s.60.

⁵⁵ Teğabün, 64/3.

⁵⁶ Mülk, 67/3-4.

⁵⁷ Naziat, 79/28.

bir hacim ve çarpışmadan gideceği bir yörünge belirlemiştir. Bunların toplamından da binaya benzeyen ve gök denen şey oluşmuştur.⁵⁸

Bir şeyin uzaması yukardan aşağıya doğru olduğu zaman, buna derinlik denilir. Ama aşağıdan yukarıya doğru olduğunda ise, buna da semk denilir. Onun "semk" in yükseltilmesiyle kastedilen, son derece fazla yükseltilmiş olduğudur. Öyle ki âlimler, yer ile göğün zirvesi arasında beş yüz yıllık bir mesafe olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazı âlimler ise, bundan kastedilenin, göklerin direksiz olarak yükseltilmeleri olduğunu söylemişlerdir. Ayetteki "*ahenk ve düzen verdi*" cümlesinden maksat, onun telif ve terki binin tesviyesi, ince bir düzenle yapılmasıdır. Bilakis bununla kastedilenin, onda herhangi bir çatlak ve yarık olmadığıdır da, denilmiştir.⁵⁹

Allah, evrendeki yarattığı her varlığa yapacağı işe uygun yapı, biçim, özellik ve yetenek vermiş; onların yaratılışını bir takım amaç ve hikmetlere dayandırmış, boş ve yersiz hiçbir şey yaratmamıştır.

Kur'ân'daki bu ayetler yaratıcıyı ve yaratılışı reddedenlere cevap niteliğindedir. Yaratılan hiç bir şey tesadüfî değildir. Onların dedikleri gibi bir mutasyonla oluşmuş değildir. Çünkü yaratılan her şeyde bir düzen, bir ahenk, bir ölçü vardır. Eğer söyledikleri gibi insanın kolu, mutasyonla uzasaydı diğer kolu aynı uzunluk ve simetride olmazdı. Eğer mutasyon olsaydı insanın burnunun iki deliği veya iki gözü veya iki kulağı aynı büyüklükte ve aynı yerlerde olmazlardı. Kanser hücreleri nasıl mutasyonla çoğalarak düzensiz ve simetrisiz geliyorsa, insan hücrelerinin de aynı şekilde bir simetri ve düzen olmadan gelişmesi gerekirdi. Bütün bunlar ilahî bir düzenin, bir ahengin ve simetrisinin varlığının delilidir.

Allah'ın (c.c) insanlara dünyada verdiği sayısız nimetlerden biri de süs eşyalarıdır. Kur'ân'da bahsedilen altın gümüş takılar, inciler, çeşitli kumaşlar ve benzeri birçok eşya, insana estetik yönden zevk sunmak üzere Allah'ın yarattığı güzelliklerdendir. Allah'ın cennette samimi kullarına mükâfat olarak vereceği bu güzelliklerden ayetlerde övgüyle bahsedilir.

⁵⁸ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ân'il-Azîm*, IV, 468.; Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, XV, 352.

⁵⁹ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXII, 483.

*“Üzerlerinde ince yeşil ipekli, parlak atlastan elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir Rableri onlara tertemiz içecekler içirir.”*⁶⁰

"Üzerlerinde" yeşil ipekler üstünde "ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır" Yani elbiselerinin yüzü ince ipekten, astarı da kalın ipekten olacaktır. "Gümüşten bileziklerle süslenmişlerdir" Bir başka yerde de⁶¹ "altından" diye buyrulmuştur. Bu da onların aynı anda her iki türden ayrı ayrı süs takınacaklarını göstermektedir.⁶²

*“Doğrusu Allah, inanıp yararlı iş işleyenleri, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar. Orada altın bilezikler ve inciler takınırlar. Oradaki elbiseleri de ipektendir.”*⁶³ Cenâb-ı Hak, müminler hakkında da, şu dört hükmünü zikretmiştir.

Mesken: Bu Cenâb-ı Hakk'ın "altından ırmaklar akıp duran cennetlere sokacak" ayetinden anlaşılmalıdır.

Zinet, süs: Bu da, "Orada bunlar, altın bileziklerle, incilerle bezenecekler" ayetinin ifade ettiği manadır.

Giysiler: Bu da, "Orada giyecekleri de ipektir" ayetinin ifade ettiği husustur.⁶⁴

*“Andolsun biz, gökte birtakım burçlar yarattık ve bakanlar için onu süsledik.”*⁶⁵ Burûc: Burçlar, köşkler, menzillerdir. Burûcun asıl manâsı, zuhur etmek, ortaya çıkmaktır. Buradaki burçlardan murat büyük yıldızlar ve bilinen 12 yıldızdır. Yani ay ve güneşin menzilleri ve diğer gezegenlerdir.⁶⁶

*"Bakıp temaşa edenler düşünenler, ibret alanlar ve yaratıcısının kudretine ve eşsiz sanatkârının birliğine delil olarak kabul edenler için gökyüzünü yıldızlarla süsledik.”*⁶⁷

---

⁶⁰ İnsan, 76/21.

⁶¹ Zuhuf, 43/71.

⁶² et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 523.; er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXII, 352. ;Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, XV, 273.

⁶³ Hac, 22/23.

⁶⁴ et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, VI, 20. ;er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVI, 290-291.; Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, IX, 162-163.

⁶⁵ Hicr, 15/16.

⁶⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, IV, 244.

⁶⁷ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, VII, 249-250.; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, X, 17-19.

"Biz burçları bakanlar için süsledik." "Bu kürelerden her birine parlak bir yıldız veya gezegen yerleştirdik ve onların güzel görünmelerini sağladık." Başka bir deyişle: "Biz sınırsız olan evreni, sönük, viran ve korkunç yapmadık, bilakis herkes onda hayret verici bir düzen ve ahenk bulur. Ondaki görüntüler o denli çarpıcıdır ki hepsi gönülleri ve zihinleri büyüler. Evrenin bu mükemmel yapısı, onun yaratıcısının sadece büyük ve hikmet sahibi olduğunun değil, aynı zamanda büyük bir sanatkâr olduğunun da göstergesi ve delilidir."⁶⁸

Yukarıdaki ayetlerde Allah (c.c), incinin seçkin bir süs eşyası olduğuna dikkat çekmiş ve cennette bir mükâfat olarak müminlere verileceğini belirtmiştir. Yani o çeşitli burçları, nurdan avizeleri, güzel manzaralarıyla gök öyle güzeldir ki, dikkati çekmemesi, bakanların ibret almaması mümkün değildir. Fakat bunun için bakacak, baktığını görecek, gördüğünün ilerisini sezip ibret alacak görüş sahibi olması lazımdır. Görüş sahibi olanlar bu güzel sanata tutulup baksınlar, bu yüceliği bu kudret eserlerini seyretsınler de yaratanın yücelik ve ululuğuna delil getirmekle tevhide yükselsınler diye onu süsledik ve donattık buyurmuş kâinat kitabını okumamızı nazara vermiştir.

Bütün insanlığa rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v) Müslümanlar için en güzel rol modelidir. "Güzel insan kimdir?" sorusunun cevabı en açık biçimde onun hayatında ortaya çıkmıştır. Güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmiş bir elçi olarak sözlerin, tavır ve davranışların hep en güzelini sergilemiştir. İslam'ın güzellik anlayışı, temelini "*Allah güzeldir, güzel olanı sever*"⁶⁹ ilkesinden almıştır.

Bu ilkeden hareketle müminler, rol modelleri olan Hz. Peygamberin örnekliğinde, tertip ve düzen içinde yaşamaya, söz ve davranışlarını güzelleştirmeye çabalamıştır. Hz. Aişe (r.anha) anlatmaktadır: *Bir gün bir grup insan Rasûlullah'ın yanına girmek için izin istediler. Nebi (s.a.v) hemen yanındaki içi su dolu fiçıya*

⁶⁸ Mevdudi, Ebu'l Al'â, *Tefhimu'l-Kur'ân*, (Trc. Heyet), İnsan Yayınları, İstanbul: 1988, IV, 654.

⁶⁹ İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünen*, İstanbul:1401/1981, Duâ 10. ; Müslim, İman 93.

eğildi, sudaki aksine bakarak saçını ve sakalını düzeltmeye başladı. Bu durumu garip karşılayan Hz. Aişe: *Ya Rasulellah sen de mi süsleniyorsun? dedi.*

-“Evet ya Aişe, kardeşleri ziyaretine gelen insanın, onlara karşı temiz ve düzgün bir kıyafetle çıkmasını Allah sever”⁷⁰ buyurdu.

Bu davranışlarıyla Hz. Peygamber'in insanlara saygının gereği olarak, nezaketen kılık-kıyafetinin düzgün olması gerektiğine işaret etmiştir. Hz. Peygamber, temiz, tertipli ve düzenli olmaya özen gösterirdi. Elbisesinin temiz olmasına önem verirdi, dağınıklıktan hoşlanmazdı. Sahabeden biri şöyle anlatıyor: “Bir gün dağınık bir kıyafetle Peygamberimizin ziyaretine gitmiştim. Beni bu şekilde gören Efendimiz sordu: “*Senin malın mülkün var mı?*” “Evet, var ya Rasulallah!” dedim. “*Ne gibi malların var?*” dedi. Ben de; “Allah bana deve, koyun, at sürüleri, arpa ve buğday harmanları ihsan etmiştir” dedim. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, “*Allah sana mal mülk ihsan etmişse onun nimetinin ve ikramının eseri üzerinde görünsün.*”⁷¹ buyurdu.

Başka bir gün de birisi, saç sakalı karışık bir şekilde, ürkütücü bir vaziyette, Hz. Muhammed'i (s.a.v) mescitte ziyarete gelmiştir. Rasulullah (s.a.v) ona, dışarı çıkması ve kendisine çeki düzen vermesi için işarette bulunmuştur. Adam derhal harekete geçmiş ve geri döndüğü zaman, Peygamberimiz bu konudaki görüşünü şöyle dile getirmiştir.: “*Sizce bu hal, şeytan gibi saç baş perişan gelmekten daha iyi değil midir?*”⁷²

Yine Rasulullah'ın (s.a.v) kadınlarla erkeklerin saç tanziminde, dış görünüşlerinde vs. birbirlerine benzememelerinin gerektiğini bildirmesi estetiğe olan ilgisini ve zevkini ortaya koymaktadır. Peygamberimizin giyeceklerle ilgili tutumunu temizlik, tertiplilik, estetiği gözetme, sadelik ve ihtiyacı karşılama olarak ifade etmek mümkündür.

---

⁷⁰ Gazzali, *Ihyâ*, III, 679.

⁷¹ Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali, *es-Sünen*, İstanbul 1401/1981, Zinet 83, ;Tirmizî, Ebu isa Muhammed b. Sevre, *es-Sünen*, İstanbul 1401/1981. Birr 63. ; Ebû Dâvud, Libas 17.

⁷² Muvatta, Kitabu'ş-Şaar 2.

H.z. Peygamber bir keresinde; *“Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kişi cennete giremeyecektir”*⁷³ buyurmuştu. Kendisine; *“İnsan elbisesinin güzel olmasını istiyor”* diyen birine Peygamberimiz, *“Allah güzeldir, güzelliği sever; kibir, hakkı kabul etmemek, insanları küçük görmektir”*⁷⁴ cevabını vermiştir.

Efendimiz, kılık kıyafetin temiz ve düzenli olmasının yanında, insanın yaşadığı mekânların da tertipli ve düzenli olmasını arzu etmiştir. Peygamberimiz, evde, işte, camide vb. yerlerde tertip ve düzen içinde hareket edilmesini isterdi.

H.z. Peygamberin ahabından olan Numan b. Beşîr, Peygamberimizin tertip ve düzen konusundaki hassasiyetini şöyle ifade etmektedir: *“Peygamber (s.a.v) bizi saflarda ok gibi düzene sokardı. Her konuda olduğu gibi saf düzeninde de ayrılığa düşmeyin ki kalpleriniz de birbirinize karşı değişmesin. Çarşı ve pazarlardaki kargaşadan da sakının.”*⁷⁵

Kur’ân-ı Kerim’de *“Saf bağlayıp duranlara”*⁷⁶, ayeti ile saf saf duran melekler üzerine yemin edilmiş, Rabbimizin düzen ve tertibi sadece insanlardan değil, meleklerden de istediğini dikkatlere sunmuştur.

Namazlarda tertip ve düzene sıklıkla vurgu yapan Efendimiz, bir başka hadis-i şerifte de şöyle buyurmaktadır: *“Düzgün durun, karışık durmayın ki kalpleriniz de karmakarışık olmasın!”*⁷⁷

Peygamber efendimiz, günlük hayatın gerektirdiği faaliyetleri yerine getirirken, belli bir tertip ve düzen içerisinde olunmasını arzu ederdi. Nitekim yolculuğa çıkan aşıptan bir gruba rastladı ve onlara hitaben şöyle buyurdu: *“Sizler kardeşlerinizin yanına varacaksınız; binek hayvanlarınızı düzene koyunuz, elbiselerinize çeki düzen veriniz! Çünkü Allah çirkin görünüşü ve kötü sözü sevmez.”*⁷⁸

Peygamber efendimiz gerek bireysel gerekse toplumsal hayatımızda tertip ve düzen içinde yaşamamızı istemiştir. Onun yaşantısı ve ondan bize aktarılan güzel

⁷³ Ebu Davud, Edeb 29, ; Tirmizî, Birr 61, ; Canan, İbrahim, *Kutub-i Sitte Tercüme ve şerhi*, Akçağ Yayınları ty., XV, 24.

⁷⁴ Müslim, İman 147.

⁷⁵ Tirmizî, Salât 54.

⁷⁶ Saffat, 61/1.

⁷⁷ Müslim, Salât 122.

⁷⁸ Ebu Davud, Libâs 25.

sözleri, medeni bir hayat sürmek isteyen kişiler ve toplumlar için bu konuda en güzel örnektir.

Kur'ân'ın çeşitli ayetlerinde güzellikten, refahtan, ihtişamdı ve çeşitli nimetlerin güzelliklerinden bahsedilmiştir. Allah (c.c) Kur'ân'da; *"Allah, ... Size şekil verip de şekillerinizi güzel kılan ve sizi temiz şeylerle rızıklandırandır..."*⁷⁹ buyurmuştur.

Yüce Allah insanı en güzel biçimde yaratmıştır.⁸⁰ Kendisi güzel olup güzeli seven Rabbimiz, yarattığı en güzel varlık olan insanın tavrının sözlerinin ve davranışlarının güzel olmasını istemiştir.

*"De ki: "Allah'ın kulları için yaratıp ortaya çıkardığı zineti, temiz ve hoş rızıkları yasaklamak kimin haddine?" De ki: "Onlar, dünya hayatında iman etmeyenlerle birlikte, iman edenlerindir. Kıyamet günü ise yalnız müminlere mahsustur. İşte biz, bilip anlayan kimseler için, âyetleri bu şekilde açıklıyoruz."*⁸¹

Zînet'ten murad, elbiseleri giymektir. Bunun delili, *"zinelerini yani elbiselerini açmasınlar"*⁸² ayetidir. Hem sonra "zînet" (süs) ancak avret mahallerini tam bir şekilde örtmekle gerçekleşir, işte bundan dolayı, cum'a ve bayram günlerinde en güzel elbiseler ile zînetlenmek sünnettir.⁸³

Burada sözü geçen zinet, kişinin gücü yettiği takdirde güzel giyimdir. Bütün elbiselerin kastedildiği de söylenmiştir. Nitekim Hz. Ömer'den: "Allah size genişlik verdiği vakit, siz de genişlik gösteriniz..." dediği rivayet edilmiştir.⁸⁴

İbni Abbas ve birçok tefsir bilgini zıynet, giyilecek şeyler ile tefsir etmişlerdir. Fakat diğer bir görüşe göre; İsrâf olmamak üzere çeşitli zinetlerin hepsini içine almaktadır ki, zahiri de budur. Şu halde her yönden bedeni temizleme, hayvanlar ve diğerlerinden üzerine binilen binitler ve zinet eşyalarının her çeşidi, zinet deyimi altında dâhildir. Çünkü hepsi zinetdir. Eğer nebevî hadiste erkek için

---

⁷⁹ Mü'min, 40/64.

⁸⁰ Tin, 95/4.

⁸¹ Araf, 7/32.

⁸² Nur, 24/31.

⁸³ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX, 344-345.

⁸⁴ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, VII, 325-326.; Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, IV, 473.

altın, gümüş ve ipeğin haram olması hakkında özellikle nass gelmemiş olsaydı bunlar da bu genele dâhil olurdu. Bu dünya hayatında iman edenler için kıyamet gününde zinet ve temiz şeylerin asılları vardır. Yani o zinetler, o temiz şeyler, esas itibariyle, müminler içindir.⁸⁵

“Yanlarında, gümüş kaplar ve billûr kâselerle, gümüş beyazlığında (billûr gibi) şeffaf kupalarla dolaşılır ki, sâkiler bunu (cennet şarabını) ölçüsünce tayin ve takdir ederler.”⁸⁶

Kur’ân’da yer alan cennet hakkındaki ayetler de müminler için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Çünkü cennetle ilgili ayetlerde Allah’ın müminler için seçip beğendiği, uygun gördüğü bir estetik ve güzellik anlayışı verilmektedir. İnsan Kur’ân’da ki bu işaretlerden yola çıkarak bu güzellikleri hayata geçirebilir.

Bu ayette bildirildiğine göre, Yüce Allah, dünyanın çeşitli süs ve güzelliklerini inanan ve inanmayan bütün insanlara vermiştir. Bunların meşru surette faydalanmalarını haber vermiştir. Ahirette ise bu süs ve güzellikler sadece müminlerin olacaktır.

“Ey Âdem’in evlatları! Her namaz vaktinde mescide giderken, süsünüz olan elbisenizi giyinin.”⁸⁷

Ayetler Allah’ın (c.c) huzurunda ihtişamlı olmayı, süslü ve güzel olmayı mübah kılar. Güzel rızık edinmeyi ve her türlü şerrin yasaklandığını nazara verir.

“Hem binmeniz, hem de zinet olsun diye atlar, katırlar, merkepler yarattı. Hem sizin bilemeyeceğiniz daha neler neler yaratacak!”⁸⁸ “Biz yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik”⁸⁹ buyurur.

Yüce Allah, (c.c) dünya göğünü ki bu gök, göklerin arza en yakın olanıdır, güzellikte en güzide mevkide olan bir süsle süslemiştir. Bu süs, yıldızlardır. Zira yıldızlar, kendilerine bakanların gözünde parlak kıymetli taşlar gibidir.⁹⁰

⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, III, 327.

⁸⁶ İnsan, 76/15-16. ;er-Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXII, 344-346.;Zuhayli, *et-Tefsirü’l-Münir*, XV, 280-281.

⁸⁷ Araf, 7/31.

⁸⁸ Nahl, 16/8. ; er-Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, XIV, 170.

⁸⁹ Saffat, 37/6.

Yıldızlar üç şey için yaratılmıştır.” Şeytanları taşlamak, kendileriyle yol bulmak ve dünya semasını süslemek için” Bu da sadece dünyanın yakın semasına hastır. Gözlerin görmesi için.⁹¹

Şeytanların melekleri dinlemek istemesi, Allah'ın hüküm ve takdirinden vahyettiği bir şey hakkında konuştukları zaman olur. Göklerin bu iki özellik veya yararını takrir eden birçok ayet gelmiştir. Örnek olarak "*Andolsun biz dünyaya en yakın göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlara ateş azabını hazırladık*"⁹² ve "*Andolsun biz gökte burçlar yaptık ve onu bakanlar için süsledik. Ve onu her taşlanmış şeytandan koruduk*"⁹³ ayetlerini zikredebiliriz.⁹⁴

Hız. Süleyman'ın (a.s) kıssası müminler için çok dikkat çekici bir örnektir. Müslümanların yeryüzünü nasıl güzel eserlerle donatabileceklerini, sanatta ve estetikte nasıl ilerleyebileceklerini göstermek açısından önemli bir delil oluşturur. Kur'ân'da dikkat çekilen ve övülen dekorasyon örneklerinden bir kısmını şöyle sıralayabiliriz.

... "*Beyt-i Ma'mur*"a, yükseltilmiş tavana (göğe)...⁹⁵

"Eğer bütün insanlar tek ümmet olma durumuna gelmeyecek olsaydı, Rahman olan Allah'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını, üzerinde yükseldikleri merdivenleri, evlerinin kapılarını, üzerine yaslanacakları kerevetleri gümüşten yapar ve altın bezeklerle işlerdik. Bunların hepsi ancak dünya hayatının geçimliğidir. Ahiret, Rabbinin katında O'na karşı gelmekten sakınanlardır."⁹⁶

Bu nimetler de:

- a) Onların evlerinin tavanlarının gümüşten olması,
- b) Üzerine basıp çıktıkları merdivenlerin gümüşten olması,
- c) Evlerinin kapılarının ve üzerine yaslanıp oturdukları divanlarının da gümüşten olmasıdır.." demektir.⁹⁷

⁹⁰ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, XV, 66.

⁹¹ es-Sâbunî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Ensar Neşriyat, İstanbul: 1992. III, 29.

⁹² Mülk, 67/5.

⁹³ Hicr, 15/16-17.

⁹⁴ er-Razî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXVI, 121. ;Zuhayli, *et-Tefsîrü'l-Münir*, XII, 67-68.

⁹⁵ Tur, 52/4-5.

⁹⁶ Zuhruf, 43/34-35.

⁹⁷ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XIX, 522.

Bu ayetler gibi birçok ayette estetiğe ve güzele işaret vardır. Yüksek tavanlı evler, içinde yaşayan kimseye ferahlık verdiği gibi estetik açıdan da son derece görkemlidir. Cehennemın tarif edildiği ayetlerde ise cehennemın basık, dar ve sıkışık yerlere dikkat çekilmesinde dünyada bu tür yapıların kötülüğüne işaret vardır.

Kur'ân-ı Kerim insanların dikkatlerini hep güzele döndürür. Güzelliği doyasıya seyretmek ve kavrayabilmek için şöyle buyurur: "*O'dur ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı...*"⁹⁸. Burada "*hüsün*" güzellik, hikmet ve menfaate uygunluktur.⁹⁹

Elmalılı'nın bu sözünü Razi'de geçen şu örnek iyi açıklar: Çünkü sen, eşyaya baktığında onları olması gerektiği biçimde bulur, görürsün. Toprağın sertliği, bitkilerin tutunması içindir. Havanın akıcılığı, teneffüs edilmesi içindir. Yerin, kazılıp da yarılmayı kabul etmesi, kolayca yollar, kanallar ve arklar elde edilmesi içindir. Suyun akma özelliği, onu her türlü kaba koyabilmemiz içindir. Ateşin hareketi, hep yukarıya doğrudur. Çünkü ateş, tıpkı su gibi, sağa sola hareket etseydi, o zaman ortalık yanar kül olurdu. Böylece ateş, orada bulunan hiçbir şey yanmayı kabul etmeyeceği için, daima üst tarafı yukarıyı arzular biçimde yaratılmıştır.¹⁰⁰

Bu, insan fitratının gördüğü, gözünün seyrettiği, zihninin kavradığı bir hakikattir, eşyanın şeklinde ortaya çıkan saf bir gerçektir. Allah'ın yarattığı her şeyde bir güzellik göze çarpar. Her şeyde eşsiz bir güzelliğin hâkim olduğu eksiksiz bir âhenk vardır. Gören bir göz, hisseden bir gönül, düşünebilen bir zihin bu âlemde bütünüyle bir âhenk ve güzellik bulur.

Hz. Muhammed'in hayatının çeşitli hadiseleri de, o'nun estetik ve güzelliğe olan bakışını bize göstermektedir. "*Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzeli sever.*"¹⁰¹ hadis-i şerifi de, bu konuda Müslümanlar açısından çıkış noktası kabul edilmiştir. Allah'ın emrettiği "*ihsân'ın*" bir anlamı da güzelliktir.

İslâm; düşüncenin, hareketin, duyguların, sözün, sesin, davranışın, kısacası her çeşit ibâdetin, yani her şeyin en güzelini ister. Buna işaret bakımından şu hadis-i şerif önemlidir.

⁹⁸ Secde, 32/7.

⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IV, 58.

¹⁰⁰ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVIII, 200.

¹⁰¹ Müslim, İman 93.

Bir gün Hz. Muhammed (s.a.v) bir cenaze defninde mezarın içindeki kazılış hatasını görmüş bunun düzeltilmesini istemişti. Orada bulunanlardan biri; “*Bunun ölüye bir zararı dokunur mu?* Diye sorması üzerine şu cevabı vermiştir. ”*Gerçekte bu gibi şeylerin ölüye ne zararı ne de faydası vardır. Fakat bu, yaşayanların gözlerini rahatsız etmemek içindir*”¹⁰² buyurarak Müslümanların her işini sağlam yapması, estetik ve güzelliğe dikkat etmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

1.4. ESMÂ-İ HÜSNÂ'DA ESTETİK

İnsanın güzelliğinin en güzel biçimde olması, duygusuz olan şekil ve suretinde değil, duygusunda ve özellikle "*güzellik*" denilen mânâyı anlamasında ve o duygudan güzellerin güzeli, en güzel yaratıcıyı ve onun mutlak güzellikle en güzel olan kemal sıfatlarını tanıyıp onun ahlâkıyla ahlâklanmış olmasındadır. İnsan yaratılışının kıvamı ve aday olduğu olgunlaşma budur.

Estetik salt sanat ürünleriyle ilgili bir kavram olarak düşünülmemelidir. Kur'ân'da hüsn, ziynet, cemel, ihsan, gibi kavramlarla bazen formel güzellikler, bazen de manevi ve ahlaki güzellikler ifade edilir. Zira ahlaken pozitif olan davranışlar, estetik bakımından da güzeldir.

Esmâ'ül-Hüsnâ tüm mükemmellikleri kapsar. Allah (c.c) dışında hiçbir varlığa mükemmellik yaraşmaz. Bu isimlerde Allah (c.c) yaratmasıyla ilgili olanların aynı zamanda estetik bir yönü de vardır. Bunlar, yaratıcının yaratmasındaki sanatı ifade ettiği gibi, insanda tazim ve tenzih hissi uyandırır.

Kâinatın sırrı insanda, insanın sırrı Kur'ân'da, Kur'ân'ın sırrı esmâda, esmânın sırrı Allah lafzında, Allah lafzının sırrı o'nun zatındadır. Yüce Allah hem zatıyla hem de ismiyle güzeldir. En güzel isimler onundur. Cenab-ı Allah bunu şu ayet-i celiyle nazara verir.: “*De ki: 'İster Allah deyin, ister Rahman deyin, hangisini derseniz deyin, en güzel isimler o'nundur.....*”¹⁰³

---

¹⁰² Muvatta, Kitabu'ş-Şa'r 2.

¹⁰³ İsra, 17/110.

Peygamberimiz (s.a.v) bir hadis-i şerifte; “*Elbette Allah’ın doksan dokuz ismi vardır; bunları ihşa eden/sayan herkes, cennete girdi bilir*”¹⁰⁴ buyurmaktadır. Ebu Nuaym el-İsfahani şöyle der: "Hadiste geçen "*ihşa etmek*", esmâ-i hüsnâyı sayıp sıralamak değildir. Asıl “ihşa etme”, o esmâyı hayata geçirmek, onların üzerinde düşünmek, onları kavrayıp, gereği gibi iman etmektir.”¹⁰⁵

Esmâ-i hüsnanın eyleme dönüşmesini ifade eden, ihşa kelimesini bu çerçevede düşünüldüğünde, esmâ-i hüsnâ, insana yol gösteren bir ahlak rehberi niteliği kazanır. Bu rehber bizi güzel ahlakın muhteşem bileşkesinin kurumaz ve tükenmez kaynağı olan Allah’a götürür. Zira esmayı bilmek ahlaka dönüşmeyecekse kuru bir malumattan ibarettir. Allah’ın esmasıyla ahlâklanma ise insanın Allah’ı bilmesi, tanınması ve anlamasıdır.

Malumdur ki bir Müslüman için bu dünyada en büyük gaye Allah'a (c.c) en iyi şekilde kul olabilmektir. Allah'a (c.c) tam manasıyla kul olabilmek için ise o'nu tanımakla mümkündür. Buna işaret bakımından Kur’ân'da şöyle buyrulur”...*Kulları içinde Allah'tan en çok alimler korkar.*”¹⁰⁶

İnsan için asıl olan kâinatta en büyük nimet Allah'a (c.c) iman, sonra ma’rifetullah, hemen ardından muhabbetullah, sonunda da zevk-i ruhaniyeye erişmektedir. Bütün bunların başlangıcı ise Allah’ı (c.c) esma, zat ve sıfatlarıyla tanımaktır.

Her ilim dalı, özünde Allah’ın esmâsının tezahürleriyle ilgilenen disiplinlerdir. Mesela Tıp ilmi o’nun er-Rahman ve Şâfi, er-Rauf ismiyle, siyaset ilmi, el-Melik isminin tecellisiyle, hukuk ilmi, el-Adl ismiyle, tüm güzel sanatlar ve edebiyat o’nun Cemal, Cemil, Latif, Sani isimlerinin tecellileriyle ilgilenir.¹⁰⁷

Biz de bu bölümde çalışmamızın ana temasını teşkil eden, "*estetik*" ve "*nezakete*" işaret eden esmâ’ül-hüsnâ’yı ele almaya çalışacağız.

¹⁰⁴ Buhârî, Deavat 68; Müslim, Zikir 5-6.

¹⁰⁵ Mustafa İslamoğlu, *Kur’ân’a Göre Esmâ’ül Hüsnâ*, Düşün Yayınları, İstanbul 2010, I/80.

¹⁰⁶ Fâtır, 35/28.

¹⁰⁷ İslamoğlu, *Kur’ân’a Göre Esmâ’ül Hüsnâ*, I/44.

1.4.1. el-Cemil

Şekli, yaratılışı ve ahlakı güzel anlamındaki “c-m-l” kökünden türeyen “*cemil*”; iyilik ve güzellik sahibi, güzel, ihsan ve iyilik demektir. Sûret ve manada güzellik demektir.¹⁰⁸

Allah’ın sıfatı olarak ise; söz, fiil ve işleri iyi ve güzel olan, iyilik ve ihsan sahibi anlamlarına gelir. Allah’ın her eseri her yaptığı güzeldir. Peygamberimiz (s.a.v) “*Allah güzeldir güzeli sever*”¹⁰⁹ buyurmuştur. Allah’ın kazası, kaderi, emir ve yasakları, helal ve haramları kısaca her şeyi güzeldir.¹¹⁰

İbnü’l-Esir, yukarıda geçen hadis metnindeki “*cemal*” kelimesinin görünen müşahhas eşya ve varlıklarla, görünmeyen mücerret manalar için kullanıldığını; “*Cemil*” kelimesinin de “filleri güzel ve vasıfları kâmil” manasına geldiğini söyler.¹¹¹

Gerçek güzelliğin ve Cemil isminin sahibi olan Allah Teâlâ’dır. Her güzelin güzelliğini göstermesi kaidesiyle Allah (c.c) güzelliğini göstermek kulları üzerinde de görmek istemektedir. Bu yüzden de Cemil ismini varlıklar üzerinde tecelli ettirerek hem kendi güzelliğini varlık aynalarında görmekte, hem de bu aynalarda yansıyan güzelliği insanlara göstermektedir.¹¹²

1.4.2. el-Kuddüs

Arap dilinde manevi arılığa ve duruluğa delalet eden ve “k-d-s” harflerinden türeyen el-Kuddüs, aynı zamanda noksanlık ve ayıptan beri olan anlamına gelir.¹¹³ Bir şeyin lezzetli olması, güzel ve temiz olması, bir yerin bereketli ve bolluk olması anlamlarına gelen et-Tayyib¹¹⁴ ile eşanlamlıdır.

¹⁰⁸ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, I, 685.

¹⁰⁹ Müslim, Birr 57.

¹¹⁰ İbrahim Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah’ın İsim ve Sıfatları*, Sistem Ofset, Ankara 2007, s.134.

¹¹¹ Şahin, “Gazzali’de Etik-Estetik İlişkisi”, Diyanet İlmî Dergi, Sayı:3, s.106.

¹¹² Gülşen Gazel, *Risale-i Nur Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, Gündönümü Yayınları, İst. 2010, s.213.

¹¹³ İslamoğlu, *Kur’ân’a Göre Esmâ’ül Hüsnâ*, s.2100.

¹¹⁴ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, IV, 2731.

Allah'ın Sıfatı olarak Tayyib ismi Müslim ve Tirmizi'nin rivayet ettiği bir hadiste “Allah Tayyip'tir/iyidir, güzeldir, iyiliği ve güzelliği sever”¹¹⁵ şeklinde geçmektedir.

İşte “el-Kuddüs” ismi de maddi kirleri yok ettiği gibi kötü huyları ve manevi kirleri de yok eder.¹¹⁶

1.4. 3. el-Muhsin

Güzel ve iyi olmak anlamındaki "h-s-n" kökünden türeyen "ahsene" fiilinin ism-i faili olan "Muhsin" kelimesi sözlükte bir şeyi sağlam, kaliteli, güzel ve iyi yapan; “ila ve “be” edatıyla kullanıldığında ise iyilik yapan, ikram ve ihsanda bulunan demektir.¹¹⁷

Allah (c.c) “Güzel amelleri en iyi şekilde yapın, çünkü Allah Muhsinleri sever”¹¹⁸, “Allah yarattığı her şeyi güzel ve muhkem yapandır”¹¹⁹ buyurmaktadır. Yarattığı her şeyi güzel yaratmıştır. Burada "hüsün" güzellik, hikmet ve maslahata uygunluktur. Gül güzel olduğu gibi diken de güzeldir. "Muhsin" kelimesini maslahata uygunluk manasında Cenab-ı Allah şu ayetlerle nazara vermiştir: “Gerçek şu ki iman edip iyi işler yapanlara gelince, elbette biz işi en iyi yapanın amelini zayi etmeyiz.”¹²⁰

Hz. Peygamber de “Allah her şeyde ihsanı (her işi iyi bir şekilde yapmayı) farz kılmıştır.”¹²¹ “Allah, muhsindir. Öyle ise sizde ihsan sahibi olunuz”¹²² buyurarak maslahat manasına işaret etmiştir.

“Allah size şekil verdi ve şekillerinizi güzel yaptı”¹²³ ifadesiyle ilgili olarak şu iki izah yapılabilir: "Güzel yaptı" ifadesi, "Başkasında bulunmayacak bir şekilde

¹¹⁵ Tirmizî, Edeb 41, ; Müslim, Zekât 65.

¹¹⁶ Gazel, *Risale-i Nur Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, s.98.

¹¹⁷ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, II, 115. ;al-İsfahani, *el-Müfredât*, I, 155.;Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları*, s.214.

¹¹⁸ Bakara, 2/195.

¹¹⁹ Secde, 32/7.

¹²⁰ Kehf, 18/30.

¹²¹ Müslim, Sayd 57.

¹²² es-Suyuti, Celâleddîn, *el-Câmi'u's-Sağîr, Min Hadîsi'l-Beşîri'n-Nezir*, Beyrut, 1996. No: 1817, I, 215.

¹²³ Teğabun, 64/3.

sapasağlam yaptı" demektir. Bu yaratılış nasıl başkasında bulunsun ki, çünkü insanların bizzat kendilerinde, Allah'ın birliğine ve Rab'lığına, bu şeklin güzelliğinden ötürü, hususî olarak delalet eden, kuvvetli deliller vardır.

Cenâb-ı Hakk, "*Size suret verdi. Hem de suretlerinizi güzel yaptı*" buyurmuştur. Ancak insanlar arasında, şekli-şemai, huyu-suyu bozuk olanlar da vardır (ne dersiniz)? Şeklinde hatıra gelen bir soruya şöyle cevap veririz: Aslında ortada bir suret bozukluğu yoktur. Fakat güzellik de, tıpkı diğer şeyler gibi, derece derecedir. Bazı şekil ve suretler, kendilerinden üst derecede olanlardan, gözle görülür bir biçimde aşağı oldukları için, güzellikleri görülemedi. Yoksa şekiller de, ayette bildirilen "güzelliğin sınırları içindedirler, dışında değildirler."¹²⁴

1.4. 4. el-Bedi'

Yoktan var eden, eşsiz ve benzersiz yaratan, mükemmel sanatkâr anlamındadır. "b-d-a" harfleriyle bed' kökünden türeyen "*el-Bedi'*" kelimesi Allah'ın sıfatı olarak bir şeyi numunesi yokken yaratan anlamına gelir. Yaratanın ve yaratılanın eşsiz ve benzersizliğine delalet eder. Yoktan var eden için "*bedi'*", vardan yaratan için ise "*mübdî*" denilir.¹²⁵

Kur'ân'da: "*O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır.*"¹²⁶ buyrulur.

"İbda" daha önce var olan bir örneğe ve ham maddeye ihtiyaç duymaksızın yaratmak demektir. Kur'ân'da "halk" ile "İbda" arasında fark vardır. "Halk" insana da nispet edilir. "İbda" ise sadece Allah (c.c) için kullanılır. "el-Bedi'" ismi fiili isimlerdendir.¹²⁷

Allah'ın Bedi' sıfatıyla varlık üzerindeki tecellisine 'ibda' denilir. İbdâ "yoktan var etmek", "yepyeni bir eser meydana getirmek", "yarattığını eşsiz ve benzersiz bir sanatla yaratmak" demektir. Kul sanat yapar, fakat görüntüsü tam olsa, işlevi noksan olur. İşlevi tam olsa, görüntüsü eksik olur. İkisi de tam olsa, ömrü fânî olur.¹²⁸

¹²⁴ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXI, 513-514.

¹²⁵ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, I, 230.; Bkz. al-İsfahani, *el-Müfredât*, I, 49.

¹²⁶ En'am, 6/101.; Bakara, 2/116-117.

¹²⁷ İslamoğlu, *Kur'ân'a Göre Esmâ'ül Hüsnâ*, I, 31.

¹²⁸ İslamoğlu, *Kur'ân'a Göre Esmâ'ül Hüsnâ*, III, 1721.

İslam filozofları ile onların tesirinde kalan bazı bilginler bedî'in "yoktan yaratmak" değil, "şekilsiz olarak mevcut olan maddeye şekil verip, örneği bulunmayan varlıklar meydana getirmek" manasına geldiğini iddia etmişlerdir.¹²⁹

Halife Ömer'in (r.a) sohbetinde bulunanlardan biri bir gün, "Şu satranç tahtasına şaşıyorum. Satranç tahtasının eni de, boyu da birer arşından fazla değilken, insan onun üzerine binlerce oyun oynasa, bir oynadığı oyun öbürüne benzemez demiştir. Hz. Ömer (r.a) buna cevap olarak şöyle dedi: Bundan ziyade hayret verici şeyler vardır. Mesela insanın yüzünün eni bir karış, boyu bir karıştan ibaret olduğu halde kaşlar, gözler, burun ve ağız gibi azanın yerleri değişmediği halde yine de dünya üzerinde yüzleri tamamen birbirine benzeyen iki insan bulamazsın. Şu ufacık deri parçası üzerinde bu sayısız değişiklikleri, bu sınırsız bedi'aları gösteren Allah (c.c) kudreti ne büyüktür".¹³⁰

Mesela bir terzi kendine bir model seçer ve benzersiz şekilde meydana getirdiği bütün elbiseleri o model üzerinde diker ve dener. Aynen bunun gibi Cenab-ı Hak her bir dağı, ovayı, denizi, ağacı, bitkiyi ve hayvanı da örneksiz bir biçimde yaratıp onları da birer model yapmıştır.¹³¹

Müslüman sanatkâr, yaratmanın Allah'a mahsus olduğu inancından hareketle stilizasyona yönelir, benzetme biçiminden özellikle kaçınır ve sanat faaliyetleriyle estetik bir zevk uyandırmakla beraber, cemal sahibine işaret etmeyi gaye edinir. Müslüman sanatkârların tasvirlerinden ve temsil süslemelerinden kaçmasının nedeni, özellikle İslam'ın ilk devirlerinde canlı varlıkların tasvirine karşı alınmış olan tavidir ki, bunun temelinde o devirde somut bir şekilde cereyan eden putperestlikle mücadele şuuru yer almaktadır.¹³²

Kişi eğer bir sanatkâra hayran olacaksa, tabloyu yapan sanatkâra değil, sanatkârı yaratan Allah'a hayran olması gerekir. Sanatı yaratmak küçük sanat, ama sanatkârı yaratmak büyük sanattır.

¹²⁹ Suat Yıldırım, *DİA*, "Bedî", V, 320.

¹³⁰ Ali Osman Tatlısu, *Esmâ'ül-Hüsna Şerhi*, Kapı Yayınları, 2011 İstanbul, s.254.

¹³¹ Gazel, *Risale-i Nur Işığında Esmâ-i Hüsna*, s. 163.

¹³² Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002, s.36.

1.4.5. el-Musavvir

Çok ses çıkarmak, yaklaşmak, meyletmek, eğilmek, yönelmek anlamlarındaki "s-v-r" kökünden türeyen "*el-Musavvir*" kelimesi, bir şeye şekil, suret veren, resim ve boya yapan, vafeden ve niteleyen demektir.¹³³

Allah'ın sıfatı olarak "*el-Musavvir*", varlıklara şekil ve suret veren demektir. "Musavvir" vasfı Kur'ân'da "*O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır. En güzel isimler o'nundur.*"¹³⁴ buyrulur.

Ayetteki "el-Musavvir", "Allah mahlûkatın suretlerini dilediği biçimde yapar" anlamındadır. Bu ayette, "hâlık" isminden önce zikredilmiştir. Çünkü irâdenin tercihi, kudretin tesirinden önce gelir. Bârî ismi de musavvirten önce gelmiştir. Çünkü zatları var etmek, sıfatları varetmekten öncedir.¹³⁵

Kur'ân'da "savvara" fiili kullanılarak Allah'ın insana en güzel şekli verdiği bildirilmiştir: "*Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren o'dur.*"¹³⁶, "*....size şekil verip de şekillerinizi güzel kılan ve sizi temiz şeylerle rızıklandırandır. İşte Rabbiniz Allah! Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!*"¹³⁷ buyrulmaktadır.

Rahimlerde size nasıl dilerse" yani erkeklik, dişilik, beyazlık, siyahlık, karakter, huy ve buna benzer hususlarda "öylece suret veren o'dur." Suret vermek, bir şeyi daha önce olduğundan başka türlü hale getirmektir.¹³⁸

1.4.6. el-Latif

Kibar, nazik, ince, şeffaf ve küçük olmak; merhamet ve şefkat ile davranmak; yaklaşmak ve iyilik yapmak anlamındaki "l-t-f" kökünden türeyen "*el-lâtîf*"; zarif, ince anlamlı söz demektir.¹³⁹

¹³³ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, IV, 2523.

¹³⁴ Haşr, 59/24.

¹³⁵ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXI, 424-425.

¹³⁶ Âl-i İmrân, 3/6.

¹³⁷ Mümin, 40/64.

¹³⁸ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, II, 132-134.

¹³⁹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, V, 4036.

Bu âlemdeki güzellik ve estetiğe dair her Şey, Lâtif isminin tecellisidir. Zira güzellik ve estetik alanı, duygular ve güdülerle i içe bir alandır. "*el-Lâtif*" sonsuz lütuf ve kerem sahibi, bütün işleri en ince teferruatına kadar bilen, her Şeyin derinliğine nüfuz eden, mahlkatının ihtiyaçlarını en ufak detayına kadar bilen ve en mükemmel Şekilde karşılayan, ince, sezilmez yollarla kullarına çeşitli faydalar ulaştıran demektir.¹⁴⁰

Buna işaret bakımından Yüce Allah Kur'ân'da: "...Şüphesiz Rabbim, dilediği Şeyde nice incelikler sergileyendir"¹⁴¹ buyurur. Bu ayette geçen "*lâtif*" ismi Allah'ın işlerin inceliklerini, gizliliklerini çok iyi bilen ve ona göre tedbir alıp uygulayan olduğunu ifade eder.

Cenab-ı Hak Lâtif ismiyle yeryüzündeki bütün varlıkları kuŐatmıŐtır. İnsana lütfedilen göz, kulak, ağız, burun, kalp gibi uzuvlardan tutun da kanın içindeki en küçük hücrelere; bir ağacın yaprağından, dallarına ve meyvelerine ve bir çiçeğin ruhları ferahlatan kokusundan, gözlere hitap eden nazik ve güzel görünüŐüne kadar her Şeyin üzerinde o'nun Latif isminin damgası görülmektedir.¹⁴²

O yüce sanatkâr "Lâtif" ismiyle de her birimizi özel biçimlerde, özel ruh yapılarıyla donatarak da sanatının inceliklerini göstermiş ve bütün kâinatın, her Şeyin derinliğine nüfuz ederek yaratmıŐ ve yarattığı her yaratığının da ihtiyaını en ince teferruatıyla karşılamış, onu her türlü silâhla donatmıŐ bir Yüce Kudrete Őehadet etmektedir. Kâinat görene, hissedene ve de arayana, el-Lâtif olan Allah'ın varlığını gösterir.

¹⁴⁰ İslamoğlu, *Kur'ân'a Göre Esmâ'l Hüsna*, II, 1516.; Karagöz, *Ayet ve Hadislerin IŞığında Allah'ın İsim ve Sıfatları*, s.226.

¹⁴¹ Yusuf, 12/100.

¹⁴² Nursi, *Sözler*, s.320.

1.5. NEZAKET

Nezaket: Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik ve naziklik, diye tarif edilir.¹⁴³ “Bir toplumda en iyi olarak düşünülen davranışlar, lisanı yönlendiren kaidelerin tümüdür. İnsanın kendini başkalarının yerine koyma kabiliyetini ifade eder.¹⁴⁴

Bir insanın niteliği, kıyafetiyle; nezaketi, davranışıyla; bilgisi, konuşmasıyla; becerisi, işiyle; görgüsü, yemesi-içmesiyle belli olur denilmiştir. Nezaket hayatımızın her alanını ilgilendiren bir kavramdır. Dolayısı ile ona her zaman ihtiyacımız vardır. Fert ve toplum olarak mutlu olabilmemiz için bu kavramı hayatımızda işletmemiz gerekir.

Nezih bir toplum için Gazzali'nin “*İnsanlara karşı davranışlarını, bu davranışların onlar tarafından sana yapılmasına razı olup olmayacağını düşünerek yap*”¹⁴⁵ sözünü sosyal hayatımızda uygulamak zorundayız. Aksi takdirde karşılaşılan nezaketsizliklerden doğan boşluğu dolduramayıp, kendimizden ve toplumumuzdan şikâyetçi oluruz.

İnsan yaşadığı müddet içerisinde zamanla bir görgü kazanır. Nezaket de bu görgünün bir parçasını teşkil eder. Bir kimsenin karşısındaki kişiye gösterdiği nezaket kendisine ne kadar değer verdiğiyle ilgilidir. Nezaket zor öğrenilen ve içten gelen bir davranış biçimidir. Örneğin; içinde nefret, eziklik olan ve sindirilememiş duygularla dolu bir insan içten ve doğal olarak nazik davranmayı başaramaz.¹⁴⁶

Davranışlar konusunda insandan insana fark vardır. Müslümandan Müslümana da fark vardır. İnsanı insanlıktan, Müslümanı Müslümanlıktan çıkarmaz, ama bazı davranışlar olur ki “*Bu olmadı, yakışmadı*” deriz. Ya da, bazı davranışlar sergilenir ki, imreniriz, “*Muhteşem, emsalsiz, ne güzel*” deriz, dudak ısırırız, güzelliğine hayran oluruz. O davranış o insanı başkalarından farklı kılar hayranlık uyandırır. İşte nezaket normal aştan bir davranış güzelliği, tortularından süzölmüş bir

¹⁴³ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1998, II, 1650.

¹⁴⁴ Yalçın Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.2.

¹⁴⁵ Gazzali, *İhyâ*, II, 175.

¹⁴⁶ İrfan Mısırlı, *Sosyal Davranışlar ve Protokol Bilgisi*, Detay Yayınları, Ankara 2006, s.6.

kişiliğin işareti, bir tür edinilmiş asalet halidir. İslam, insanı alır, süze süze, o davranış güzelliğine getirmek ister.

Gazzali, bunu şu cümlesiyle nazara verir. "*Kaliteli Müslümanlığı, salt namaz ve oruç gibi ibadet İslam'ında değil, asıl ahlaki değerlerin temsilinde görür.*"¹⁴⁷

Kur'ân'da Mülk Suresi'nin hemen başında: "*Sizi, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda imtihan için yarattık*"¹⁴⁸ buyrulması, bir anlamda önümüzde tüm hayatımız için bir zarâfet ve nezaket yarışı başlatmış olmuyor mu?

Nitekim, her insanın rûhuna girecek bir damar bularak onun ebedî saâdete kavuşması için fedâkârca gayret eden Hz. Peygamber (s.a.v), bir kimsede gördüğü hatâyı düzeltirken dahî, nezâket ve zarâfeti elden bırakmamış, o şahsa hitâben değil, umûma hitâben; "*Bana ne oluyor ki, sizleri böyle görüyorum!..*"¹⁴⁹ buyurarak, kendilerine "galat-ı ru'yet/ yanlış görme" izâfe etmişlerdir. Bunun gibi zarif üslûpları sayesinde muhataplarını kırıp incitebilecek kaba söz ve davranışlardan tamamen uzak durmuş, daima yumuşak ve hikmetli sözlerle ruhları okşamış, gönülleri fethetmişlerdir. Yine Rasulullah efendimiz: "*Allah cemildir ve cemel sahiplerini sever, cömerttir ve cömerti sever, kerimdir ve kerimi sever, temizdir ve temizi sever.*"¹⁵⁰ buyurmuştur. Yapılması gereken, bu güzellikleri kişiliğimize taşımak ve "Zarif Müslüman" olabilmektir.

Nezaket sahibi insan, duygusal zekâsı yüksek, kalbî hassâsiyeti gelişmiş, duyarlı insan demektir. İnsânî ilişkilerde kalbin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü kalb dış etkilere açık olduğundan evrilip çevrilmesi kolay bir organımızdır. Bunu şu cümle en güzel şekilde anlatır: "*İnsan fitraten gayet zaîftir. Hâlbuki her şey ona ilişir, onu müteessir ve müteellim eder.*"¹⁵¹

Nezaket sahibi insanlar, kalbin âfetlerini bilen ve bu âfetten gönüllerini koruyabilenlerdir. Kalbin en büyük âfeti, kasvettir. Kasvetli bir kalp, duyarlılığını; yâni gerek yaratanla, gerekse yaratılanlarla ilişkideki hassâsiyetini kaybetmiş demektir. Böyle bir kalbe sâhip olan kimseye zarif insan, zarif mümin denilemez.

¹⁴⁷ Gazzali, *İhyâ*, III, 224.

¹⁴⁸ Mülk, 67/2.

¹⁴⁹ Müslim, Salât 119.; Ebu Davut, Edeb 4788.; Buhari, Menâkıb 25.

¹⁵⁰ Tirmizî, Edeb 41.

¹⁵¹ Nursi, *Sözler*, s.42.

Kalbi yumuŖatmak için bir ameliyeye daha doğrusu bir inceliğe bir nezakete ihtiyaç vardır. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) kalbi yumuŖatmanın yolunun, yetim baŖı okŖamak olduğuna iŖaret etmesi¹⁵² buna delildir.

Zarif insanın en önemli özelliği incinmemesi ve incitmemesidir. İncinmemek de, incitmemek de zor bir iŖtir. Hatta denilebilir ki incinmemek, incitmemekten daha da zordur. Çünkü incitmemek eldedir. Hz. Peygamber nice kaba davranıŖlara maruz kaldı. Fakat Rahmet Peygamberi incinmek yerine onların kendilerine yazık etmelerine üzüldü.¹⁵³

Elinize, dilinize, gözünüze sahip olursunuz, kendinizi frenlersiniz ve insanları incitmeyebilirsiniz. Ama insanların hoyrat davranıŖları karŖısında incinmemek elde değildir. Bu ancak çok engin bir gönülle aŖılabilecek bir nefis engelidir. Dolayısıyla zarif insan elinden geldiğince incitmediği gibi incinmez. Zarif olmanın ilk Ŗartı hiç Ŗüphesiz nazik olmaktır. Nazik olmanın ilk Ŗartı da hatayı kendinde aramaktır. Konfüçyüs, insaniyeti tanımlarken “*kendine hâkim olmak*” der. Bu bir bakıma zarafetin de tanımıdır, çünkü zarif insan hiç kimseye zararı dokunmayan, bilakis kendisinden çevresine güzellik ve iyilik yansıtan kiŖidir.¹⁵⁴

Nezaket, sadece toplum içinde çok terbiyeli, efendi konuŖmak, temiz ve pak olup ta, edep kurallarına uygun davranmak değildir. Bu davranıŖları toplum içinde değilken de, gösteriŖli ve yapmacık olmadan da yapabilen insanlar ancak nazik olabilir. Evde tek baŖına iken baŖkalarının yanında yapamayacağınız davranıŖları içtenlikle yapmıyorsanız, bu davranıŖlarınız nezaketli bir davranıŖ olmakta ve gerçekten nazik olduğunuz ortaya çıkmaktadır.

Bu ilâhî terbiye neticesinde beŖerî âdâbın zirvesini teŖkil eden “nezâket” ve “zarâfet”i davranıŖlarının temel vasfı kılmıŖ bulunmak, Ŗüphesiz ki bir mü’minin bu cihanda mazhar olabileceği en büyük nîmetlerden biridir.

---

¹⁵² Buharî, İstiskâ 3.

¹⁵³ Müslim, Birr 87.; Tirmizî, Deavât 118.

¹⁵⁴ Mısırlı, s.7.

I.6. NEZAKET VE ESTETİĞİN KAPSAMINA GİREN KAVRAMLAR

1.6.1. Muâşeret

“Mufâale” vezninde olup Arapça bir kelimedir. “İç-içe girmek, karışmak, münasebet halinde olmak” gibi manalara gelir.¹⁵⁵

İstılahta genellikle “Âdâb-ı Muâşeret” şeklinde, terkip olarak kullanılır. “Âdab” kelimesi, edebîin çoğuludur. Edep; ”edübe” fiilinden türetilmiş bir kelime olup, zerafet, ziyafete davet ve insanlarla güzel münasebetlerde bulunmak manasıdır. Bu kelimenin “edep” olarak isimlendirilmesi, insanları günele çağırıp kötülüklerden alıkoyması sebebiyledir.¹⁵⁶

Kur’ân’da iyi geçinmeye vurgu bakımından Yüce Allah şöyle buyurur: “..Onlarla iyi geçinin.”¹⁵⁷ Yani söz, harcama ve mallarında eşlerinize güzel davranınız. “Ma'rûf (iyi)” ise güzel tabiatın uygun gördüğü, şeriatın da örfün de insanlığın da tepkiyle karşılayıp reddetmediği şeydir.¹⁵⁸

Buna göre edep, iyi terbiye, naziklik, usluluk, zarifliktir.¹⁵⁹ Edep konuşmada söz konusu olunca, söz güzelliği ve zarifliği kastedilir. Ses tonunu iyi ayarlamak ve güzel kelimeler seçmek, söz güzelliğinin olmazsa olmaz şartıdır. Edep kelimesi veya türevleri Kur’ân’da geçmez. Ancak bir hadis-i şerifte Kur’ân’dan “Allah’ın edebî” diye söz edilmektedir.¹⁶⁰

1.6.2. Afv

Sözlükte; silmek, ortadan kaldırmak anlamına gelir. Kavram olarak; İnsanların hatalarını bağışlamak, hakkı olan ve alması gereken şeyden kendi isteğiyle vazgeçmek demektir.¹⁶¹ Allah (c.c) bu özelliğe birçok ayette dikkat çekmiştir.

¹⁵⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, IV, 2955.

¹⁵⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, I, 207. ; Bkz. el-İsfahani, *el-Müfredât*, II, 436.

¹⁵⁷ Nisa, 4/19.

¹⁵⁸ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, II, 535-536.

¹⁵⁹ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1986, s.241.

¹⁶⁰ Necati Kara, *Kur’ân’da Beden Dili*, Bilge Yayınları, İstanbul 2004, s.372.

¹⁶¹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, IV, 3018.

”(Rasulüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.”¹⁶² Bu ayet nazil olduğunda Rasûlullah "Ey Cibril, bu âyet-i kerimeden kastedilen nedir?" diye sordu. Cebrail (a.s) "Ben de bilmiyorum. Hakiki Âlime sorayım." dedi. Bir müddet sonra şöyle buyurdu: "Ey Muhammed! Allah Teâlâ sana şunları emrediyor: Sen'inle akrabalık bağına kesene Sen sıla-i rahimde bulun, (onunla bağlantı kur, ona elinden gelen iyiliği yap!) Sana vermeyene Sen ver! Sana zulmeden Sen affet!"¹⁶³

İnsanlar ile ilişkilerinde kolaylık tarafını gözet; insanların işlerinden, önce sana kolay gelenleri al ve kolayca yerine gelecekleri yap demektir. Kendilerine zor gelecek, zorluk verecek şeyleri isteme, şiddet ve zorluk taraftarı olma. Ayrıca affedici ol, herkesin eksiğine, kusuruna bakma, kusurları bağışlamak, özür dileyenleri affetmek senin önde gelen hasletin, en baş özelliğin olsun.¹⁶⁴

Bu âyet ahlâk ilmi, kanun yapma ve yönetim bilgisi açılarından o kadar geniş kapsamlı bir düsturdur ki, bunun inceliklerini ve ayrıntılarını sayıp dökmeye imkân yoktur. Bununla beraber o müşrikler gibi cahillik edenlere gelince: cahillerden yüzünü çevir. O kendini ve Rabbini bilmez cahillerin ahmakça sözlerine, akılsızca işlerine misliyle mukabelede bulunmaya kalkışma. Af hasletlerin en şerefliisidir. Çünkü affin lezzeti şeref ve övülmeyi, intikam ise kötülenme ve yerilme sonucunu verir.¹⁶⁵

1.6. 3. Hilm

Sözlükte; yumuşak huyluluk, müsamaha, hoşgörü, sabır, tahammül, vukuf, anlayış ve ağırbaşlı olmak yani heyecan ve öfkeye karşı kendisine hakim olmak, zalime verilecek karşılığı ertelemek anlamına gelir.¹⁶⁶ Kavram olarak, akıllı ve kültürlü olmakla elde edilen, beşeri ilişkilerde bağışlayıcı, hoşgörülü ve uygarca davranmayı sağlayan ahlaki erdem demektir.¹⁶⁷

¹⁶² Araf, 7/199 ; Al-i İmran, 3/134-159.; Maide, 5/13.

¹⁶³ et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 171-173.

¹⁶⁴ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, II, 440.

¹⁶⁵ Ahmet Rıfat, *Tasvir-i Ahlak*, Tercüman Yayınları, s. 27.

¹⁶⁶ Cürcani, *et-Ta'rifât*, s. 82/762.

¹⁶⁷ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, I, 171.

Kur'ân'da buna işaret bakımından Yüce Allah şöyle buyurur: "*Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın.*"¹⁶⁸ Allah (c.c) kendisini anlatırken kullarının isyanına karşılık tahammülünü nazara verir. "*Kuşkusuz Allah çok bağışlayandır, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)*"¹⁶⁹

Hilm sıfatının manalarından biri olan; hoşgörülü ve uygarca davranmayı sağlayan erdem anlamı kastedilerek, peygamberlerden bazılarına risalet görevi verilmeden önceki sosyal ilişkileri kastedilerek "*..Sen doğrusu akli başında, yumuşak huylu birisin' dediler.*"¹⁷⁰

Kur'ân'da "akıl" manasında, bir ayette çoğul şekliyle (ahlam) "*Bunu kendilerine akılları mı emrediyor, yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?*"¹⁷¹, on kadar ayette "halim" (hilim sahibi) kalıbıyla geçmektedir.¹⁷²

Hz. Peygamber de bu sıfattan övgü ile bahsetmiştir.¹⁷³ Peygamberimiz bir sahabeyi överken şöyle buyurmuştur: "*Sende Allah'ın sevdiği iki haslet vardır; biri hilm, diğeri de teennidir*"¹⁷⁴

1.6.4. Rıfk

Sözlükte; yumuşak davranmak, nezaket ölçüleriyle muamele etmek anlamına gelir. Zıddı şiddet, kabalık ve sertliktir. Din, akıl ve hikmet yönünden güzel ve faydalı görünen zararsız şeylere muvafakat etmek de rıfk sayılır.¹⁷⁵

Söz ve işlerimizde nâzik ve yumuşak huylu olmak anlamına gelen "rıfk" övülmüş sıfatlardandır. Rıfkın karşılığı kabalık ve sertliktir. Hz. Peygamber, (s.a.v) yumuşaklığın Allah'ın (c.c) sevdiği bir fiil olduğunu şöyle nazara verir.: "*Muhakkak ki Allah (c.c) (kullarına karşı son derece) yumuşak muamele eder ve yumuşaklığı sever, şiddet karşılığında vermediğini yumuşaklık karşılığında verir.*"¹⁷⁶

¹⁶⁸ Âl-i İmran, 3/159.

¹⁶⁹ Al-i İmran, 3/155.

¹⁷⁰ Hud, 11/75.

¹⁷¹ Tur, 52/32.

¹⁷² Bakara, 2/225-235-263; Nisa, 4/12; Maide, 5/101.

¹⁷³ Hud, 11/87.; Saffat, 37/101.

¹⁷⁴ Müslim, İman 25-26; Ebu Davud, Edeb 149.

¹⁷⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, III, 1694.

¹⁷⁶ Buharî, Edeb 35; Müslim, Birr 77, Selâm 10; Tirmizî, İsti'zan 12; İbn Mâce, Edeb 9; Dârimî, Rikâk 75; Muvattâ, İsti'zan 38.

Ahmet Rifat, Tasvir-i Ahlak isimli eserinde; Rifk, sahibini her istediğine ulaştırır, bütün münasebetlerden emin eyler. Dikkatle bakılınca, görülür ki yumuşaklığın etkisi azarlamak ve şiddet göstermekten daha çoktur. Yumuşaklık her zaman hiddetleri dindirip düşmanları dost edebilir. Fakat hiddet, şiddet arttırmaktan ve dostu düşman etmekten başka bir işe yaramaz.¹⁷⁷

Hiz. Âişe (r.anhâ) anlatıyor: "*Resûlullah (s.a.v) buyurdular ki: "Rıfk bir şeye girdi mi onu mutlaka tezyîn eder, bir şeyden de çıkarıldı mı onu mutlaka çirkin kılar."*¹⁷⁸

Allah'ü Teâlâ hazretleri, kullarına karşı son derece merhametli ve lütufkârdır. Kullarının da birbirlerine karşı nâzik ve yumuşak davranmalarını, kabalık ve sertlikten kaçınmalarını, hoşgörü ile hareket etmelerini ister.

1.6. 5. İhsan

Sözlükte; bir şeyi iyi ve güzel yapmak, iyi, güzel ve yararlı fiil işlemektir.¹⁷⁹ "İla" ve "be" harfi cerleriyle kullanıldığı zaman iyilik etmek, ikram ve in'am da bulunmak anlamına gelir.¹⁸⁰

Kur'ân'da ise iyilik etmek iyi davranmak "...O ise, "*Allah'a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı.*"¹⁸¹, iyi ve güzel fiil işlemek" ... *Bu dünyada iyilik yapanlara bir iyilik vardır.*"¹⁸², bir fiili veya ameli en iyi bir şekilde yapmak¹⁸³, anlamlarında kullanılmıştır.

Bu kavram konu başlığımızdaki estetik kavramıyla alakalı olup yapılan işin, bakan kişiye güzel görünmesi, gözü rahatsız etmemesi, düzgün yapılması, işin estetik olmasını ifade eder.

İhsan, kötünün zıddıdır.¹⁸⁴ Cenab-ı Allah bunu şu ayette nazara verir "...*Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder.....*"¹⁸⁵ Bu

¹⁷⁷ Rifat, *Tasvir-i Ahlak*, s. 27.

¹⁷⁸ Müslim, *Birr* 78, ; Ebû Dâvud, *Cihâd* 1, Edeb 11.

¹⁷⁹ Cürçani, *et-Ta'rifât*, 13/55-56.

¹⁸⁰ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, I, 116-117.; el-İsfehânî, *el-Müfredât*, I, 155.

¹⁸¹ Yusuf, 12/23-100; İsrâ, 17/23.

¹⁸² Nahl, 16/30; Yunus, 10/26. ;Bakara, 2/112.

¹⁸³ Nisa, 4/125.

¹⁸⁴ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, II, 878.

ayeti Cebrail (a.s), Hz. Peygambere ihsanı sorduğunda Peygamberimiz ihsanı: "Allah'a seni görüyormuş gibi ibadet etmendir, sen o'nu görmeden de o seni görmektedir"¹⁸⁶ diye tefsir etmiştir.

I.7. NEZAKETİN FITRİLİĞİ

İnsanlar doğuştan estetik ve nezaket duygusuna sahip midir? Yoksa bunlar çevre ve eğitimle öğrenilen duygular mıdır?

Yukarda kısaca ifade ettiğimiz bu güzel meziyetlerin üst başlığı olarak ifade edilebilecek ahlak kavramı da sözlükte; huy, tabiat, mizaç, karakter gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak; insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine sebep olan manevi vasıfları, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu davranışlarının bütününe verilen addır.¹⁸⁷

İbn Sina ve Gazzali ahlakı şöyle tarif ederler: "Ahlak (*hulk*) öyle bir melekedir ki, fiil ve davranışlar nefisten bu meleke sayesinde, bir çaba sarf etmeden, düşünüp taşınmadan kolaylıkla sadır olur."¹⁸⁸ Ahlak Kur'ân'da geleneksel tutum¹⁸⁹ anlamında kullanıldığı gibi, Hz. Peygamber'in yüksek ahlakı olarak da kullanılmıştır.¹⁹⁰

İnsan nefsinin iki özelliği vardır. Bunların birine "hal", diğerine "meleke" denir. İnsan davranışları çok çeşitlidir. Bazı davranışlar uyarımlara karşı basit, otomatik bir tepki niteliğindedir. İnsan nefesine çoğunlukla yerleşmeyen, kalıcı olmayan ve bir anda gelip geçen şeylere "hal" veya "refleks" denir. Mesela utanmaktan yüzün kızarması, korkudan benzin sararması, herhangi bir sebepten dolayı gülünmesi böyledir. Bunlar insan nefsinde iyice yerleşmiş sabit şeyler

---

¹⁸⁵ Nahl, 16/90.

¹⁸⁶ Müslim, İmân 5-6; İbn Mâce Mukaddime 9.

¹⁸⁷ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, II, 1246.

¹⁸⁸ Kınalı Zade Ali Efendi, *Ahlak-ı Âla'i*, s. 95-96.

¹⁸⁹ Şuara, 26/137.

¹⁹⁰ Kalem, 68/4.

değildir. Bir de doğruluk, cömertlik, iffet gibi nefiste iyice yer etmiş, kökleşmiş, sabit ve sakin huylar vardır ki, bunlara da “meleke” denir.¹⁹¹

Ahlâkçılara göre huy iki kısma ayrılır. Bunlardan birincisi; ‘tabii huy’dur. Yani insan tabiatında, diğer bir deyişle yaratılışında gizli olan huydur. Bunlar, irade devreye girmeksizin fert tarafından yapılan tabii davranışlardır. İkinci huy ise, ‘kazanılmış huy’dur. Yani, fiil ve davranışlar şeklinde meydana gelip istikrar kazanarak, sırf görüşüp kaynaşmaya, âdete dayalı huydur. Böyle bir ahlâkın kazanılmasında dış dünya ve insan çevresinin çok büyük tesiri vardır.¹⁹²

Yaptığımız bu değerlendirmeye göre insan huylarının bir kısmı, oluşumları itibariyle fitrî, yani yaratılışla beraber gelen ve sonradan değiştirilemeyen huylardır. Diğer bir kısmı da içinde yaşanılan çevrenin ve alınan eğitimin belirleyiciliğine göre sonradan kazanılan huylardır.

Ancak bazı ahlâkçılar, iyi ya da kötü olsun bütün huyların yaratılıştan var olduğunu ve dış faktörlerle kesinlikle değişmeyeceğini savunurken, bazıları da bunun aksine onun yaratılıştan var olmasının mümkün olmayacağını, sonradan huy haline getirilebileceğini söylerler. Huyların tabii olduğunu ve değişmeyeceğini savunanlar, nasıl ki bedenî yaratılıştaki ve organik yapıda, yani surette bir değişim söz konusu değilse, ruhî ve manevî yapıda da, yani sîrette de bir değişiklik söz konusu olamaz derler. Onlara göre çevresel faktörler huyun değişiminde etkili değildir.¹⁹³

Huy eğer tabii olup değişmesi imkânsız ise ve yaratılıştan insana yerleştirilmiş ise o zaman peygamber gönderilmesinin bir anlamı kalmamaktadır. Demek ki çevrenin ve öğrenilenlerin etkisiyle fikir ve duygular değiştiği gibi huylar da değişmekte, Aristo’nun görüşünde de nakledildiği gibi kötü huylar, eğitim sayesinde iyi huya dönüşebilmektedir.

¹⁹¹ Ahmet Hamdi Akseki, *Ahlâk Dersleri*, İstanbul 1968, s. 15-16.

¹⁹² Hüsamettin Erdem, *Ahlâk Felsefesi*, 5. Baskı, Hü-Er Yayınları, Konya 2009, s. 13-14.

¹⁹³ Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-Zünûn*, İstanbul 1971, I, 35.

İbn-i Miskeveyh de, Aristo'nun görüşünü kabul ederek şöyle der: “*Her ahlâk değişebilir. Değişmesi mümkün olan hiçbir şey tabii değildir. Öyleyse hiçbir ahlâk tabii değildir.*”¹⁹⁴

Bu konuyla ilgili Gazzali, hayvanların bile ehlileştirilmesinin imkan dâhilinde bir şey olduğundan hareketle, insanların davranışlarının da uyumlu hale getirilmesinin mümkün olduğunu söyler. Ona göre iyi davranışlarda estetik bir haz da vardır. İnsanoğlu kendisinde bulunan bu huyunu beğenirse ve bunlara devam ederse, o huy iyice yerleşir ve onu söküp atmak zor olur.¹⁹⁵

Yüce Allah, insanı hep iyiye sevk etmiş, iyiliğe ulaşabilmek için de bazı sebepler yaratmıştır. İlahi prensipler indirmiş ve bu prensipleri tebliğ etmek için peygamberler göndermiştir. Gönderilen mesajdan azami ölçüde istifade edebilmenin yolu, selim akıl sahibi olmaktır.

Nezaket kurallarının özümsemesi ve muhafaza edilmesi için; faziletli insanlarla görüşüp, kötülöklere düşkün kimselerden uzak kalmak gerekir. Kişinin arkadaşlık kurduğu kimseden etkilendiği herkesçe kabul edilen bir husustur. “*İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan ikram eder veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince o, ya senin elbiseni yakar ya da onun pis kokusu sana sirayet eder.*”¹⁹⁶ İfadesinde olduğu gibi, kötü huylu insanlarla arkadaşlık da aksi yönde zarar verir. Çoğu zaman insan kendi ayıbını ve hatasını göremez dolayısıyla insan hatasını ve ayıbını gördüğünde kendisini uyaracak sadık dostlar edinmelidir.¹⁹⁷

Zikredeceğimiz şu ayet bu konuda Müslümanlar açısından kesin bir tavır sergilemektedir: “*Müminler müminleri bırakıp da inkâr edenleri dost edinmesin. Kim böyle yaparsa artık ona Allah’tan hiçbir şey yoktur.*”¹⁹⁸

Bu ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak birkaç rivayet vardır. Bunlardan birincisine göre bazı Yahudiler, Ensar’dan bir takım kimselerle gizlice buluşup

¹⁹⁴ İbn-i Miskeveyh, *Ahlâkı Olgunlaştırma*, (Çev. Heyet) Ankara 1983, s. 38.

¹⁹⁵ Gazzali, *İhya*, III, 51.

¹⁹⁶ Buhari, Büyü 38, Zebaih 31; Müslim, Birr 146.

¹⁹⁷ Muhammed Said, *Ahlak-ı Hamide*, Daru'l-Hilafe el- Aliyye, 1317, s.41-45.

¹⁹⁸ Nisa, 4/139.

dinlerini bozmak istiyorlardı. Müslümanlar, Yahudilerle buluşup görüşen Ensar'a, "Bu Yahudilerden uzak durun, onlarla gizlice buluşmaktan sakının" dedilerse de Müslümanlar bundan vazgeçmeyip Yahudilerle dostluğa devam etti. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹⁹⁹

İkinci rivayet ise münafıklar hakkındadır. Onların başkanı Abdullah İbn Übey ve onun arkadaşları, Yahudi ve Müşriklerle dost idi. Onlara bir takım haberler veriyor ve Hz. Peygamber'in aleyhine zafer arzu ediyordu. Bir başka rivayete göre Müslümanların içinden bazıları Mekke kâfirlerine sevgi gösteriyorlardı. Allah bu durumu mezkûr ayeti indirerek yasakladı.

Hz. Peygamber'in hayatına baktığımızda onun, her konuda olduğu gibi nezaket konusunda da en güzel örnek olduğunu görürüz. O, hiçbir zaman kimseye kaba davranmamış, kötü muamelede bulunmamış, haksızlık etmemiş ve kötü söz sarf etmemiştir.

İnsanlara karşı son derece nazik davranmış, yapılan iyiliğe teşekkür etmeyi prensip haline getirmiş ve bu hususa; "*İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez.*"²⁰⁰ buyurarak işaret etmiştir.

---

¹⁹⁹ el- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed, *Esbab-ı Nüzûli'l-Kur'ân*, Beyrut 1411/1991. s.104.

²⁰⁰ Tirmizî, Birr 35; Ebu Davud, Edeb 12.

2. 1. İBADETLERDE ESTETİK

Yeryüzünde her şeyin bir yaratılış gayesi olduğu gibi eşref-i mahlûk olarak yaratılan insanın da bir gayesi vardır. Bu gaye, hak ve adaleti tesis etmektir. İbadetlerimiz, bu gayenin gerçekleşmesi ve iradelerimizi, bu uğurda eğitmek için vardır. Günde beş vakit namazdan nafîle olan teheccüde kadar; en küçük bir sadakaya kadar her şey bir taraftan toplum düzeninin oluşmasına katkıda bulunurken öbür taraftan ferdin iradesini eğitime tabi tutar. İbadetle eğitilmeyen iradeler önce hevanın, gayr-ı meşru arzu ve isteklerin, şeytanın, sonra da başka insanların esiri olmaya mahkûmdur.

İbadetler ancak âdaba uymakla mükemmel olur. Şöyle ki: İbadetler farz, vacip, sünnet, müstehab ve adab olmak üzere beş kısma ayrılır. Bunlardan her biri bir öncekinin tamamlayıcısıdır. Adaba riayet eden müstehab ecrine ulaşır, müstehablara riayet eden sünnetlere uymakta kusur etmez, sünnete uymakta kusur etmeyen vacibi terk etmez. Vaciplerin yerine getirilmesiyle de farzlar kabul derecesine ulaşır.

Nitekim Enes b. Malik (r.a) şöyle buyurmuştur: “*Amelde edep, onun kabulüne işarettir.*” Bu demektir ki ibadetlerde edebe riayet ne kadar fazla olursa kabulüne dair ümit de o derece ziyade olur.²⁰¹

2.1. 1.Sadaka

Bazı insanlar Allah'ın infak emrindeki ve diğer emirlerindeki incelik ve hikmetleri, ilâhî ihsan ve ikramların genişliğini takdir edemezler. Mesela, zekât ve sadakayı fitri olarak ele aldığımızda ve ayetleri incelediğimizde görürüz ki, yapılan iyilik ve yardım esnasında nezaketli ve edepli olursak yani veren verdiği için kuruntuya kapılmayıp, Allah'ın kendisine verdiği rızıktan fakirin hakkı²⁰² olanı ona verdiğini düşünerek verirse, alan alma durumundan dolayı mahcup olup ezilmez.

²⁰¹ Kübra Ülkü, *İslam'da Nezaket ve Âdab*, Yasin Yayınları, İstanbul 2007, s.8.

²⁰² Tevbe, 9/60.

Allah (c.c) Kur'ân-ı Kerim'de; "*Sadakalarınızı başa kakma ve eziyetle iptal etmeyiniz*,"²⁰³ buyurmaktadır. Birisine bir şey verdiğinde, verdiği şeyi gözünde büyüterek, onun başına kakmamalısın. Çünkü başa kakmak yaptığın işin mükâfatını yok eder.²⁰⁴

Hız. Peygamber (s.a.v) "*Kul gizli olarak bir iyilik yaptığında, Allah onu, onun için gizlice yazar. Eğer kul, yaptığı iyiliği açığa vurursa, Allah da o iyiliğini sırt olmaktan çıkarır, onun alenî işler hesabına yazar. Eğer o kimse, bu iyiliğinden insanlara bahsetmeye başlarsa, Allah Teâlâ o hem gizli, hem de aleni olmaktan çıkararak, riya olarak yazar*"²⁰⁵ buyurmuştur.

Yine Peygamber (s.a.v): "*Üç kimse vardır ki kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacaktır. Bunlardan biri verdiği her şeyi başa kakan, diğeri yalan yeminle, malını satan, üçüncüsü ise elbisesinin eteğini (kibir için) uzatandır.*"²⁰⁶ buyurmuştur.

Toplumda çokça karşılaşılan, nezaketten yoksun yardım dağıtımları görülmektedir. Bir gün önceden ilan edilerek, ulusal basını çağırıp, insanları saatlerce kuyrukta bekleterek yapılan yardımlar bu ayet-i celile çerçevesinde düşünüldüğünde iptal kapsamında değerlendirilip, yok hükmüne girmektedir.

Başta kakmadan yardım eden nezaket sahibi insanlara da Allah Teala şu ayetle müjde verir: "*Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.*"²⁰⁷

Hız. Peygamber (s.a.v): "*Gizlice verilen sadaka, Rab Teâlâ'nun gazabını söndürür.*"²⁰⁸ buyurmuştur. Bir başka hadiste ise: "*Yedi kişi var ki, Allah Teâlâ onları, kendi gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde, gölgesinde gölgelendirecektir. Onlardan birisi, sadaka verirken sağ elinin verdiği sol eli dahi bilmeyen kimsedir*"²⁰⁹

²⁰³ Bakara, 2/270.

²⁰⁴ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXII/247-248.

²⁰⁵ Buhiri, Zekât 16; Müslim, Zekât 91.

²⁰⁶ Müslim, İman 171.; Ebu Davud, Libas 25.

²⁰⁷ Bakara, 2/262.

²⁰⁸ Tirmizî, Zekât 28.

²⁰⁹ Buhiri, Zekât 16; Müslim, Zekât 91.

Allah (c.c) yolunda harcamanın sevabı ve feyzi bu kadar yüksektir. Ancak her infaka da bu sevap verilmez. Çünkü asıl neden sadece infakın kendisinde değil, incitmeden infak etmektedir. Bunun için, mallarını Allah yolunda harcayıp infak edenler, sonra da harcamalarına ne başa kakma, ne eziyet takıştırmayanlar, gururlanmayanlar, tiksindirmeyenlerdir. Allah yanında ancak onların sevapları vardır. Ve yalnız Allah'tan korkup ve ancak ondan sevap beklediklerinden dolayı bunlara ne başka bir korku gelir ne de üzürlürler. Bir zarar yerine kat kat mükâfat alırlar.²¹⁰

Sosyal psikoloji çerçevesinde düşünüldüğünde, yardımlaşmak, narsizmin tedavisinde kullanılan bir yöntemdir. Narsistik kişilere, diğer insanlara sessiz iyilikler yapmaları tavsiye edilir. Eğer kişi başkalarının haberi olmadan iyilik yapmayı başarabiliyorsa, narsizmiyle baş ediyor demektir. Gösterişe kaçan yardımlar ise narsizmi besler.²¹¹

Allah Teâlâ :“*Malını, daha fazlası verilsin diye verme!*”²¹² buyurmaktadır. Bu ayet ile Allah Teâlâ ahlakın en şereflişine ve adabın en güzeline işaret etmiş, yapılan iyilik karşısında insanlardan bir menfaat beklenilmemesini emretmiştir.

Burada başlıca iki manaya dikkat çekilmiştir. Birisi, menn'i "*başa kakmak*" mânâsına olarak, "*yaptığın işi, hizmeti, iyiliği çok sayarak başa kakma, yaptığın işle nazlanma*" demek olur. Birisi de menn'i, "*iyilik ve lütuf*" mânâsına olarak, "*bir iyilik yaptığın, bir lütuf ve ihsanda bulunduğun zaman, verdiğin kimseden karşılığında daha çoğunu almak maksadıyla yapma*" demek olur. Yani on para sadaka verip de yirmi paralık hizmet ve saygı bekleyenler gibi dünya ticareti ve maksadını gözeterek veya gösteriş ve ikiyüzlülük yaparak iyilik etme; sırf Allah için iyilik et, başkasından bir karşılık bekleme. Bu mânâ İbn Abbas'tan nakledilmiştir.²¹³

İnsanlara yaptığın iyiliği, çok görerek yapma. Çünkü cömert kişi, verdiği çok da olsa onu az görür. Fakir olmaktan korkmayan kimse nasıl verirse, sen de öyle ver. İbn Abbâs şöyle der: Daha üstününü bekleyerek iyilik yapma. Yani, sana daha çoğu verilsin diye bir şey verme. Karşılık bekleyerek vermenin yasaklanmasındaki hikmet,

²¹⁰ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, III, 561-567.; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, II, 195.

²¹¹ Nevzat Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.149.

²¹² Müddessir, 74/6.

²¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IIX, 158.

bağışın, iffet ve kemâlden dolayı, karşılık beklemeden olmasıdır. Zira Hz.Peygamber (s.a.v) en üstün edep ve en yüce ahlâk ile memurdur.²¹⁴

Sadaka ve zekât vermede nezaketin nasıl olması gerektiğini Kura'n-ı Kerim'de bizlere şu ayet-i celile haber verir: *"Eğer sadakaları aşikâre verirsiniz o ne güzel; onları gizler verirsiniz işte bu sizin için daha hayırlıdır. Allah, gizli olarak vermeniz sebebiyle günahlarınızdan bir kısmını örter..."*²¹⁵ sadaka ve zekat vermedeki edep ve nezaketin, daha doğrusu usulün nasıl olması gerektiğini bizlere haber vermiştir.

Rivayete göre bu âyet-i kerime Hz. Ebu Bekir hakkında nazil olmuştur. Çünkü o, kırk bin dinarın on binini gece; on binini gündüz, on binini gizli, on binini de açıktan tasadduk etmişti." İşte bu sebeple hiç şüphesiz bu âyet-i kerimede infâk şekillerinin en mükemmeli zikredilmiştir. Allah en iyi bilendir. Gizlice vermek, riya ve gösterişten son derece uzak bir davranış olur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v): *"Allah, desinler diye, riyakârca ve başa kakarak sadaka verenlerin sadakasını kabul etmez"* buyurmuştur.²¹⁶

Hiç şüphesiz verdiği sadakayı anlatan ve insanların kalabalık olduğu yerde sadaka veren, gösteriş yapmayı istemektedir. Hâlbuki sadakayı anlatmamak ve gizlice vermek insanı gösteriş ve riyadan koruyacak tek çâredir. Bazı kimseler sadakayı tamamen gizli vermek maksadıyla, işi daha ileri götürerek, alan kimsenin kendisini tanıyıp bilmemesi için gayret sarf etmişler ve bundan dolayı bazıları, sadakasını âmâ olanların eline vermiş, bazıları fakirin geçeceği yola veya fakirin vereni göremeyeceği, fakat parayı, görebileceği ve oturacağı bir yere koymuşlardır. Bazıları fakir uyurken, sadakayı fakirin elbisesinin bir tarafına bağlarken, bazıları da başkasının eli ile sadakasını ona gönderir. Bütün bunlardan gaye, riya, gösteriş, desinler ve başa kakmadan uzak kalmaktır. Çünkü fakir, kendisine sadaka vereni tanıdığı anda hem riya, hem de başa kakma söz konusu olabilir. Fakat fakirin aracı olan şahsı tanınmasında riya söz konusu değildir.²¹⁷

²¹⁴ es-Sâbunî, *Safvetü 'l-Tefâsîr*, VII, 121.

²¹⁵ Bakara, 2/271.

²¹⁶ er-Râzi, *Mefâtihu 'l-Gayb*, VII, 529-530.

²¹⁷ er-Râzi, *Mefâtihu 'l-Gayb*, VII, 526-529.

İnsanların ibadet maksatlı bazı davranışları riya-gösteriş kategorisi içerisinde değerlendirilemez. İbadetler müspet ve menfi diye ikiye ayrılır, müspetin; herkesin malumu olan farz ve vacip ibadetler, menfi ise; bela ve musibetler karşısında kişilerin sabır, şükür ekseninde ve tam bir itikatla Allah'a (c.c) sığınması, o'nu düşünüp, o'na yalvarmasıdır. Böyle bir davranış halis bir ibadet olacağından, riya ve insanlara gösteriş düşüncesi olmayacaktır.²¹⁸

İnsan sadakasını gizlice verdiğinde, diğer insanlar arasında bu hususta bir şöhreti bulunmaz, bundan dolayı medh-ü sena edilmez ve kendisine saygı gösterilmez. Böylece bu, sadaka verenin nefesine çok ağır gelir. Binaenaleyh bu şekilde veriş, daha çok sevabı gerektirir. Sadakayı açıktan vermek, alana birçok yönden zarar verebilir. Hâlbuki gizlice verme, bir zarar taşımaz. Bu sebeple gizli vermenin efdal olması gerekir. Açıktan sadaka alan kimseye şu zararlar dokunabilir: Sadakayı açıktan vermek, fakirin şerefini zedeler ve fakir olduğunu ortaya çıkarır.

Bu şer'i delillerin nezakete dair mesajını içselleştiren ecdadımızın sadaka alanları incitmek adına, sadaka taşları ihdas etmelerinin veya yapacakları yardımları gece yaparak, infaklarını kapı önüne bırakarak, kapıyı çalıp oradan uzaklaşma gibi tavırlarının altında, muhtaç insanları incitmeyi hedeflemeleri vardır. Allah (c.c) sadakaların nasıl verilmesi gerektiğini bildirmekle kalmamış, neleri vereceğimiz hususunda da bizleri nezakete davet etmiştir. *“Ey iman edenler! İnfakı gerek kazandıklarınızın ve gerek sizin için yerden çıkardıklarınızın temizlerinden yapın, kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız fenasını vermeye yeltenmeyin ve Allah'ın (c.c) Gani, Hamîd olduğunu bilin.”*²¹⁹

Hiz. Ali'den (r.a) gelen bir rivayette “Bazı müslümanlar, meyvelerinin en kötülerini ve mallarının da en âdilerini tasadduk ediyorlardı. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak bu âyeti indirdi. İbn Abbas'dan (r.a) rivayet edildiğine göre ise, bir gün bir adam âdi bir hurma salkımı getirerek, onu sadakaların içerisine koydu. Bunun üzerine Hiz. Peygamber (s.a.v) *"Bu salkımın sahibi ne kötü iş yaptı!"* buyurdular. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak da bu âyeti indirdi.²²⁰

²¹⁸ Nursi, *Lem'alar*, s.581.

²¹⁹ Bakara, 2/267.

²²⁰ et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, II, 145-148.: er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, V, 504-505.; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, III, 546-547.

Bu husus Cenâb-ı Allah'ın, "*Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe, birr'u takvaya nail olamazsınız*"²²¹ ayetiyle de kuvvet bulmaktadır.

Aynı şekilde hazır giyim işiyle geçimini sağlayan Müslüman tekstilcilerin, modası geçen, seri sonu ürünleri bir tarafa biriktirip, fakir fukaraya zekât ve sadaka adı altında dağıtması; tüccarlarımızın, market sahiplerinin malının zekâtı olarak tarihi geçmiş ürünleri, Ramazan aylarında yardım kolilerine koymalarının nezakete uygun olmadığını yine bu ayet-i celile bize zımni olarak bildirmektedir.

Nezaket, incitmeme ve incinmemedir. Yapılan iyiliği başa kakmak, kendimizin almaktan imtina edeceğimiz şeyleri infak etmek, o iyiliğin sevabını yok ettiği gibi muhatabımızı da incitir. Belki de toplumsal hayatta bizim en çok dikkat etmemiz gereken şeyin, Kur'ân'ın bize telkin ettiği nezaket, en güzel nezaket şeklidir.

2.1.2.Namaz

Namaz insanın tutum ve davranışlarını güzelleştiren, düzene koyan dini ritüellerin başında gelir. Nitekim Kur'ân'da Cenab-ı Allah buna işaret bakımından şöyle buyurur: "*Kesinlikle namaz insanı hayâsızlıktan ve çirkin işlerden alıkoyar*"²²²

Bundan başka namaz hakikati, ne olduğu bilinerek kılınan sahih namaz, namaz dışında da, çirkinlikten, uygunsuzluktan uzaklaştırır. Yasaklamak, uzaklaştırmayı mutlak olarak sağlamasa bile herhalde gerektirir. Sahih ve doğru bir şekilde namaza devam edildikçe iyilik artar. Rasulullah (s.a.v) : "*Kim bir namaz kılar da, o namaz kendisini açık ve gizli kötülüklerden alıkoymazsa o namazla Allah'tan uzaklaşmaktan başka bir şey artırmış olmaz*"²²³ buyurmuştur.²²⁴ Bunun sebebi, namaza itaat, onun sınırlarını gözeterek hakkıyla kılmaktır. Onun sınırında ise açık ve gizli bütün kötülüklerden men ve alıkoyma vardır.

Bir Müslüman'ın namazda mümkün olan en güzel durum ve şekilde bulunması sünnettir ki, cemaat ile namazda safların intizamı ve câmiye giriş-çıkış,

²²¹ Al-i İmrân, 2/92.

²²² Ankebut, 29/45.

²²³ es-Suyuti, *el-Câmi'u's-Sağîr*, II, 181.

²²⁴ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVIII, 31-35.

oturuş ve duruşta edep ve hayâ, vakar ve ağırbaşlılık da bu zinet ve güzel sûret anlayışının delili olur.

Allah (c.c) Kura'n-ı Kerim'de şu ayet-i celilede bunu nazara vermek için şöyle buyurur: "*Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin.....*"²²⁵ Ey Âdemoğulları! Namaz veya tavaf olsun, her ibadet edeceğiniz vakit ziynetinizi takınınız ve o zaman elbiselerinizi giyiniz. Burada ziynetten kasıt güzel elbiselerdir. Elbise gelişmiş bir uygarlık görünümüdür. Elbise giyme örtülmesi gereken yerleri örtme emri, İslâm'ın güzellikleri arasındadır.²²⁶

Zinet, bilgi gibi soyut, ahlak gibi manevi, takı ve elbise gibi maddi, boy-pos gibi bedeni olmak üzere, insan hayatına zarafet, letafet ve güzellik katan her şeydir.²²⁷

Nitekim önceki ayetlerdeki yüzleri doğrultma anlayışında da bu intizam işareti vardır. Aynı şekilde âyetin işaret ve eğiliminden şu da anlaşılır ki, bir İslâm şehrinin güzellik bakımından tanzim ve teşkilâtında câmi ve câmi civarları en güzel yerleri ve zinet merkezi noktaları edinilmelidir. Fenalar, en güzel yerleri kirletir ve çirkinleştirir. İyiler, en kötü yerleri bile temizler, güzelleştirir. Bunun için asıl istenen insanların iyiliği ve güzelliği olduğundandır ki: "*Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyiniz buyrulmuştur.*"²²⁸ Bununla beraber bütün bunların içinde mescitlerin asıl süsü, ibadet ile mamurluğu ve ibadetle ilgilenen kimselerin hâl ve tavırlarıdır. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyuruyor: "*Soğan, sarımsak ve pırasa yiyen mescidimize yaklaşmasın. Çünkü melekler, Âdemoğlunun rahatsız olduğu şeyden rahatsız olur.*"²²⁹

Ömer bin Hattab (r.a) Cuma günü insanlara hutbe verir ve hutbesinde şöyle derdi: "*Sonra ey insanlar! Sizler, ancak kötü kokulu olduklarınızı gördüğüm iki bitkiden yiyorsunuz; Soğan ve sarımsak. Rasulullah (s.a.v)'in mescitte bir adamda bunların kokusunu duyduğunu ve mescitten çıkarılmasını emrettiğini gördüm. O kişi,*

²²⁵ Araf, 7/31.

²²⁶ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, VII, 192.

²²⁷ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 99.

²²⁸ A'raf, 7/31

²²⁹ Buhârî, Ezan 155.

Baki mezarlığına kadar uzaklaştırıldı. Kim bu ikisinden yerse onları pişirerek öldürsün, ondan sonra yesin.”²³⁰

İnsanları incitmemek, üzmemek gerektiği hususunda Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde “*Sizden birisi insanlara imam olduğu zaman namazı hafif kıldırınsın. Zira cemaatin içerisinde küçük, yaşlı, hasta ve ihtiyaç sahibi kimseler bulunabilir. Nefsi için kıldığı zaman ise dilediği gibi uzatsın.*”²³¹ buyurarak imamın dikkat etmesi gereken nezaket kuralını bize bildirmiştir.

Peygamberimiz mescitte namaz kıldırırken cemaatte çocuklu anneler de bulunurdu. Mescitte bulunan çocukların ağladığını işitince, anneleri onlarla ilgilen sin diye namazı kısa tutardı. Sahabelerin bu husustaki anlatımı şöyle: “*Rasulullah (s.a.v) bize sabah namazını kıldırmişti. Namazda iki kısa sûre okudu. Namaz bitince Ebû Said el-Hudrî (r.a) sordu: “Yâ Rasulallah! Bu gün daha önce yapmadığınız bir şekilde namazı kısa kıldırınız”. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle açıkladı: “Geride kadınlar safındaki çocuk sesini duymadın mı? Annesinin onunla ilgilenmesini temin edeyim dedim.*”²³² Bu inceliğin ve zarıflığın namazda dahi bırakılmadığının göstergesidir.

Namazlarda tertip ve düzene sıklıkla vurgu yapan Efendimiz bir başka hadis-i şerifte de şöyle buyurmaktadır: “*Düzensiz durmayınız. Sonra kalpleriniz de düzensizliğe düşer.*”²³³

Bütün güzellikleri kendisinde toplayan efendimizin çirkin bir görüntüye göz yummadığı, estetik olmayan bir görüntüyü göz ucuyla bakmak suretiyle bile hemen yakaladığı, dolayısıyla onun güzellik anlayışının son derece ince ve yüksek olduğu görülmektedir. Şunu da belirtelim ki, cemaat düzenli saf bağlamayı öğrenmiş ve aralarda boşluk bırakmayacak kadar sık durmuşsa veya cemaat üç beş kişiden ibaret ise, imamın onları “*Safları düzgün tutunuz*”²³⁴ diye uyarmasına gerek yoktur.

Hem bu hadiste Efendimiz, safların düzgün olmasına özen göstermeyenleri bekleyen tehlikeye işaret ederek, safların düzgün olmasına dikkat edenler, iç

²³⁰ Taberâni, *Mu'cemu's-Sağir Tercüme ve Şerhi*, Mutlu Yayınları: I, 85.

²³¹ Ahmed Haşimi, *Muhtarul Ehadisin Nebeviyye*, S.Bilici Kitabevi, İst, ty., Hadis. 1.

²³² Buhari, Ezan 65; Müslim, Salât 191.

²³³ Buhari, Ezan 71, Müslim, Salât 127, ; Ebu Davud, Salât 94.

²³⁴ Ebu Davud, Salât 94, ; Nesai, İmamet 31.

dünyaları düzgün, huzurlu ve âhenkli, ayrıca doğru, dürüst olmayı arzu eden vasıflı insanlardır. Zira safların düzgün olmasına önem vermeyenler, gönül dünyası dağınık, perişan ve vurdumduymaz kimselerdir. Ruh dünyası dağınık ve perişan, hedefi belirsiz, yüce bir idealden yoksun kişiler şayet kendilerine çeki düzen vermeye, derlenip toparlanmaya gayret etmezlerse birbirlerine olan düşmanlıkları artar, araları iyice açılır, sonuçta yok olup giderler. İç dünyaları düzgün olanların bu güzelliği davranışlarına da yansır. Şu halde Müslümanlar hem içlerinin hem de dışlarının muntazam olmasına gayret edeceklerdir. Bu gerçek hadislerde hatırlatılmaktadır.

Allah (c.c.) daha yakın olma, onun rızasına kavuşma zannıyla etrafındaki insanları yok sayarak, sadece kendisinin ibadetinin, duasının önemli olduğunu düşünen insanlar vardır. Oysa bu insanlar asıl işin gönül yapmak, kırmamak, incitmemek olduğunu unutanlardır.

Bütün bu hadis-i şeriflerden anlaşılıyor ki; namazın da kendine göre bir nezaketi ve estetiği vardır. İncinme ve incitmeme üzerine kurulan nezaket anlayışı sosyal hayatta olduğu gibi ibadetlerimizde de hem Allah'a olan saygımızı hem de çevremizdeki insanlara olan saygımızı göstermektedir.

2.1.3. Hac

Yolculuk, izdiham ve bedenî yorgunluk meşakkat verir. Hac ibadetini eda etmeye karar veren bunu göze alır. Problemsiz ibadet etmek düşüncesiyle, herhangi bir tatil beldesine gider gibi hacca gidilmez. Hacda çekilen meşakkat sevabın sebeplerinden biridir. Ancak kul hatası birtakım meşakkatler var ki, bunlar ibadetin doğasından olan meşakkatlerini kat kat geride bırakmaktadır.²³⁵

Asıl nezaketin, inceliğin ve davranış estetiğinin gösterilmesi gereken zaman ve mekânlar, yolculuktur. Hac ibadeti yolculukla başlar. İnsanı tanıma yollarından biri de yol arkadaşlığıdır. Hac yolculuğu ise kutsal topraklara yapılan yolculuktur. Sabrın, metanetin, en çok ihtiyaç duyulduğu bir yolculuktur. Yüce Allah bunu nazara vermek için Kur'ân'da şöyle buyurur: "*Hac bilinen aylardadır. O aylarda hacca giren kimse bilmelidir ki, hacda kadına yaklaşmak, fusuk, cidal yoktur. Ne iyilik*

²³⁵ Ali Şeriatî, *Hac*, Fecr Yayınları, Ankara 2012, s.31.

yaparsanız Allah onu bilir. Kendinize azık edinin, şüphe yok ki azığın en iyisi Allah korkusudur. Ey akıl sahipleri! Benden korkun.”²³⁶

Ayette geçen “*Hacda füsuk/sövüşmek te yoktur*” cümlesinin manası hakkında âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu konuda, İbn Zübeyr (r.a) dan “Sövmek, kırıcı söz ve davranışlarda bulunmaktır.” diye rivayet edilmiştir. Dahhak'dan “Kötü lâkap, (takılmış ad) ile çağırmaktır.” Diye rivayet edilmiştir. Tefsircilerimizin bir kısmı bu mânayı uygun bulmuştur.²³⁷

Hz. Peygamber (s.a.v): “*Müslümana sövmek, fısktır; onunla savaşmaksa küfürdür.*”²³⁸ buyurmuştur. Birinin diğerine hasmâne davranması, inatlaşp öfke ve kinle söz söylemesidir. İbn Abbas (r.a) ile İmam Nahaî'den yapılan rivayet bu anlamdadır. Nitekim Temimi diyor ki: İbn Abbas (r.a) dan sordum: “Efendim, cidal nedir?” dedim. Şöyle cevap verdi: Sürtüşmek, inatlaşp öfkelenmektir.²³⁹

İnatlaşp tartışmak, haramdır. Nitekim önceleri Kureyş kabilesi Müzdelife'de Meş'ar-i Haram yanında, diğer Araplar ise Arafat'ta durur da her biri kendi davranışının uygun olduğunu iddia edip tartışırlar, söz düellosunda bulunurlardı. Her bir grup kendisinin daha sıhhatli bir ibâdet yaptığına inanırdı. Kimi de ayrı ayrı yerlerde vakfe yapıp her biri durduğu yerde İbrahim Peygamberin vakfe yaptığını söyler ve böylece inatlaşp giderlerdi.²⁴⁰

Allah (c.c) yukarıdaki âyetle, bu tarz sürtüşmenin yasak ve haram olduğunu bildirdi. Çünkü İslâm birlik dinidir. Bölünmenin yeri bu dinde yoktur. Haccın nezaketi, ayetlerde belirtildiği gibi; kötü söz ve davranışlardan uzak durarak, hal ve sözlerimizle insanları incitmemektir. Hacca gidenlerin yakinen bildikleri bazı hal ve hareketler vardır. Mesela Hacer'ül Esved taşıyı öpebilmek, dokunabilmek adına insanları inciten, ezen, üzerine basan, tavaf esnasında önüne çıkan zayıf ve yaşlı insanları dirsekleri ile yara yara onları yok sayan birçok insan görülebilmektedir.

²³⁶ Bakara, 2/197.

²³⁷ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, IV, 494-498.; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, III, 93.

²³⁸ Buhari, İman 36.

²³⁹ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları: I, 545-553.

²⁴⁰ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, IV, 494-498.

Kimin huzurunda ve nerede olduğunu unutan bu insanlar, hac ibadetini ibadet olmaktan, tavafı tavaf olmaktan çıkarıp o mübarek meydanı, adeta bir yarış pistine, bir güç gösterisine dönüştürerek, nezaketsizlik örneği sergilemektedirler.

2.1.4. Kurban

Allah her konuda güzellik, nezaket ve iyilikle davranmayı emretmiştir. Peygamberimiz de buna işaret bakımından insanın kininin ve nefretinin doruğa ulaştığı savaş esnasında bile düşmana nezaketi emretmiştir.

“Allah her şeyde zarafeti emretmiştir. Düşmanı öldürseniz bile bunu asil bir şekilde yapınız”²⁴¹

Kurban ibadetinin aynı zamanda bir merhamet eğitimi olduğu unutulmamalıdır. Bu ibadet yerine getirilirken bir cana son verilir bu da insanda bir acıma hissine neden olur. Böyle bir ortamda nezaket ve merhamet duyguları öne çıkar.

Kurbanlık hayvanlar pazarlardan satış yerlerine getirilirken, kesilirken onlara nazik bir şekilde merhametle davranılması gerekir. Hz. Peygamberimiz hayvanlara muamele konusunda *“Hayvanları boğazlarken bile güzellikle muamele edin”²⁴²* buyurur. O nedenle, kurbanlıklara nezaketle, iyilik ve güzellikle yaklaşım muamele edilmelidir. Kurbanlık hayvanı gideceği yere götürürken eziyet etmeden götürmeye özen gösterilmesi gerekir. Onu yatırırken, keserken incitmeye özen göstermelidir. Kurban sadece hayvan boğazlamaktan ibaret değildir.

Hayvanlara karşı bu kadar nezaket sahibi bir Peygamberin ümmeti olan Müslümanlar da kurbanları keserken, ibadetleri yerine getirirken bu ayrıntıları özümsemeleri gerekiyor.

“Biriniz hayvanını keseceği zaman, o işi hızlı yapsın!”²⁴³

“Şüphesiz Allah ihsanını her şey üzerine yazdı. Bir şeyi öldüreceğiniz zaman güzelce öldürün. Kurban keserken kesimi güzel yapın. Sizden (kurban kesecek)

²⁴¹ Ebu Davut, Edahi 11.

²⁴² Müslim, Sayd 57; Ebu Davud, Edahi 244.

²⁴³ İbn-i Mâce, Zebâih 3.

biriniz bıçağını keskin yapsın ki hayvan rahat etsin.”²⁴⁴ “Kesim yaptığınız zaman güzel yapınız. Kesecek olan kişi, bıçağını iyice bilesin ve hayvanını rahatlatсын”²⁴⁵

Bütün bu hadisi şerifler kurban kesiminde hayvana gösterilecek nezaketten bahsetmektedir. Tabi aklımıza burada şu gelmelidir. Hayvana dahi güzel muameleyi emreden İslamiyet, eşref-i mahlûkat olarak yaratılan insana kötü muameleyi hoş görür mü? Elbette görmez. Mümin, Kuran’ın ve hadislerin çizdiği bu nezaket ve letafet çizgisinden savaştan barışa, hayvan beslemeden kesimine kadar her alanda dikkat etmelidir.

2.1.5. Oruç

Orucun sadece günün ışımından gün batımına kadar aç kalmaktan ve nefse hoş gelen şeylere yaklaşmamaktan ibaret değildir. Bu haliyle oruç pasif bir ibadet biçimi olarak görünür; oruçlu olmak için bir şey yapmak değil, yapmamak kâfi gibidir. Bu tarifte eksik kalan şey bir ibadet türü olarak orucu, sadece bir şeyler yapmamak şeklinde idrak etmekle yetinmeyip, onu bir davranış güzelliği ile taçlandırmak, oruç bilincini aktif hale getirmek ihtiyacıdır.

Hz. Peygamber bir hadislerinde, *“Yalan söylemeyi ve yalanla iş görmeyi bırakmayan bir kimsenin, yemeği ve içmeyi bırakmasına, aç kalmasına, Allah’ın ihtiyacı yoktur”²⁴⁶* buyurmuştur. Oruç, sadece karnı aç bırakmaktan ibaret değildir. İmsaktan itibaren insan, bütün organlarını tutabiliyorsa, her türlü kötülükten ve günahattan uzak durabiliyorsa, gerçek imsak, gerçek oruç budur.

Hatta birisi gelip sizin sabrınızı zorlarsa, nezaketli bir karşılığın nasıl olması gerektiğini Peygamberimiz, *“Oruç bir kalkandır. Oruçlu kötü söz söylemesin. Kendisiyle itişmek ve dalaşmak isteyeneye ‘ben oruçluyum, ben oruçluyum’ desin ve onunla dalaşmasın”²⁴⁷* buyurarak göstermiştir. Ramazan mektebinin gayesi, orucun farziyeti ile ilgili ayetin devamında geçen *“leallekum tettekûn”* ifadesinde gizlidir. Bu ifade, *“korunmanız için”* diye tercüme edildiği gibi *“arınmanız için”* diye de tercüme edilmektedir.

²⁴⁴ Müslim, Sayd 57; Tirmizî, Diyât 409.

²⁴⁵ Ebu Davud, Dahâyâ 12.

²⁴⁶ Buhari, Savm 8; Tirmizî, Savm 16.

²⁴⁷ Buhari, Savm 2; Müslim, Sıyâm 164.

Bazı İslâm bilginleri orucu üçe ayırmıştır. Avam orucu, havas orucu, havassu'l-havas orucu. Sadece aç ve susuz kalarak tutulan oruç, bir insanı aç ve susuz olarak ağaca bağlamak şeklinde ifade edilmiştir. Oruç tutuyor ama sövüyor, sayıyor, küfrediyor, ağzından çıkanı kulağı duymuyor, kalp kırıyor, zulmediyor, bağırıyor, çağırıyor, hakaret ediyor, alay ediyor, yalan söylüyor... Bunlar, oruç ibadetinin hikmetine aykırı olan şeylerdir.²⁴⁸

Ayrıca Ramazan ayı, günah çıkartan bir papaz da değildir. Ramazan bu manada sadece sindirime yarayan uzuvlarımızı değil, zihnî melekelerimizi de yıllık bakım ve onarımdan geçirme ayı olarak kabul edilmelidir. Ramazan, inanan kişilerin kendini otokritiğe tabi tuttuğu, din telakkisini yeniden gözden geçirdiği, bu telakkiyi ne derece davranış güzelliğine dönüştürebildiğini sınıadığı ve eksiklerini onardığı bir ay olarak değerlendirilirse, gerçek kıymetini bulacaktır.

Orucun, üzerimizde bir davranış güzelliği şeklinde tecelli etmesi gerekir. Etrafına karşı kaba, tahammülsüz ve kırıcı davranan birinin "oruç asabiyeti" mazeretine sığınması asla kabul edilemez bir müdafaa tarzıdır. Yoğun trafikte birbirine küfreden, en basit nezaket kaidesine bile itaat etmeyi zayıflık sayan, ikide bir yere tükürmeyi oruçlulara has bir imtiyaz haline getiren, bile bile yalan söyleyen, ihtikâra tevessül eden bir insanın oruçlu olup olmaması doğrusu pek fark etmiyor. Ramazan geleneklerini paylaşmak elbette büyük bir zevk, ama ramazanla birlikte gündelik hayatta iyiye ve güzele doğru gözle görülür bir değişikliğe rastlamamak üzüntü vericidir.

Davranış ve huy güzelliğine, nefsî otokritiğe yol açmayan oruçtan geriye sadece ramazan folkloru kalıyor; elbette o da güzel ama tek başına ne değeri olabilir?

Tebessüme bile sadaka ödülü vaad eden bir değer ikliminde yaşıyoruz. Oruç hiç değilse, üzerimizde iğreti de olsa bir tebessüm halinde tecelli etmelidir; kim bilir belki böylece günün birinde tebessüm ve nezaketi şahsiyetin bir parçası haline getirmeyi başarabiliriz.

---

²⁴⁸ Mehmet Görmez, *Kalbin Erbaini*, Ankamat Matbaacılık, Ankara 2014, s.199.

2.1.6. Duâ

Her ibadette olduğu gibi dua ibadetinde de bir nezaket ve üslup vardır. Dua, kişinin güçsüzlüğünün ve acizliğinin farkına varıp, Allah'ı yardıma çağırmasıdır. Kendisinden yardım istenilen zata da, çağrımıza cevap vermesi için, hem çağrımızın şeklinin, kullandığımız kelimelerin hem de tavrımızın nezaketli ve edepli olması gerekir.

Bu konuyla ilgili Ebû Musa el-Eş'arî (r.a) şöyle bir haber nakleder: “Resûlullah (s.a.v) efendimiz Hayber gazâsı'na giderken maiyyetinde bulunan ashab-ı kiram bir vâdiye vardıklarında yüksek sesle tekbîr ve tehlîl ederek bağıra bağıra zikrullah etmeğe başladılar. Birilerinin böyle yüksek sesle, bağırıp çağırarak dua ettiklerini gören Allah'ın Rasulü: *"Kendinize rıfku merhamet ediniz. Zîra siz ne sağıra, ne de gâibe duâ ediyorsunuz. Ancak her şeyi hakkıyla işiten ve size sizden yakîn olan Allah'a duâ ediyorsunuz. Ve Allah'ü Teâlâ siz nerede olursanız beraberinizdedir"*²⁴⁹ buyurdu.

Sa'd bin Ebi Vakkas, Hz. Peygamber'den onun şu sözünü dinlediğini rivayet etmektedir: “İleride duada hududu aşan bir topluluk gelecektir. Oysa kişiye ‘Ya Rabbi Senden cenneti ve cennete yaklaştıran söz ve amelleri isterim, cehennemi ve cehenneme yaklaştıran söz ve amellerden sana sığınırım’ demesi yeterlidir.” Hz. Peygamber bu sözü söyledikten sonra “Allah haddi aşanları sevmez” ayetini okudu.”²⁵⁰

Rabbimiz duanın usulünü de bize şöyle bildirir: *“Sabah ve akşamları içinden yalvararak, gizlice ve kendin işitecek kadar bir sesle Rabbini zikret de gafillerden olma!”*²⁵¹ *“Ona (Cenâb- Hakka), korkarak ve umarak, duâ edin. Şüphe yok ki iyi hareket edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır.”*²⁵² *Rabbimize gönülden ve gizlice yalvarın. Doğrusu O aşırı gidenleri sevmez”*²⁵³

²⁴⁹ Müslim, Zikr 44.

²⁵⁰ İbn Mace, Dua 12, 3864.

²⁵¹ A'raf, 7/205.

²⁵² A'raf, 7/56.

²⁵³ A'raf, 7/55.

Duada haddi aşmak birkaç türlü olabilir. Bunlardan bazıları:

- 1- Çokça sesi yükseltmek ve bağırıp çağırarak dua etmek,
- 2- İnsanın kendisine bir peygamber mevkiinin verilmesini istemesi yahut imkânsız bir iş için dua etmesi ve buna benzer aşırı isteklerde bulunması,
- 3- Bir ma'siyet isteyerek, buna benzer bir talepte bulunarak dua etmesi,
- 4- Kitap ve Sünnette olmayan lafızlarla dua edip asılsız ve hiçbir şekilde mesnet kabul edilemeyecek bir takım nüshalarda bulduğu kuru lafızlar ve kafiyeli sözleri seçerek bunları şiar edinip Rasulünün kendileriyle dua ettiği lafızları terk etmesi gibi.²⁵⁴

Gizlice ve yalvarıp yakararak, kendi küçüklüğümüzü, kendi fakirliğimizi, acizliğimizi, çaresizliğimizi, mahcubiyetimizi; Allah'ın (c.c) büyüklüğünü, zenginliğini, güçlülüğünü itiraf ederek dua edilmelidir. Allah'ın (c.c) bizim istediklerimizi vermek zorundaymış gibi uzaklarda birine bağırır gibi dua edilmez. Çünkü biliyoruz ki Yüce Allah bize çok yakındır : "*Biz insana şah damarından daha yakınız.*"²⁵⁵ ayeti bunu anlatır.

Buna göre mademki Allah bize bu kadar yakındır o halde Allah'a dua ederken onu uzakta bilip, işitmez zannedip bağırıp, çağırmanın anlamı yoktur. Yüce Allah bu konuda, Hz. Zekeriya'nın duasını haber verirken dua etme adabının nasıl olması gerektiğini nazara vererek şöyle buyurmaktadır: "*Hani o, Rabbine gizlice (dua ile) seslenmişti.*"²⁵⁶

---

²⁵⁴ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, VII/369-370; er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX/443-444.

²⁵⁵ Kaf, 50/16.

²⁵⁶ Meryem, 19/3.

2.2. KUR'ÂN'IN USLUBUNDAKİ BELAĞAT

İslam medeniyetinde başlangıcından itibaren sanat etkinliklerinin biçim ve muhtevasını belirleyen unsur, her şeyden önce Kur'ân'dır. Kur'ân'ın mesajının ne olduğu ve bu mesajı nasıl bir dil ve söylemle dile getirdiğinin anlaşılması için dil bilimi ile ilgili çalışmalar hem estetik duyarlılığın gelişmesine hem de edebi sanatların gelişmesinde itici güç olmuştur.

Kur'ân'ın üslubuna sentaktik düzeyin (lafız) ötesine geçip semantik konuları, yani metnin derin anlamlarını içine alacak şekilde baktığımızda onun mucizevî yönü daha belirgin hale gelir.²⁵⁷

Kur'ân-ı Kerim bütün yönleriyle mûciz bir kelimedir. Onun muhtevası, mesajı da mucizdir, mesajını iletirken kullandığı dili ise vecizdir. Bu başlık altında Kur'ân'ın bize öğrettiği ifade ve hitaplardaki nezaket örneklerini ortaya koyacağız.

2.2.1. Allah'a (c.c) Şer İsnat edilmemesi

Allah (c.c) Fatiha Suresinde: *"Kendilerine nimet verdiği kimselerin yoluna, gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil!"*²⁵⁸ buyuruyor.

Allah'a karşı nasıl edepli davranılacağını kullara öğretmek için, âyet-i kerimede *"kendilerine nimet verdiği"* ifadesi kullanılarak, nimet Allah'a isnat edildiği halde, idlal ve gazap o'na isnat edilmemiş ve *"kendilerine kızdığı"* veya *"kendilerini saptırdığı"* denilmemiştir. *"Gazaba uğramışların ve sapmışların"* denilmemiştir. Çünkü her ne kadar o'nun takdiri ile de olsa, edeben, şer Allah'a isnat olunmaz.²⁵⁹

²⁵⁷ Koç, *İslam Estetiği*, s.57.

²⁵⁸ Fatiha, 1/7.

²⁵⁹ es-Sâbunî, *Safvetü't-Tefâsîr*, I, 38.

2.2.2.Kadınların Tarlaya Benzetilmesi

*“Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl derseniz öyle varın.”*²⁶⁰

Zemahşerî şöyle der: “Kadınlardan uzak durun, Allah'ın emrettiği taraftan onlara istediğiniz şekilde geliniz” cümleleri, latif kinayeler ve güzel ta'rizlerdir. Allah'ın kelimasında bulunan bu ve benzeri âyetler güzel edeplerdendir. Mü'minlerin bunları öğrenmeleri, onlarla edeplenmeleri ve konuşma ve yazışmalarında bu tür ifadeler kullanmaları gerekir.²⁶¹

Âyet-i kerimede geçen ve "Şimdi artık onlara (kadınlara) yaklaşın." cümlesinde geçen ve "Yaklaşın" diye tercüme edilen kelime, Abdullah b. Abbas, Katade, Mücahid, Salim b. Abdullah ve Süddiye göre "Cinsi münasebette bulunmak" demektir. Bu hususta İbn Abbas diyor ki: "Onun manası cinsi münasebette bulunmaktır. Fakat Allah Teâlâ, yüceliğinin gereği olarak bu hususu üstü kapalı bir şekilde ifade buyurmuştur."²⁶²

*“Nihayet cehenneme vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ederler.”*²⁶³ Ayette geçen “*culud*” kelimesi Arapçada insan derisinin çoğuludur. Ancak birçok dilci bu kelimenin cinsel organlardan kinaye olarak kullanıldığını söyler.²⁶⁴

Örneğin Razi, İbn Abbas'tan (r.a) ‘Buradaki derilerin şehadeti ile insanın tenasül uzuvlarının şehadeti kabul edilmiş olup, bu kinaye üslubunda söylenmiş bir sözdür’ rivayetini nakleder.²⁶⁵

*“Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan gelir veya kadınlara dokunur da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin (Teyemmüm edin).”*²⁶⁶

²⁶⁰ Bakara, 2/222.

²⁶¹ Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhmûd b. Ömer b. Muhammed, *el- Keşşâf an Hakâiki Ğivâmiz'i-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vil*, Beyrut, 1415/1995.I, 202.

²⁶² et-Taberi, *Câmiu 'l-Beyân*, I, 441-452.

²⁶³ Fussilet, 41/20.

²⁶⁴ Ferra, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad, *Meani 'l-Kur 'ân*, Beyrut 1980, III, 16.

²⁶⁵ er-Razi, *Mefâtihu 'l-Gayb*, XVII, 116.

²⁶⁶ Maide, 5/6.

Abdest ayeti olarak ta bilinen bu ayetin yukarıda zikrettiğimiz kısmında birden fazla kinaye sanatı bulunmakta olup her biri de ayrı üslubuyla Kur'ân'ın edep ve nezaket yönünü bize göstermektedir.

Aynı durum şu ayette de söz konusudur.: "*Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur.*"²⁶⁷ Bu ayet-i kerimede Cenab-ı Hak, karı-koca arasındaki mübaşeretini kastederek tasrihde bulunmaksızın '*dokunmak*' kelimesini kullanmıştır. "Temas etmediğiniz..." Yüce Allah burada "temas"ı cimâ'dan kinaye olarak zikretmiştir. Böyle bir üslub kullanarak karşılıklı hitaplarda lafızların en güzel olanını seçmek hususunda biz kullarını eğitmekte, yol göstermektedir.²⁶⁸

"*Kadınlara dokunmuşsanız*" şeklinde meali verilen "*Lamestüm*" ifadesi de karı koca arasındaki mübaşeretten kinaye edilmiştir. Abdullah İbn Abbas kanalıyla gelen rivayette Kur'ân-ı Kerim'de "*lems, rafas, mess, ifda ve geşayan*" kelimeleri cima anlamına gelen kinayeli tabirlerdir.²⁶⁹

"*Nasıl alırsınız ki siz birbirinize katılmıştınız ve onlar sizden sağlam teminat almışlardı.*"²⁷⁰ Âlimler, bu âyette bahsedilen dokunmadan muradın, duhûl (cinsî münasebet) olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Ebu Müslim ise bu hususla ilgili olarak şöyle der: "Allah'ü Teâlâ, kullarını birbirlerine karşı hitâb ederken, lâfızların en güzelini seçme hususunda terbiye etmek için, '*birbirinize katılmıştınız*' tabiriyle cinsi münâsebetten kinayede bulunmuştur."²⁷¹

Bu ayette geçen "*birbirinize katılmıştınız*" mealiyle verdiği enfes anlatımı yine karı-koca arasındaki mübaşeretten kinayedir. Görüldüğü üzere Kur'ân bu manayı örtülü bir ifade olan 'ifda' kelimesi ile kullanarak insanlık âlemine edebi öğretmektedir. İbn Abbas der ki: Bu ayet-i kerimede ifdâ (karışmak), cima demektir. Fakat şanı yüce Allah kerim olduğu için bunu kinaye yoluyla anlatır."²⁷²

²⁶⁷ Bakara, 2/236.

²⁶⁸ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, I, 630.; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, I, 285.

²⁶⁹ Ali Arslan, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, Arslan Yayınları, IV, 77-78.

²⁷⁰ Nisa, 4/21.

²⁷¹ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, V, 276-277.

²⁷² Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, II, 535-536.

Dikkat edilirse Kur'ân-ı Kerim, daha önceki örneklerde de görüldüğü üzere evli çiftler arasındaki mahremiyeti yumuşak ve nazik bir üslupla takdim etmektedir. Böylece karı-koca ilişkisine özel bir nezahet ve incelik katmaktadır.

2.2.3. Zanlıya Hitap

Özellikle son yıllarda görsel ve işitsel iletişim araçlarının yaygınlık kazanması ile zanlıların suçları, ilgili makamlarca tespit edilip onanmadan, zanlılara yönelik yargısız infaz ve linç girişiminin arttığı görülmektedir. Mecellede geçen "*Beraet-i zimmet asıldır*"²⁷³ külli kaidesinde, suçu ısbat olunana kadar zanlıların suçsuz muamelesi görmesi asıldır.

Kur'an-ı Kerim, bu kaidenin rafa kaldırıldığı asrımıza yıllar önce şu ayet ile nezaket dersi vermiştir: "*Sonra bir tellal şöyle bağırdı: "Hey kervan! Siz hırsızsiniz, hırsız!" Bunlara döndüler de dediler ki: "Ne arıyorsunuz? Onlar da dediler ki: "Hükümdarın su kabını arıyoruz. Onu bulup getirene bir yük zahire var. Üstelik o tas bana zimmetlidir".*"²⁷⁴

Üzerlerine doğru yönelerek dediler ki yani o sesi işitince, dönüp baktılar, bağırان yalnız değil, kendilerine doğru bir cemaat halinde gelenler var. Bunlara dönüp dediler ki: "*Ne arıyorsunuz?"* Dikkat çekici bir ifade tarzıyla ve kibarca "*Ne arıyorsunuz?"* diyorlar da "*Neyiniz çalınmış?"* demiyorlar. Böyle demekle kendilerinin hırsızlıkla uzaktan yakından bir ilişkileri olmadığını hakimane bir üslup ile dile getiriyorlar ve karşılarındakileri de edepli olmaya zorluyorlar.

Şunu anlatmak istiyorlar: Durun bakalım, telaşla her önünüze çıkan hırsızlıkla suçlamayın, bu kadar peşin hükümlü olup, sizler hırsızsiniz, diye kaba bir şekilde damgalamayın. Bize hırsızlık yakışmadığı gibi, size de böyle konuşmak yakışmaz. Biz hırsız olmadığımız gibi, belki sizden de bir şey çalınmamıştır, çalınmıştır diye itham konusu yaptığınız şeyi belki bir yerde unutmuş da olabilirsiniz. Belki yitirmişsiniz de onu arıyorsunuz.

²⁷³ Mustafa Yıldırım, *Mecelle'nin Külli Kaideleri*, Şafak Basın Yay. 2001 İzmir, s.40.

²⁷⁴ Yusuf, 12/70-72.

Kaybınız nedir? Neyi arıyorsunuz?²⁷⁵ "Geri dönerek, ne kaybettiniz? dediler" "Bir şeyin yeri bilinmeyecek şekilde yok olması anlamında sordular".²⁷⁶ Bu aynı zamanda "Suçu sabit olana kadar bütün şüpheliler masumdur" kaidelerini de bize hatırlatmaktadır. Şüphelilere karşı nezaketli davranılması konusunda bize edep dersi verir.

Sonuç olarak insanı mahlûkatın en şerefli olarak yaratan Cenab-ı Hak, bu vasfıyla insanı halife tayin etmiştir. Halifelik ise ahlak bakımından en güzel olmayı gerektirir. Kur'ân-ı Kerim 'model insanın' istidadında sahip olduğu değerleri tanıma ve kendi künhüne vakıf olması yolunda insana tavsiyelerde bulunmuştur.

Bu tavsiyeleri takdim ederken de kendi ahlak modeline işaret gereği saf zihinleri idlal etmemesi için kinaye üslubuyla gizleyerek sunmuştur.

---

²⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IV, 502.

²⁷⁶ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, VII, 29-30.

3. AİLE İÇİNDE NEZAKET

3.1. ANA - BABAYA KARŞI NEZAKET

Terbiye, aile ve toplum içinde nezaket kurallarını öğretmek ve bu kurallara uyum sağlamayı alışkanlık haline getirmekle olur. Kur'ân'da üzerinde en çok durulan hususlardan biri anne ve babaya iyiliktir. Kur'ân'da, anne-babanın çocuklarına nezaketli olmasından çok, çocukların ebeveyne saygısından bahsedilir. Çünkü ebeveynin çocuklarına karşı olan sevgi ve şefkati fitridir.

Allah (c.c) birçok ayette ebeveyne karşı iyilikle davranılmasını emretmektedir.²⁷⁷ Tevhid çağrısından sonra anne babaya iyilik emredilmiştir. Anne babaya iyilikte; onlara hizmet etmek, sesini onların sesinden fazla yükseltmemek, onlara sert konuşmamak, onların meşru isteklerini yerine getirmeye çalışmak gibi hususları ihtiva eder.

Ebu Beddah et-Tüçibi der ki: Said b. el-Müseyyeb'e: "Ana babaya iyilik etmeye dair bütün ayetleri öğrendim. Fakat 'Onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle'²⁷⁸ ayetini tam olarak anlayamadım, bu ne demektir?" diye sordum, İbnu'l-Müseyyeb'de : "Bu, suçlu kölenin, efendisine sert ve kaba konuşmasının aksidir" diye cevaplandırmıştır. Hz. Ömer (r.a) ise zikri geçen ayet-i kerimeyi, çocuğun ana babasına "babacığım, anneciğim" demesi şeklinde açıklamıştır.²⁷⁹

Anne babaya güzel söz söylemek, kötü sözlerin en hafifi olan "öf" sözcüğünü bile kullanmamak yine ilahî bir emirdir.²⁸⁰

Rasulullah (s.a.v) bir hadis-i şerifte: "*Burnu yere sürülsün. Tekrar burnu yere sürülsün. Tekrar burnu yere sürülsün.*" "Ey Allahın Rasulü, kimin burnu yere sürülsün?" diye sorulduğunda "*Anne ve babasına veya onlardan sadece birine yaşlı oldukları halde kavuşup ta kendisini cennete koy duramayanın.*"²⁸¹ buyurmuştur.²⁸²

²⁷⁷ Nisa, 4/36.; Lokman, 31/14,15; Ahkaf, 46/15.

²⁷⁸ İsra, 17/28.

²⁷⁹ Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX, 190.

²⁸⁰ İsra, 17/23.

²⁸¹ Müslim, Kitabü'l Birr 2551.

²⁸² et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 272-273.

Bu emir belki de anne babaya yapılacak olan iyiliklerin en önde gelenidir. Mezkûr ayette bir çocuğun anne ve babasına yapacağı pek çok iyiliğin belki şuursuzca söylenecek kötü bir sözle değersizleşeceği ihsas edilmektedir. Bütün bunlardan dolayı gerçek bir müminin lüzumsuz tafsilattan kaçınıp az ve öz konuşmasıyla beraber, söylediklerini güzel bir şekilde söylemesi nezaketliliğinin göstergesidir.

Kur'ân'da anne-babaya saygı ve hürmet göstermenin önemi, daha birçok çarpıcı örnekle vurgulanmıştır. Kardeşlerinin kendisini küçük yaşta kuyuya atması üzerine, ailesinden uzun zaman ayrı kalan Hz. Yusuf (a.s), yıllarca zindanda kaldıktan sonra Allah'ın kendisine olan yardımını sayesinde, Mısır hazinelerinin başına getirilmiştir. Bunun ardından da ailesini Mısır'a kendi yanına getirtmiştir. Yusuf'un (a.s) uzun bir aradan sonra anne ve babasıyla olan ilk karşılaşması Kur'ân'da şöyle anlatılır: *"Böylece onlar gelip Yusuf'un yanına girdikleri zaman, anne ve babasını bağrına bastı ve dedi ki: 'Allah'ın dilemesiyle Mısır'a güvenlik içinde girdiniz.' Babasını ve annesini tahta çıkarıp oturttu..."*²⁸³

Rivayete göre anne-babası ve kardeşleri Mısır'a gelince, nezaketen onları şehrin dışında karşılamış ve *"Mısır'a güvenlik içinde giriniz"* demiştir.²⁸⁴ Ayette bildirildiği gibi Hz. Yusuf (a.s) önemli bir makama sahip olduğu halde, anne ve babasına karşı son derece tevazulu ve nezaketli bir tavır sergilemiştir. Onları kendisine ait olan tahta çıkarıp oturtturarak, kendilerine duyduğu saygı ve sevgiyi ifade ettiği gibi bu makama oturmasında emeği olan kendisini yetiştirip büyüten anne ve babasına olan hürmetini göstermiştir.

Özellikle kardeşlerini mahcup etmemek için zindandan önceki "kuyu olayından" hiç söz etmemiştir, bundan dikkatle kaçınmıştır. Hakkındaki bu ihsanın önemini belirtmek üzere Kur'an'ın ifadesi ile : *"...şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz o çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."*²⁸⁵

---

²⁸³ Yusuf, 12/100.

²⁸⁴ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IIX, 59.

²⁸⁵ Yusuf, 12/100.

Yani, benimle kardeşlerim arasında geçen ve hiç hesaba alınmaması gereken macera ne benden, ne de onlardan kaynaklanan bir olay değil, aramızı bozmak için şeytanın dürtmesinden, onun fesatçılığından ve iğvasından ibarettir.²⁸⁶

Nezaketi ve zarafeti ortama ve şartlara bağlı olmayan doğasında var olan Peygamberimiz'in (s.a.v), hayatında da bunu görüyoruz. Sütannesini ziyarete geldiği zaman üzerindeki hırkasını çıkarıp oturmaları için yere sermesi ve onları üzerine oturtması²⁸⁷ da Hz. Yusuf'un (a.s) gösterdiği nezaketin benzeridir.

Bu ayetler ve hadis-i şerif gösteriyor ki; Yanımıza gelen kişi, eğer hane sahibinin veya makamda oturanın saygı duyduğu, hürmet ettiği bir kişi ise makamda oturmamak veya gelen kişiyi o makama oturtmak gerekir.

Bu davranış Kur'ân'ın fert ve toplum hayatına kazandırdığı nezaket kuralı olmuştur. Günümüzde, Bakanı ziyaret eden Başbakana, Bakanın koltuğunu bırakması, Valiyi ziyaret eden Bakana, Valinin koltuğunu bırakması veya Kaymakamı ziyaret eden Valiye, Kaymakamın koltuğunu bırakması veya onunla aynı seviyede, onun yanında oturması protokol kuralı olarak uygulansa da aslında Kur'ân'ın bize öğrettiği nezaket kurallarıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v) de yüksek bir taht veya koltuk üzerinde değil, ashabının arasında otururdu. Bu sebeple, bir yabancı geldiğinde, hangisinin efendimiz olduğunu sormadan bilemezdi.²⁸⁸

Kur'ân'da anne-babaya saygı ve hürmet göstermekle ilgili başka bir ayet ise; Hz. İbrahim (a.s) müşrik olan babasına hitabında görülmektedir. Bilindiği gibi Hz. İbrahim'in babası ve soydaşları, tıpkı İslâm'ın karşısına dikilen Kureyşliler gibi, putlara tapıyorlardı.

*"Hani babasına dedi ki; "Ey babacığım, niye işitemeyen, göremeyen ve sana hiçbir yararı olmayan putlara tapıyorsun." "Ey babacığım, senin Allah'dan gelecek bir azaba çarptırılarak şeytanın dostu olacağından korkuyorum."*²⁸⁹

²⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IV, 522.

²⁸⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 119, 120.

²⁸⁸ Nesâî, İman 6.

²⁸⁹ Meryem, 19/45-46.

Hız. İbrahim (a.s) bu güzel sözlerini gayet nazik ve yumuşak bir üslûpla söylemiştir. Çünkü her sözünün başında, "Babacığım" deyişii, babasını çok sevdiğine, onu ilâhi azaptan kurtarma arzusu içinde olduğuna, doğruya ve güzele iletmek istediğine bir delildir. İbrahim'in (a.s) sözünü, "Hakikaten korkuyorum ki" cümlesi kalbinin babasının yararına olan şeylere ne denli ilgi duyduğuna delâlet eder. O bunu şu sebeplerden ötürü yapmıştır:

a) Babalık hakkını ödemek için... babaya karşı edebi gözetme ve yumuşak davranma eklenirse, bu nurun âlâ nûr (nûr üzerine nûr) olur.

b) Hakka sevk edenin sözünü katı ve sert bir üslûpla değil, mutlaka yumuşak ve nazik olarak söylemesi gerekir.

c) Ebu Hureyre (r.a) Hız. Peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.²⁹⁰ "*Allah Teâlâ İbrahim'e (a.s) şöyle vahyetti: Sen benim dostumsun. Binâenaleyh kâfirlere karşı bile ahlakını ve davranışını güzelleştir ki iyilerin girdiği yere giresin.*"²⁹¹

Eğer evlat, yüce bir kaynak ile ilişki halinde ise babasının onun peşinden gitmesi küçük düşürücü bir tutum olmadığı gibi evladın babasına yol göstermesi nezaketsizlik değildir. Çünkü bu durumda baba, çocuğunun değil, aslında o yüce kaynağın direktiflerine uymuş ve böylece hidayete erdirecek yolu izlemiş olur.

Hız. İbrahim putlara tapmanın ne kadar çirkin ve saçma bir tutum olduğunu açıkladıktan ve babasına çağrı yöneltirken, hangi kaynağa dayandığını, gücünü nereden aldığını belirttikten sonra babasına açık açık söylüyor ki, tuttuğu yol, şeytanın yoludur, oysa kendisi onu rahmeti bol olan Allah'ın yoluna iletmek istiyor.

Bu arada yüce Allah'ın babasına kızarak kendisini şeytanın bağılıları arasına katmasından, bu konuda kesin hüküm vermesinden korktuğunu hatırlatıyor.

Hız. İbrahim ile babası Azer arasındaki bir diyalogu aktaran ayetler, evladın ebeveynine karşı tavrının nasıl olması gerektiğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Burada Hız. İbrahim Azer'e her sözünün başında "*babacığım*" diye hitap eder; babası müşrik olmasına, son derece kaba ve tehditkâr ifadeler kullanmasına

²⁹⁰ er-Râzi, *Meğâtihu'l-Gayb*, XV, 360.

²⁹¹ el-Hindî, *Allaiddin Mutteki, Kenzu'l-Ummal fi Sünen-il Akval ve Ef'âl*, ty., III, 5159.

rağmen yine de saygısını koruyarak "*selam olsun sana, rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim*"²⁹² der.

Fakat en sevecen ve tatlı sözler aracılığı ile yapılan bu nazik çağrı bile putperest babanın kalbini yumuşatamaz, onun duygularını etkilemeyi başaramaz. Nitekim Hz. İbrahim'in babasının, bu yumuşak sözlere verdiği cevabın, paylama, azarlama ve tehdit olduğunu görüyoruz.

Başka bir nezaket ve saygı dolu ifade de Hz. İsmail'in babasına hitabıdır. Allah tarafından her türlü imtihanlara tabi tutulan Hz. İbrâhîm bu kez oğlu Hz. İsmail'i (a.s) kurban etme emriyle imtihana tabi tutulur. Bu gerçek Kur'ân-ı Kerim'de şöyle zikredilmektedir: "*Çocuk kendisiyle birlikte çalışma çağına girince İbrâhîm: Ey Oğulcuğum! Doğrusu ben uykuda iken seni kurban ettiğimi görüyorum, bir düşün, ne dersin?*" dedi. "*Ey babacığım! Ne ile emir olunduysan yap, Allah (c.c) dilerse, sabredenlerden olduğumu göreceksin*" dedi.²⁹³

Hz. İbrahim, oğlunun kalbinin huzur ve sükûnete kavuşması ve oğluna Allah'ın emrini zorla kabul ettirmektense daha kolay ve hoş bir şekilde yerine getirsin diye düşüncesini oğluna arz etti. Bunun, Allah'ın emri olduğunu duyan oğlu, "*Ey babacığım! ne ile emrolunduysan onu yap*" diyerek yumuşak bir şekilde bu emre karşı itaat ederek teslim olmuştu.

Hz. İsmail'deki (a.s) bu teslimiyet büyük imtihanı bir nebze olsun hafifletmiştir. Hz. İsmail'in (a.s) babasına gösterdiği bu teslimiyet ve ince anlayış, babaya karşı gösterilmesi gereken saygı ve nezaketin zirve noktasını göstermektedir.

Çünkü babanın imtihanı başarması için, canın babanın ellerine bırakılması gerekmektedir.

Allah (c.c) kendisine hamd etmemizi emrettikten sonra ebeveyne şükür tavsiyesi, baba ve annenin üzerimizde olan haklarını gösterdiği gibi onların meşru isteklerine karşı ne derece teslimiyet göstermemiz gerektiğine de işaretir.

---

²⁹² Meryem, 19/47.

²⁹³ Saffat, 37/102.

Hız. Peygamberin annesi küçük yaşlarda vefat ettiği için annesine karşı muamelesi hakkında fazla bilginiz yoktur. Ancak onun sütannelerine ve diğer yaşlılara karşı göstermiş olduğu muamelelerinden yaşamış olsaydı kendi öz annesine nasıl davranacağını tahmin etmek mümkündür.

Hız. Peygamber, sütanesi Halime'yle karşılaştığında ona özel ihtimam göstermiştir. Ebu Tufeyl'in naklettiğine göre, bir gün bir kadın geldi ve Rasulullah'a yaklaştı. Hız. Peygamber derhal sırtından ridasını çıkarıp yere serdi ve kadını o ridanın üzerine oturttu. Ben oradakilere "Bu kadın kimdir?" diye sordum. Onlar: "Bu Rasulullah'ın sütanesi (Halime)'dir." dediler.²⁹⁴

Babasından miras kalan, çocukluğunun belli bir dönemini beraber geçirdiği, Hız. Hatice ile evlendiği zaman azad ettiği dadısı Ümmü Eymen'i ailesinin bir ferdi olarak kabul etmiş, kendisine gereken ilgiyi göstermiştir. Ona hitap ederken "Ey anneciğim" derdi. Ona bakarak "Sen ailemizin son bakiyesisin" ²⁹⁵ dediği rivayet edilmiştir.

Ebu Ğassan ed-Dabbi anlatıyor: Babamla birlikte yürüyordum derken Ebu Hüreyre (r.a) ile karşılaştık. Ebu Hüreyre: "Bu Kimdir?" dedi. Ben: "Babamdır" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: "Babanın önünden yürüme, onun arkasında ve yanı başında yürü. Seninle onun arasına birisini alma, babanın bulunduğu yerin çatısında dolaşma onu korkutursun, baban sana bakarken önünde babanın canının çekebileceği bir yemek yeme"²⁹⁶ dedi.

Meşhur "üç nefer" hadisini ve başlarından geçeni hatırlayacak olursak, sığındıkları mağaranın önünü kapatan kaya belasından kurtulmak için hatırladığı iyiliği şöyleydi.

—Allahım! Benim çok yaşlı bir annemle babam vardı. Onlar yemeklerini yemeden çoluk çocuğuma ve hizmetçilerime bir şey yedirip içirmezdim. Birgün hayvanlara yem bulmak üzere evden ayrıldım; onlar uyumadan önce de dönemedim. Eve gelir gelmez hayvanları sağıp sütlerini annemle babama götürdüğümde, baktım ki ikisi de uyumuş. Onları uyandırmak istemediğim gibi, onlardan önce ev halkının

²⁹⁴ Ebü Dâvud, Edeb 120.

²⁹⁵ İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed, *Tabakatü'l-Kübra*, Daru's-Sadı, Beyrut 1985, IIX, 223.

²⁹⁶ Abdulkadir Halit, *Adab-ı Muaşeret*, Rehber Yayınları, İstanbul 2011, s.135.

ve hizmetkârların bir şey yiyip içmesini de uygun görmedim. Süt kabı elimde şafak atana kadar uyanmalarını bekledim. Çocuklar etrafımda aklıktan sızlanıp duruyorlardı. Nihayet uyanıp sütlerini içtiler.

Rabbim! Şayet ben bunu senin rızânı kazanmak için yapmışsam, şu kaya sıkıntısını başımızdan al! diye yalvardı. Kaya biraz aralandı.²⁹⁷

3.2. EBEVEYN ÇOCUK İLİŞKİSİ

Kur'ân'da, anne-babanın çocuklarına nezaketli olmasından çok, çocukların ebeveyne saygısından bahsedilir. Ancak Hz. Yakup (a.s) oğullarıyla, Hz. Nuh (a.s) kendisine iman etmeyen oğluna, Hz. İbrahim (a.s) oğlu İsmail (a.s) ile olan diyalogları Kur'ân'da vardır.

Hz. İbrâhîm (a.s), oğlu Hz. İsmail'i (a.s) kurban etme emriyle imtihana tabi tutulduklarında oğluna bu gerçeği haber verirken Hz. İbrâhîm'in (a.s) kullandığı üslup Kur'ân-ı Kerim'de nazara verilir: "*Çocuk kendisiyle birlikte çalışma çağına girince İbrâhîm: Ey Oğulcuğum! ...*" diye yumuşak bir eda ile seslenmiştir.

Yine Ya'kûb (a.s) oğlu Yusufu (a.s) kuyuya atmalarına ve diğer oğlu Bünyamin'i de Mısırda bırakmalarına karşın çocuklarının yanına varmış ve onlarla yumuşak bir biçimde konuşmuştur ki, bu da "*Evlatlarım gidin, Yusuf ile kardeşinden bir haber arayın*" şeklindeki sözüdür.²⁹⁸

Cahiliye döneminde kız çocuklarına olan nefreti nazara veren Rabbimiz Kur'ân'da: "*Onlardan birine kız çocuğu olduğu müjdesi verildiğinde, üzüntüden yüzü simsiyah kesilir*"²⁹⁹ buyurur.

Bu anlayışta insanların bulunduğu bir toplumda, sevgisizliğin törpülenmesi için devreye hadis-i şerifler ve peygamberimizin sünneti girer. Peygamberimizin hayatına baktığımızda çocuklarına olan nezaketini görebiliriz.

²⁹⁷ Buhârî, Büyü' 98, İcâre 12, Hars ve'l-Müzârea 13, Enbiyâ' 53, Edeb 5; Müslim, Zikir 100.

²⁹⁸ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XIII, 325-326.

²⁹⁹ Nahl, 16/58.

Hız. Peygamber'in kızı Fatıma (r.anha) ile olan diyalogu konusunda Hız. AıŖe'nin (r.anha) Ŗu ifadeleri dikkat çekicidir. *"Ben Rasulullah'a her bakımdan Fatma'dan daha fazla benzeyen hiçbir kimseyi görmedim. Fatıma (r.anha) Peygamberin yanına girince, Rasulullah onun için ayağa kalkar, onu per ve meclisine oturturdu"*.³⁰⁰

Bu hadisi Ŗerifte bir babanın kızı için ayağa kalkmasından, o'na gösterdiği zarafet ve incelikten bahsedilmektedir.

Hız. Ali (r.a) evlilik için bir takım teklifler almasına rağmen peygamberimiz çok sevdiği kızının üzülmesini istemediğini ifade ederek bu tür evlilikler için Hız. Ali'ye izin vermemiŖtir. Hatta Peygamberimiz kızını boŖamadıka bu tür ikinci bir evliliğe kesinlikle müsaade etmeyeceğini sylemiŖtir.³⁰¹

Peygamberimiz burada Allah'ın en sevmediği helaller arasında sayılan boŖanmayı kızının incinmemesi adına göze almıŖtır. Bu da o'nun kızına karŖı olan dŖknlĐn ve ona verdiği değeri göstermektedir.

Rabbimiz, erkek ve kadının kendi cinsiyetlerini belirleme yetkilerinin olmadığına iŖaret bakımından Ŗyle buyurur: *"Göklerin ve yerin mlk Allah'ındır. Dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları bahŖeder. Yahut onları, hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar"*³⁰²

Kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü bir dönemde dahi Peygamberimiz kız olsun erkek olsun bütün çocuklara zarif bir Ŗekilde yaklaŖmıŖtır. Bunu kız torunu mame'yi sırtına alarak namaz kılmasında,³⁰³ erkek torunları Hasan ve Hüseyin ile iliŖkilerinde görmek mümkündür.³⁰⁴

ocuk, anne-babaya Allah tarafından bahŖedilmiŖ diğer nimetlerden çok farklı imtihan vesilesidir.³⁰⁵ Nesli korumak geliŖtirmek, İslam'ın temel hedeflerinden biridir. Bu da ocuk yetiŖtirmek evleninceye kadar onunla ilgilenmekle mümkündür.

³⁰⁰ Ebu Davut, Edeb 144.

³⁰¹ Buhari, *Fedail-u Ashabi'n-Nebi* 16, ; Nikah 109.

³⁰² Ŗura, 42/49-50.

³⁰³ Müslim, 5/Mesacid, 41-43.

³⁰⁴ Buhari, *Fedail-u Ashabi'n-Nebi*, 22 (IV,216).

³⁰⁵ Enfal, 8/28.

3.3. EŞLER ARASI NEZAKET

Her canlının bir meskeni vardır. İnsanın meskeni de evidir. İnsanın huzurlu olabilmesinin en önemli şartlarından biri evinde huzurlu olabilmesidir. Evin huzuru da öncelikle eşlerin birbiriyle olan münasebetlerine bağlıdır.³⁰⁶

Cahiliye döneminde kadının insan yerine konulmadığı dönemleri ve anlayışları değiştirmeyi hedef alan İslam dini, toplumun temelini teşkil eden ailenin saadeti için ailevi ilişkileri; ahlakî, hukukî ve içtimaî yönden ele almış, yerine göre detaya girerek çözümler ortaya koymuştur.

Aslında dün olduğu gibi bugün de içinde yaşadığımız Müslüman toplumda kadınların 1/3'ünün kocaları tarafından fiziki veya duygusal şiddete maruz kaldıkları bilinmektedir.³⁰⁷

Bütün toplumlarda yapı taşı olan ailenin, aile ismini alabilmesi için, bu topluluğun biyolojik birleşme ve akrabalık bağları dışından gelen bir etkinin hükmetmesi gerekir. Aile asıl itibarı ile karı kocadan meydana gelir. Çocuklar ise ailenin ikinci derecede bireyleridirler.

Yüce Allah: “*Kadınlar sizin için bir elbise, siz de kadınlar için birer elbisesiniz*”³⁰⁸ buyurmak suretiyle karı koca arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. İnsan kendi elbisesini, nasıl kendisine tahsis ederse, hanımını da kendi nefesine tahsis etmiş olması, keza elbisesinde olduğu gibi, kendi bedeninin tamamını karısının bedeninin tamamına bitişirmeye lâyık bulması yönünden, Allah Teâlâ, hanımı erkeğinin bir elbisesi olarak kabul etmiştir. Bundan maksadın şu olma ihtimali de vardır: İnsan elbisesi vasıtasıyla soğuktan, sıcaktan ve birtakım zararlardan korunduğu gibi, Allah Teâlâ karısı vasıtasıyla, evde olabilecek birçok kötü durumdan kocayı korumaktadır.³⁰⁹ Aynı şekilde kadını da kocası sayesinde dışarıdan gelebilecek kötülüklerden korumaktadır.

³⁰⁶ Sabri Türkmen, *Sosyal İlişkilerde Nezaket*, Çıra Yayınları, İstanbul 2008, s.28.

³⁰⁷ Emine Öztürk, *Türkiye’de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınma Evleri*, Birey Yayınları, İstanbul 2010, s.93.

³⁰⁸ Bakara, 2/187.

³⁰⁹ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, IV, 388-389.

Âyet-i kerimede geçen "*Onlar sizin elbisenizdir siz de onların elbisesisiniz.*" ifadesi ne güzel, ne edepli bir ifadedir. Burada hayaller üstü güzellikte kelimeler seçilmiş, erkeğin kadın için, onu örtme ve güzelleştirme bakımından adeta bir elbise olduğu, kadının da, ayıplarını örtüp, onu süsleme ve şahsiyetini koruma bakımından erkek için bir elbise olduğu ifade edilmiştir.³¹⁰

Ayette kullanılan "libas" kelimesi sükûnet anlamındadır. Karı-koca arasındaki ilişki elbise ile beden arasındaki ilişki gibidir. Nasıl bu ikisi birbirine çok yakın, uygun ve aralarında hiçbir şey yoksa aynı şekilde eşler birbiriyle çok ilişki içindedirler.³¹¹

Eşler arasındaki karşılıklı sevgi, akrabalar arasında görülmez. Bunu, sadece eşler arasındaki şehvete bağlamak da doğru değildir. Çünkü şehvi arzular ortadan kalkar ancak sevgi ve saygı devam eder. Çünkü eşler arasında sevgiyi var eden yüce Allah'tır. Kur'ân-ı Kerim'de Allah (c.c) buna işaret bakımından şöyle buyurur: "*Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de onun varlığının delillerindendir.*"³¹²

Şayet ayette geçen bu sevgi sadece şehvi duygulardan kaynaklansaydı bu duygunun sükûn bulduğu hastalık, ihtiyarlık ve benzeri gibi durumlarda boşanmalar artardı.

Kadın da, cüz'ün külle (parçanın bütüne) olan bağlılık ve ilgisiyle erkeği sever. Aslında bu, vatana olan ilgi ve bağlılığın bir tezahürüdür. Çünkü erkek kadının asıl vatani sayılır. Ayrıca onlardan her biri şehvetin nedeni ve ondan lezzet duyma yeridir. O bakımdan da birbirine karşı hep ilgi duyarlar.³¹³

Bu konuyla ilgili Nesefî de: "Eşler arasındaki saygı ve sevgi Allah'tan, nefret ve kin de şeytandandır" demiştir.³¹⁴

³¹⁰ et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, I, 441-452.

³¹¹ Mevdudi, Ebu'l-Al'a, *Tefhimu'l-Kur'ân*, I, 149.

³¹² Rum, 30/22.

³¹³ Yıldırım, II, 640.

³¹⁴ Nesefî, Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud , *Medariku't-Tenzil*, Pamuk Yayınları, İstanbul, III, 269.

İbn Kesir, bu konuda şöyle der:” Onlara güzel söz söyleyin. Davranışlarınızı güzelleştiriniz ve gücünüz yettiğince davranışlarınızda en iyisini yapmaya çalışınız. Eşinden ne tür güzellik bekliyorsan, sende aynı güzelliği ona yapmaya çalış der.”³¹⁵

Hız. Peygamber hanımlarıyla beraber bir seyahate çıkmış, hayvana binerken onlara yardımcı olmuştur. Hanımları deve üzerindeyken sürücü develeri hızlı sürmeye başlayınca sürücüye, "*Ey Ençeşe! Dikkat et, kristaller kırılmasın!*"³¹⁶ buyurarak, hanımların nazik yapısına dikkat çekmiş, onlara karşı nazik olması konusunda kendisini uyarmıştır.

Yine bir seferinde üzerinde hanımıyla beraber oldukları devenin ayağı kayar, ikisi birlikte düşerler, kendilerine yardım için koşan Ebu Talha'ya Hz. Peygamber "*Kadına bakın onunla ilgilenin*" diyerek hanımlara olan nezaketini göstermiştir.³¹⁷

Ölüm hastalığına yakalandığı zamanda bile Hz. Aişe'nin yanında kalmak için diğer hanımlarından izin istemesi de onlara karşı ne kadar nazik olduğunu gösteren delillerdendir.

Peygamberimiz sadece söz ve fiilleriyle değil kokusuyla dahi insanları incitmemeye özen gösterirdi. Bunun en güzel örneği şudur. Hz. Peygamber bir gün hanımı Zeyneb'in yanında biraz fazla kalarak kendisine ikram edilen bal şerbetinden içmiştir. Bunu haber alan diğer hanımları kıskanmışlar ve "*Ağzından kötü bir koku geliyor, içtiğin bal şerbetinden olmalı*" deyince Hz. Peygamber alınmış ve bir daha bal şerbeti içmemeye söz vermişti.³¹⁸

Peygamberimiz çok hassas bir mizaca sahip olduğundan en ufak bir kokuyla dahi olsa başkalarının rahatsız edilmemesine dikkat ediyordu Vahiy Hz. Peygamberin bu davranışını şöyle değerlendirmiştir: "*Ey Peygamber! Eşlerinin gönlünü hoş edeceğim diye niçin Allah'ın helal kıldığı şeyi haram kılıyorsun....*"³¹⁹ Peygamberimizin hayatından eşlerine karşı nezaket ve zarafetinin bir kısmını hatırlattıktan sonra dört büyük halifeden biri olan Hz. Ömer'in (r.a) hayatından bir örnek vermek istiyoruz.

³¹⁵ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azîm*, I, 703.

³¹⁶ Buhari, Edeb 95.

³¹⁷ İbrahim Canan, *Aile Reisi ve Baba olarak Hz. Peygamber*, Işık Yay., İst., Temmuz 2013, s.23.

³¹⁸ es-Sâbunî, *Safvetü't-Tefâsîr*, VI, 492.

³¹⁹ Tahrim, 66/1-3.

Bir gün Hz. Ömer'in valilerinden biri, sert mizaçlı olarak bilinen halifeyi ziyarete gider. Onu daima otoriter, vakur ve ciddi bir tavır içinde görmeye alışkın olan vali, Hz. Ömer'in evindeki davranışlarını görünce hayretler içerisinde kalır. Halife evinde son derece mütevazı çocuklarıyla gülüp şakalaşmaktadır.³²⁰

Yine Hz. Ömer (r.a) :*“Erkeğin suhulet ve ünsiyetle hanımı yanında çocuk gibi olması gerekir. Toplum içinde yine erkek olsun”* demek suretiyle kadınlara karşı her zaman ciddi ve sert olmamalarını, aksine bazen de çocuksu hareketlerle onu memnun edecek şekilde davranmalarını tavsiye etmektedir.³²¹

Bu toplumda mevkiimiz, makamımız ne olursa olsun aile içerisinde şefkat ve merhametli hareket ederek kalp kırmamaya gayret etmemiz gerektiğini bize gösteren bir rivayettir.

Evlilik bir nezaket kurumudur. Evliliğin her iki kanadı da -erkek de, kadın da- bunu unutmamalı. Nikâh nasıl nezaketle yapılıyorsa, hiç şüphesiz boşanma da nezaketle olmalı. Kavgayla, küfürle, öfkeyle asla değil! Boşanmanın da nezaketi vardır. Akl-ı selim üzere iken ve kibarca olmalı. Karı koca helâlleşerek ayrılmalı. Yoksa öfkeli iken ve küfürleşirken ceza olsun diye boşama lafını pat diye söyleyivermek sünnette yeri olmayan bir kabalıktır. Koca eğer gerçekten boşama yapmak istiyorsa, şer'î boşama bu değildir. Şer'î boşama başka bir şeydir.

*“Eğer karı kocanın birbirinden ayrılacaklarından endişe ederseniz, o vakit, kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin”*³²²

Günümüzün medenî ve kanuni toplumlarında bu hüküm mahkemeler tarafından icra edilmektedir. Yani evlilik resmî nikâhla başlamakta; evlenmek için devletin tayin ettiği resmî görevlilere nikâh yaptıran koca, boşama yetkisini de zımnen devletin resmî mahkemelerine devretmiş olmaktadır. Çünkü kanunlar, evliliğin resmî görevlilerce başlatılıp, ancak resmî mahkemelerin hükmü ile bitirilebileceği, başka hiçbir şekilde boşamanın vaki ve muteber olmayacağı konusunda âmir bulunmaktadır. Koca bu hükme itiraz etmemekle beraber, başı

³²⁰ İbrahim Ünal, *Kur'an ve Sünnet Işığında Görgü*, Nesil Yayınları, İstanbul 2004, s.141.

³²¹ Zeki Duman, *K.Kerim'de Adab-ı Muaşeret*, İpek Yayınları, İstanbul 2002, s.105.

³²² Nisa, 4/35.

sıkıştığında boşanmak için doğruca mahkemeye başvurmakla, esasen boşama yetkisini de mahkemelere devretmiş olduğunu ikrar etmiş olmaktadır.

Dinî emirlerin yeterince bilinmediği, hassasiyetlerin gerektiği gibi korunmadığı, kararlarda daha çok fevrîliğin ve öfkenin hâkim olduğu, İslâmî, insanî, hukukî ve vicdanî görevlerin ihmal edildiği günümüzde, hak ihlâllerine kapı açmamak, mağduriyetlere meydan vermemek ve aile facialarını önlemek için, “nikâhlanmak ve boşanmak” gibi iki önemli kurumun bizzat devletin resmî makamları tarafından yürütülüyor olmasında, bu açıdan, hiç şüphesiz isabet vardır.

Çünkü aile gibi sağlam, köklü ve önemli bir terbiye ve sorumluluk yuvasının dağılmasını, dinî hassasiyetten uzak, boşama nezaketinden ve evliliği bitirme bilgisinden ve sorumluluğundan yoksun, hırçın, kızgın ve fevrî hareket edebilen bir kocanın iki dudağı arasına vermek, İslâmiyet’in “nikâha” verdiği kerâmet ve hikmet ile bağdaşmaz.

“Sonra (o kadınlar) müddetlerini doldurmaya yaklaştıkları zaman onları ya güzellikle tutun yahut güzellikle kendilerinden ayrılın ve içinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahid yapın. ...”³²³ Kur’ân’ın, boşamalar için ön gördüğü “iki âdil şahit” şartı, evliliğin ve nikâhın bir kızgınlık veya fevrîlik anında bitirilmesini önlemeye ve evlenmek gibi boşanmanın da hukûkî temele oturtulmasını sağlamaya yönelik bir tedbirdir. Nitekim Allah Rasulü (s.a.v) meselenin ciddiyetine şu hadisle dikkat çekmiştir. “Her talak caizdir. Ancak aklına hâkim olamayan matuhun (bunağın, asabiyetinden aklını kaybeden kişinin) talâkı caiz değildir.”³²⁴

Gazabın ve öfkenin şiddetli olmasının ölçüsü, sonradan söylediklerine pişman olmak ve sözlerinden dolayı mahcubiyet duymaktır. Binâenaleyh, sinir ve kızgınlık halinde sarf edilen haddini aşmış sözlere sonradan pişman olunması, onun öfke ve gazap halinde söylendiğine delâlet eder. Bu delâlet ve kişinin kızgınlığını itirafı, nikâhın selâmeti için yeterlidir.

---

³²³ Talak, 65/2.

³²⁴ Tirmizî, Talak 15.

Evlilik saygın bir kurumdur, boşama sözünün her kızgınlıkta gündeme getirilerek, aile saadetinin başında bir tehdit unsuru olarak kullanılması, aile bağlarının zayıflamasına yol açabilir. Çiftlerin birbirlerini sıkça itham etmeleri yerine, sıkça affetmeleri gerekir. Hatasız kulun olmayacağı, her hatâdan dönüşün mümkün olacağı ve her günah için af kapılarının ardına kadar açık olduğu dikkate alınmalıdır. Allah'ın, kendisine yönelen her kuluna günahları ve hatâları ile değil, yönelişi ve içtenliği ile değer verdiği unutulmamalı; eşler arasında, her zaman ve zeminde, acıda ve kıvançta, kederde ve sevinçte, sırf Allah (c.c) için kurulmuş olan sevgi, barış ve muhabbet köprülerinin korunması gerekir.

İslâmî hassasiyetlerin yeterince takdir edilmediği zeminlerde talâk ve boşama meselesi de dahil, yeterince vâkıf olunmayan her meselenin tartışılmasından ve polemik konusu yapılmasından kaçınılmalıdır. Böyle fer'î meseleler yerine, îmânî ve ahlâkî meselelerin gündemde tutulması, sevginin ve muhabbetin tesis edilmeye çalışılması, kavga ve öfke duygularının körüklenmemesi ve nihayet karşılıklı hataları ve kusurları bağışlamaya dönük adımlar atılması daha hayırlı bulunmaktadır. Evlenmeden önce ve evlilik anında olduğu gibi boşanma esnasında da Allah (c.c) kadına nezaketi emretmiştir. Erkeklerin geçinemeyeceklerini anladıkları kadınları güzellikle, zorluk çıkarmadan boşamalarını emrettikten sonra: *"Onlara verdiğinizden bir şeyi geri almanız size helâl olmaz."*³²⁵ diye buyurmaktadır.

Peygamber'in (s.a.v) yanına bir adam gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü, yüce Allah'ın: *"Boşama iki defadır, ya iyilikle tutmak ya güzellikle salmaktır"* buyruğu hakkındaki görüşünüz nedir? Üçüncü boşama nerede? Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Ya iyilikle tutmak veya güzellikle salmaktır."* Allah'u Teâlâ ayrılığın güzellikle olması gerektiğini, bu âyette de, erkeğin hanımını boşadığı zaman, ona verdiği mihir, elbise ve erkeğin kendisiyle kadına üstünlük sağladığı diğer şeyleri geri almamanın "ihsan" cümlesinden olduğunu açıklamıştır. Binaenaleyh, kadından herhangi bir şey alması caiz olmaz.³²⁶

---

³²⁵ Bakara, 2/229.

³²⁶ er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, V, 213.

Yukarıdaki âyetle karı-koca arasındaki ilişkide evlenirken, nasıl nezih davranılıyorsa, boşanırken de aynı terbiye ve nezaketin gösterilmesi ve örfü uygun biçimde davranılması hatırlatılmıştır. Hediye edilen şeyin ister yabancı olsun, ister karı-koca arasında olsun geri alınmaması, Kur'ân'ın bize kazandırdığı nezaket örneklerinden biridir.

4. TOPLUMLA İLETİŞİMDE NEZAKET

İnsan sosyal bir varlıktır. Toplumla iç içe yaşamak durumundadır. Sosyal hayat, herkesin kurallara uymasını gerektirir. Kültürel yönden gelişmiş toplumlar nezaketi kültürlerinin bir parçası sayarlar. Tüm kültürlerde önem verilen, toplum içinde zerafeti gösterme sanatı olan nezaket ve nezaket sahibi olan insan zarif ve naziktir.

İnsanı başka varlıklardan ayıran en önemli unsur, akıl ve iradedir. İnsan aklı ile hayattaki sorumluluğunu idrak eder. İradesi ile de iyiyi doğruyu ve güzel olanı seçip ona göre sosyal davranışlar sergiler. Hulasa toplumdaki fertlerin birbirine karşı sorumlulukları vardır.

Her bireyin kültüründen gelen ve çeşitli dış etkenlerden etkilenecek oluşmuş bir davranış biçimi vardır. Dünyada ne kadar insan varsa o kadar davranış biçimi olmasına karşın yazılı olmayan bir takım kurallar vardır. Bu kurallara genel bir ad olarak “*Sosyal Davranış Kuralları*” denilir.

Motivasyon kuramının yaratıcılarından Maslow insanların ihtiyaçlarını beş basamakta açıklamıştır. Fiziksel ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayan bireyler hangi meslek ya da statüde olursa olsun sosyal ve saygınlık ihtiyaçlarını karşılamak için çaba göstermektedirler. Nezaket ve görgü olmadan bireyler statü kazanamazlar.³²⁷

Bunlar gözetilmedikçe toplum hayatı sağlıklı bir şekilde devam edemez, bu hususta Kur’ân’da dikkat çeken nezaket örneklerini nazara vereceğiz.

---

³²⁷ Tarhan, *Güzel İnsan Modeli*, s. 28.

4. 1. KADIN - ERKEK İLİŞKİLERİNDE NEZAKET

4.1.1. Hz. Musa'nın (a.s) Şuayb'ın (a.s) Kızlarına Karşı Nezaketi

Sahip olduğumuz kimlik, toplumsal ilişkilerimizde, kimlerle nasıl ve ne şekilde ilişki kurduğumuz ve karşılıklı ilişkilerde takındığımız tavır ve kullandığımız üslup kişinin hem şahsiyeti hem de kimliği hakkında önemli ipuçları verir. Oysa yaşadığımız çevrede biz Müslümanlar sosyal ilişkilerimizde henüz tutarlı bir örnek oluşturmuş değiliz.

Geleneksel anlayış, kadın-erkek ilişkileri arasında aşılmasın sınırlar çizerek bir düzenlemeye gitmektedir. Ancak kadını şeytan, sesini haram, toplum hayatına katılmasını kerih gören bir anlayış realiteden uzak, dinin yasaklamadığı baskı ve sınırlamalarla kadın- erkek ilişkisini belirlemektedir. Geleneksel anlayışın biçtiği bu konumun, modernizm karşısında gün geçtikçe çözülmeye başladığına bakılırsa, bilinç düzeyinde kabullenilmeyen kurallar, uygun zeminler bulduğunda haram ve helal dairesi gözetilmeksizin uygulanabilirliğin zorluğu sebep gösterilerek, ihlal edilebiliyor.

Ancak “doğru davranış, geleneksel formların tam karşısında yer alan davranıştır” gibi bir yargıya varmamak gerekir. Zira doğru davranış geleneğin karşıtı olan değil, Kur’ân süzgecinden geçmiş olan davranıştır. Gelenekteki şekli bile olsa doğru davranışlar, reddedilmek yerine içi doldurularak devam ettirilmelidir.

İslam, yalnızca ortaya çıkan sorunlara çözümler getiren bir inanç ve hukuk sistemi değil, aksine, getirdiği kurallarla öncelikle sorunların ortaya çıkmasını önleyen bir dindir. Mesela Kur’ân-ı Kerîm’de bu hususta: *"Zinaya yaklaşmayın; çünkü o, pek çirkin ve çok kötü bir yoldur."*³²⁸ buyrulmaktadır.

Ayette “yaklaşmayın” denilmesi İslam'ın sorunları ortaya çıkmadan çözüme özelliğini göstermektedir.

Hz. Musa'nın (a.s) iffet ölçülerinde yabancı bir bayana yardımda nezaketin ve üslubun nasıl olması gerektiğini gösteren şu ayet konumuz açısından önemlidir:

---

³²⁸ İsrâ, 17/32.

“Medyen suyuna varınca, suyun başında (hayvanlarını) sulamakta olan bazı insanlar gördü. Bunların yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü. Mûsâ onlara, "(Koyunlarınızı burada tutmaktaki) maksadınız ne?" dedi. Onlar, "Çobanlar sulayıp çekilinceye kadar biz koyunlarımızı sulayamayız. Babamız ise çok yaşlı bir adamdır" dediler.” “Bunun üzerine Mûsâ onların koyunlarını suladı.”³²⁹

Ebu Hayyân şöyle der: "Burada, kızlar, bizzat kendilerinin hayvanlara su vermelerinden dolayı Musa'ya (a.s.) karşı mazeret beyan etmiş; babalarının, ihtiyarlık ve yaşlılıktan dolayı hayvanlara su veremediğine dikkat çekmiş ve kendilerine yardım etmesi hususunda Hz. Musa'nın şefkatini istemişlerdir."³³⁰

Kadın-erkeğin iffet ölçüleri içerisinde yardımlaşmaları ve dayanışmaları elbette ki elzemdir. Ancak bu ilişki biçiminin niçin ve nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda bir denetim mekanizmasının bağlayıcılığında azade kılanların kadın-erkek beraber çalışılan ortamlarda veya diyaloglarda flört diyebileceğimiz ilişkilere sapmaları çok ve yaygın olarak görülen bir zaaftır. Bu zaaf ve ölçsüzlük çoğu kez de iffetsiz diyaloglara veya sonu birden fazla evlilikle biten maceralara kaymaktadır.

“Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, ‘Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor’ dedi.”³³¹

Yüce Allah'ın: "Sonra onlardan birisi utana utana yürüyerek ona gelip..." buyruğunda, bu açık ifadelerin delâlet ettiği bir ihtisar vardır. İbn Abbas bunu şöylece takdir etmiştir: Bu iki kız babalarına hızlıca gittiler. Hâlbuki sulamadan geç gelmek adetleri idi. Babalarına kendileri için davarlarını sulayan adamın yaptıklarını anlattılar. O da kızlarından büyük olanına -küçük olanına da söylenmiştir- gidip kendisini yanına çağırmasını emretti.

Amr b. Meymûn dedi ki: Ömer b. el-Hattab: Bu kız erkeklere karşı gelişî güzel davranan, çokça her yere girip çıkan birisi değildi. Yüzünü gömleğinin yeni ile örtterek geldiğini söylemiştir. Rivayete göre Musa'ya (a.s), Şuayb'ın (a.s) kızı haberi

³²⁹ Kasas, 28/23-24.

³³⁰ es-Sâbunî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, IV, 424.

³³¹ Kasas, 28/25.

getirince, kalkıp onun arkasından yürüdü. Musa'nın (a.s) bulunduğu yer ile babasının bulunduğu yer arasında üç millik bir mesafe vardı. Esen bir rüzgar üzerindeki elbiseyi vücuduna yapıştırdı ve vücudunun hatlarını gösterdi. Musa ona bakmaktan çekinerek: Sen arkama geç ve sesinle bana yolu göster, dedi. Bir diğer görüşe göre Musa (a.s) baştan beri: “Benim arkamdan gel, çünkü ben İbrani bir adamım, hanımlara arkadan bakmam ve yolun sağına mı soluna mı gidileceğini sen bana söyle” dedi, işte kızın Musa (a.s) hakkında emin olduğunu söylemesine sebep budur. Bu açıklama İbn Abbas'a aittir.³³²

Kurtubi'de geçen bu açıklamada kadınların erkeklerin önünden yürümelerindeki sakıncalara da işaret vardır. Kadınların erkeklerin arkasından yürümeleri edeptendir.

Sabuni “Babaları, kadınlardan birine, Musa'yı çağırmasını emretti. O da haya ve utanma duygusu içerisinde, hür kadınların yürüyüşü ile yürüyerek Musa'ya geldi. Yüzünü, örtüsüyle örtmüştü. Ömer (r.a) der ki: "*O, çokça girip çıkan cüretkâr kadınlardan değildi.*" Dedi ki "*Koyunlarımızı sulama ücretini ödemek için babam seni istiyor.*" İbn Kesir şöyle der: "Bu ifadede edepli davranma vardır. Zira kuşku uyandırmamak için "*babam seni çağırıyor*" diye mutlak bir şekilde onu istemedi."³³³

Bir kadının, kendini süsledikten sonra, süs ve endamını başkalarına göstermek, güzelliğini beğendirip kendisine hayran bırakmak maksadıyla kırıta kırıta edalı yürümesi manasına gelen teberrüç, Kur'ân-ı Kerim'de yasaklanmıştır.³³⁴

4. 2. BAŞKASININ YANINA GİRMEK

*“Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.”*³³⁵

Ensar'dan bir kadın geldi ve şöyle dedi: Ya Rasulallah! Ben evimde kimsenin beni görmesini istemediğim bir şekilde duruyorum. Ben bu durumda iken ailemden

³³² Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, XIII, 287-288. ;er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVII, 501.

³³³ es-Sâbunî, *Safvetü't-Tefâsîr*, IV, 424-425.

³³⁴ Ahzab, 33/33.

³³⁵ Nur, 24/27.

biri benim yanıma giriyor. Ben nasıl hareket edeyim? Bunun üzerine: "Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin almadan ve orada bulunanlara selâm vermeden girmeyin... " ayeti nazil oldu.³³⁶

Sosyal bir varlık olan insanın, diğer insanlarla birlikte yaşayabilmesi için özel hayatın gizliliği prensibine uygun davranılması gerekmektedir. Başkalarının özel hayatına saygı, Peygamber efendimizin önem verdiği konulardan biridir.

Evlerdeki huzur ve sükûn nimetinin değerini ve önemini ancak evden ve aileden yoksun olanlar bilip anlarlar. Ev bir huzur, sükûnet ve emniyet yuvasıdır. Evde insanın ruhu huzur bulur, nefsi sükûnete erer, maddeten ve manen kişi kendisini emniyette hisseder. Bunu nazara veren Yüce Allah şöyle buyurur. "*Allah evlerinizi sizin için huzur ve sükun yeri yaptı....*"³³⁷

Yüce Allah, evleri insanların sığındığı, ruhların sükun ve huzura kavuştuğu, nefislerin güven bulduğu barınak kılmıştır. İnsanlar bu barınakta mahremiyetlerinden emin olurlar, burada sınırları yoran sakınma gibi duyguların baskısından kurtulurlar. Evlerin bu niteliklerini devam ettirebilmeleri ancak sahiplerinin izniyle ve diledikleri vakitte girilebilen; kimsenin ihlal etmediği güvenli bir haremlik haline gelmesiyle mümkün olur. İzinsiz girmek suretiyle evin mahremiyetinin çiğnenmesi; girenlerin evin mahremiyetine şahit olmalarına, istenmedik duygu ve düşünceler uyandıran şeylerle karşılaşmalarına yol açar. Umulmadık karşılaşmalardan ve seri bakışmalardan kaynaklanan; tekrarlanmasıyla da kasıtlı bakışlara dönüşen merak ortaya çıkar. Ardından bu kasıtlı bakışlar yasak şehvi hisler uyandırır. Sonuçta ruhi kompleks, sapıklıklar baş gösterir.³³⁸

Câhiliye Arapları birinin evine vardıkları zaman mahremiyete saygı göstermez, dünya ve âhiret saadetini temenni etmek olan selâmı da bilmezlerdi. "*Sabahınız hayat olsun*" veya "*hayrolsun*", "*aydın olsun*", "*akşamınız hayat olsun*" gibi sözler söylerlerdi.³³⁹

³³⁶ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, XIX, 438.

³³⁷ Nahl, 16/80-81.

³³⁸ Kutub, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kuran*, İstanbul, X, 414.

³³⁹ Yedi Askı, *Arap Edebiyatının Harikaları*, (Çev. Heyet) Ankara Okulu Yay. Ankara 2010, s.47.

Bunlarla günümüzde kullanılan “*günaydın*”, “*tünaydın*” sözleri arasında garip bir benzerlik vardır. Bunlar kötü bir şey olmamakla beraber, İslâm’ın selâmının yerini tutmayan anlık temennilerdir. Vahye dayalı bir medeniyet olan İslâm’ın bize öğrettikleriyle beşer mahsulü medeniyetlerin âdetleri olan sözler kıyas edilemez.

Bir eve gelindiğinde izin isterken veya günümüzde yaygın bir âdet olan kapıların zilleri çaldıktan sonra yüzünü kapıya doğru dönmeyip, sağa veya sola yönelerek, içeriği görmeyecek şekilde durup beklenilmelidir.

Bir adam Peygamberimiz’e (s.a.v) gelerek: Annemden de izin isteyecek miyim?, diye sormuştu. Efendimiz: “*Evet, annenden de izin isteyeceksin,*” buyurdu. Adam: “Ama onun benden başka hizmet edeni yok, her girişimde izin mi isteyeyim” deyince: “*Ananı çıplak görmeyi arzu eder misin,*”³⁴⁰ cevabını verdiler.

Bir adam izni olmadan Rasulullah efendimizin evinin içine bakmıştı. Adamın bu davranışını fark eden Peygamber efendimiz, onun bu davranışından hoşlanmadığını açıkça beyan ederek, “*İzin istemek, evin içerisi görülmesin diye emredilmiştir.*”³⁴¹ buyurmuş ve izin istemeden evlere girilmemesini, evin içini görece kadar yaklaşılmasını istemiştir.

Uyeyne b. Hısn el-Fezari, ünlü bedevi kabilesi Fezare’nin “Arabın ahmağı” (Hamkau’l-‘arab) lakabıyla şöhret bulmuş reisi bir gün Medine’ye gelmiş ve izin istemeden ve kapı vurmada Rasulullah’ın özel hanesine dalmıştı. O sırada odada Nebi ile birlikte rahat kıyafetleri içinde Hz. Aişe yanyana muhabbet ediyorlardı. Rasulullah bundan hayli rahatsız oldu. Rahatsızlığını belli ederek “*izin almak yok mu?*” buyurdu. Uyeyne “Kendimi bildim bileli Mudar kabilesinden herhangi bir adamın yanına girmek için izin istemedim” dedi ve ekledi “Şu yanındaki al yanaklı beyaz tenli (Hümeýra)da kim?” Allah Rasulu “*Bu Müminlerin annesi Hz. Aişe’dir*” dedi. “Sana kadınların en güzelini sunmam karşılığında ondan vazgeçmez misin?” dedi. Allah Rasulu cahiliye âdeti olan eş değiştirmeyi yasak eden şu ayeti okudu: “*Bundan sonra sana hiçbir kadın, cariyelerin bir yana, güzellikleri ne kadar hoşuna giderse gitsin, hiçbirini boşayıp başka bir eşle değiştirmen helal değildir. Allah her*

³⁴⁰ Suyûtî, Ebül’l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. *ed-Dürrü’l-Mensûr fî Tefsîri’l-Me’sûr*, Beyrut 1411/1990, VI, 17.

³⁴¹ Müslim, Âdâb 40, 41.

şeyi gözetmektedir”³⁴² Ayet-i celileyi kastederek, “*Bak ey Uyeyne! Allah bunu haram kıldı!*” dedi. Ve sert bir el hareketiyle çıkmasını işaret etti. O çıkınca Hz. Aişe :“ Bu da kim?” dedi. Allah Rasulu “*Kendisine itaat edilen ahmak*” cevabını verdi.³⁴³

Bırakın insanlar arası mübaşeretü Peygamber ve Melekler arasındaki mübaşerette dahi kapının çalınması, kişinin kendini tanıtmayı gerektiği bize Peygamberimizin Miraç gecesinde cennetin kapısına vardığı zaman cennetin kapısını çaldığı, içerdeki meleğin “*Kimsin?*” sualinin arkasından, kendisini tanıtır içeri alındığı rivayetiyle bildirilmektedir.³⁴⁴

Bu hadis-i şeriflerden anlaşıldığı gibi evlere izinsiz olarak, ansızın girildiğinde ev sahibinin hoşlanmayacağı bir durumla karşılaşma ihtimali yüksektir. Ev sahibi başkalarından sakladığı ve görüldüğünde mahcup olacağı bir hal üzere bulunabilir. Kimsenin öğrenmesini istemediği bir sırrı bulunabilir. Eğer böyle bir durumda istenmedik karşılaşmalar meydana gelirse, aralarındaki sevgi bağı nefrete dönüşebilir.³⁴⁵

Başkalarının avret yerlerine, gizli işlerine muttali olmamak, bakılması yasak olan şeylerini görmemek, huzur içinde evlerinde oturanları ansızın zor durumda bırakmamak, rahatsız etmemek için başkalarının evine girerken izin istemek, izin verilmediği takdirde de girmemek nezaketli insan olmanın bir gereğidir.³⁴⁶

Mahrem yerlerin açık olma ihtimali bulunan vakitlerde, hizmetçilerin ve henüz buluğa ermemiş küçük çocukların izin almadan, odalara girmeleri sakıncalı görülmüştür. Çünkü bu vakitlerde gözler mahrem yerlere uzanır, gören gözlerin sahibinde ruhî, ahlâkî ve psikolojik tesirler bırakır. Günümüz psikologları şu açıklamayı yapmaktadırlar. “*Küçük yaştaki çocuğun gözüne ilişen bazı haller hayat boyu onu tesiri altında bulundurur. Çoğu kere tedavisi güç psikolojik ve asabi hastalığa tutulmalarına sebep olur.*”³⁴⁷

³⁴² Ahzab, 33/52.

³⁴³ Nureddin el-Heysemî, *Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l-Fevaid*, Gonca Kitabevi, İstanbul 2007, 7/92.; Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, XIV, 154-155

³⁴⁴ Gümüşhanevi, Ahmed Ziyaüddin, *Ramuz el-Ahadis*, Pamuk Yayınları, İstanbul 2001, Hadis No: 1, s.3.

³⁴⁵ Mehmed Vehbi, *Hulâsâtu'l-Beyan*, İstanbul 1976, IX, 3710 - 3711.

³⁴⁶ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Münir*, XVII, 201.

³⁴⁷ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kuran*, X, 468.

Çocuklar yaşlarının küçüklüğüne rağmen büyüklerin tahmin ettiklerinden daha çok şeyi görüp işitirler. Çocuk mantığının bunları ne şekilde yorumlayacağı da büyükler tarafından kestirilemez. Büyüklerin dikkate almadığı küçük ayrıntılar, sıradan şeyler çocuklar için korku sebebi olabilir. Çocuklar anlamadıkları bazı olayları dahi zihinlerinde tutabilmektedirler.³⁴⁸

Büyükler onların bu özelliklerini göz önünde bulundurarak mahremiyet sınırlarını görmelerini -anlamasalar da - önlemelidirler.

*“Ey müminler, hizmetçileriniz ve küçük çocuklarınız, özellikle şu üç vakitte sizden izin almadan odalarınıza girmesinler. Sabah namazından önce, öğle sıcağında soyunduğunuzda ve yatsı namazından sonra yanınıza gireceklerinde, izin istesinler. Bunlar sizin açık bulunabileceğiniz üç vakittir.”*³⁴⁹

Çocuklar büyüüp erginlik çağına geldiklerinde de izin istemek durumundadır. *“Çocuklarınız erginlik çağına gelince, büyüklerin izin istediği gibi onlar da her defasında izin istesinler.”*³⁵⁰

Hız, Peygamber, odalara girerken izin isteme şeklinde ifade edilen bu mahremiyet kuralının gerekçesini *“İstizan sırf göz (haram şeylere bakmasın) için meşru kılınmıştır.”*³⁵¹ buyurarak izah etmiştir.³⁵²

Abbas (r.a), şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v), Ensar'dan bir çocuğu, Hz. Ömer'i çağırması için ona gönderir. Çocuk gider ve Hz. Ömer'i evinde uyur vaziyette bulur. Kapıyı döver ve selâm verir. Fakat Hz. Ömer uyanmaz. Geriye döner, tekrar kapıyı döver, arkasında durur, hareket ettirir, ama Ömer yine uyanmaz. Bunun üzerine o çocuk "Allah'ım, onu benim için uyandır!" der; kapıyı tekrar döver ve "Ya Ömer" diye seslenir. Bunun üzerine Hz. Ömer uyanır ve oturur. Derken o hizmetçi çocuk içeri girer, tam o sırada, Hz. Ömer'in 'bir yeri açılmıştır ve Ömer, çocuğun, onun bu yerini gördüğünü zanneder. Bunun üzerine Hz. Ömer, "Allah'ın,

³⁴⁸ Beyza Bilgin, *İslâm ve Çocuk*, DİB Yayınları, Ankara 1991, s. 165.

³⁴⁹ Nûr, 24/58.

³⁵⁰ Nur, 24/59.

³⁵¹ Buhârî, İsti'zan 11.

³⁵² Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân'da Ahlak Psikolojisi*, Yalnızkurt Yay., İst., 1997, 69-71.

oğullarınızı kadınlarınızı, hizmetçilerinizi, şu şu saatlerde izinsiz olarak yanınıza girmekten nehyetmesini ne kadar da arzu ederdim!" dedi, sonra da o çocukla beraber Hz. Peygamber'in yanına gider, bu ayetin Hz. Peygamber'e nazil olduğunu görür. Bunun üzerine Allah'a hamdedince, Hz. Peygamber (s.a.v), "Bu ne demek ey Ömer?" der. O da, uşağın yaptıklarını o'na haber verir, Hz. Peygamber (s.a.v) de uşağın bu hareketinden şaşırır, onun İsmi öğrenir ve onu medhederek, "Allah akıllı, hayalî, namuslu ve iffetli, kendisini haramdan koruyan kimseleri sever. Buna karşılık da, edepsiz, cüretkâr ve ısrarlı isteyenlere de buğzeder" der.³⁵³

4. 3. GİRERKEN SELAM VERME ve SELAM ALMA

Yüce Allah başkalarının evlerine izin almaksızın ve selam vermeden girmeyi ahlâkî ve şer'i açıdan yasak kılmıştır.

"Ey iman edenler, evlerinizden başka evlere seslenip sahiplerine selam vermeden girmeyin. Bu sizin için daha iyidir. Olur ki, iyice düşünürsünüz. Eğer orada kimseyi bulamazsanız, size izin verilinceye kadar içeri girmeyin. Şayet size dönün denilirse dönün. Bu sizi daha çok temize çıkarır. Ve Allah yaptıklarınızı bilir."³⁵⁴

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizden herhangi bir kimse üç defa izin istediği halde, ona izin verilmeyecek olursa, geri dönsün."³⁵⁵*

Ebu Davud'un Rib'i'den rivayetine göre: Peygamber (s.a.v) bir evde bulunuyorken huzuruna girmek üzere izin istedim ve "İçeri gireyim mi?" diye sordum. Peygamber (s.a.v) hizmetçisine şöyle buyurdu: *"Çık da bu adama izin istemeyi öğret dedi. Ona dedi kî:es-Selâmu aleykum, gireyim mi? de" dedi. Adam onun bu sözlerini işitince: es-Selamu Aleyküm, gireyim mi? dedi. Peygamber (s.a.v) de ona izin verince, o da içeri girdi.³⁵⁶*

³⁵³ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVII, 141-142.

³⁵⁴ Nûr, 24/27-29.

³⁵⁵ Buhâri, İsti'zan 13; Müslim, Âdâb 33-37; Ebâ Dâvûd, Edeb 27; Tirmizî, İsti'zan 3.

³⁵⁶ Ebû Dâvud, Edeb 126.

Birbirine yaklaşan, karşılıklı olarak birbirlerinin ilgi alanlarına giren iki kişi arasında tanışıklık varsa veya başlayacaksa bunun simgesi her şeyden önce selam almak ya da selam vermektir.³⁵⁷

Selam, genel olarak iki mana ifade eder. Biri, “benden size zarar gelmez” demektir. Bu güven, itimat ve muhabbete sebep olur. Diğeri ise, “size herhangi bir zarar dokunmasın” anlamında dua ve temennidir. Bu suretle söze emniyetle başlanır ve karşılıklı kalp kuvveti meydana gelir. İslâm'da selamlaşmak din psikolojisinin ana çizgilerinden biridir. Gönül almanın ilk doğal adımı olduğu için sosyal psikolojinin temel prensibi sayılır. Bir toplulukta aşinalık vesilesi olur, tanışma onunla başlar.

Amaç bireyler arasında yakınlık tesis etmektir. Selamı almak, selam vermektен daha önemli görülmüştür. Çünkü verilen selam alınmadığında en basitinden kalp kırılır, muhatabın mizacına göre değişik münakaşa ve tartışmalara neden olur.³⁵⁸

“Evlere girdiğiniz zaman, (kendiniz gibi olan) ev halkına Allah tarafından mübarek, güzel bir selâm verin”³⁵⁹

Selamda nezaket ise, selama hemen mukabelede bulunmalı ve imkan ölçüsünde selam verene cevabımızı duyurmalıyız. Küçüklerin büyüklere, bineklinin daha heybetli görüldüğü için bineksize, aşağı inenin yukarı çıkana selam vermesi de bu kabildendir. Ebû Hüreyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Binitli olan yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olan çok olana, küçük büyüğe selâm verir*”³⁶⁰

Selam; İslâm toplumunun bireyleri arasında sevgi ve yakınlık bağlarını kuvvetlendirmek için girişilen sürekli bir çırpınıştır. Selamı yaymak, verilen selama daha güzeliyle karşılık vermek, bütün bunlar samimi ilişkilerin kurulmasında ve gelişmesinde izlenecek en ideal yollardır. Kur'ân'ın selamlaşma konusunda gösterdiği hassasiyet; realist olarak, objektif bir şekilde bu âdetin meydana getirdiği neticeler üzerinde düşünüldüğünde ortaya çıkar.

³⁵⁷ Özcan Köknel, *İnsanı Anlamak*, İstanbul 1993, s. 60.

³⁵⁸ Mahir İz, *Din ve Cemiyet*, İstanbul 1982, s. 183-184.

³⁵⁹ Nûr, 24/61.

³⁶⁰ Buhârî, İsti'zân 5-6; Müslim, Selâm 1, Âdâb 46. ; Ebû Dâvûd, Edeb 134; Tirmizî, İsti'zân 14.

Yüce Allah Kur'ân'da : *“Bir selâm ile selâmlandığınız vakit, ondan daha güzeli ile selâmı alın veya onu aynı ile karşılayın.”*³⁶¹ buyurmuştur.

Bir Müslüman diğerine *“selamun aleyküm”* derse; selamı alan kişi de *“ve aleyküm selam ve rahmetüllahi”* demelidir. Eğer selam veren *“Selamun Aleyküm ve rahmetüllah”* demişse, selamı alan *“ve aleyküm selam ve rahmetüllahi ve berakatüh”* şeklinde cevap vermelidir. Rasulu Ekrem (s.a.v) bu son selamın meleklerle Hz. Adem (a.s) arasındaki selamlaşma şekli olduğunu haber vermektedir.³⁶²

Selam, Allah'ın (c.c) isimlerinden biridir. Selam veren kişi aslında; *“Allah'ın selam ismiyle tecelli ettiği bütün güzellikler, sağlık, esenlik senin üzerine olsun”* diye dua etmektedir. Bu duaya amin demek selama karşılık vermektir. Daha güzeliyle karşılık vermek ise selamdaki nezaketin ve nezaketimizin göstergesidir.

4.4. GELEN KİŞİ İLE İLGİLENME

*“ Ey iman edenler, meclislerde yer açın denildiği zaman yer açınız ki, Allah'da size genişlik versin. Kalk denilince de hemen kalkıveriniz..”*³⁶³

Mukâtil İbn Hayyân şöyle demiştir: "Hz. Peygamber, cuma günü Suffa'da bulunurdu. Orası da gayet dar idi. Resûlüllah (s.a.v), Muhacir ve Ensardan, Bedir savaşına katılmış olanlara daha bir öncelik verirdi. Binâenaleyh, Bedir ehlinde bir cemaat geldi ve meclisin en ön safına geçtiler. Derken, Hz. Peygamber'in (s.a.v) tam karşısına geçip, onun kendilerine yer açtırmasını beklediler. Hz. Peygamber, onları böyle tam karşısına dikilmeye sevk eden şeyi anladı da, bu ona ağır geldi. Etrafında bulunan ve Bedir'e katılmamış olan kimselere, "Ey falan, kalk; ey falanca kalk..." dedi ve önünde ayakta dikili bulunan kimseler sayısınca adam kaldırdı. Bu onun meclisinden kaldırılanların gücüne gitti; bunun onların hoşuna gitmeyip yüzlerinden okunuyordu. Münafıklar da bunu dillerine doladılar ve "Allah'a andolsun ki peygamber, bunlara âdil davranmadı. Çünkü bir gurup önceden gelip, yerlerin aldılar ve peygambere yakın olmak istediler. O da onları oradan kaldırıp, onların yerine

³⁶¹ Nisâ, 4/86.

³⁶² Buhari, isti'zan 1.

³⁶³ Mücadele, 58/11.

uzakta kalmış olanları oturttu" dediler. Bunun üzerine, Cuma günü bu ayet nazil oldu.³⁶⁴

Ve meclise gelen şahıslarla ilgilenip onlara oturmaları için yer açmalarını istemiş, kaldırılanların da bunu hoş karşılamaları gerektiğini beyan etmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v) , insanların seviyelerine ve toplumdaki konumlarına göre muamele etmiştir. Aişe'nin (r.anha) anlattığına göre bir gün Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (r.a) kısa bir arayla yanına girmek istemişti. Peygamber (s.a.v) o esnada yatağında idi, bacakları da açıktı. Onları kabul etti. Bir müddet sonra Hz. Osman (r.a) kapıyı çaldı. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) kalktı, giysilerini düzeltti ve oturdu, sonrada Hz. Osman'a izin verdi.³⁶⁵

Cerir b.Abdullah (r.a), bir kabile başkanıydı. Müslüman olduktan sonra da bir müddet Medine'de kalmıştı. Bir gün, Peygamber (s.a.v) sahabe-i kiram ile birlikte iken, Cerir ziyaretine gelmiş; her nasılsa oturanlardan hiçbiri ona yer açmamıştı. Bunun üzerine, Hz. Peygamber (s.a.v) üst giysisini ona uzatmış ve "*Ey Cerir! şunu al otur*" buyurmuştu. Gösterilen bu ilgiye zamanında kabile reisi olan Cerir (r.a) teşekkür etmişti. Hz. Paygamber (s.a.v) de, çevresindeki arkadaşlarına:"Size bir toplumun kerem ve şeref sahibi, ulusu geldiği zaman, ona ikram ve hürmet edin."³⁶⁶

Bu örnekler gelen kişinin mecliste nezakete uygun şekilde nasıl karşılanması gerektiğinin ipuçlarını bizlere nazara vermektedir.

4. 5. TOPLULUKTAN AYRILMA

*"Mü'minler yalnız onlardır ki; Allah ile Peygamberi'ne îmân ederler, bir iş için Peygamber'le bir araya geldikleri zaman, ondan izin istemeksizin ayrılmazlar."*³⁶⁷

Bu adap önceki adabı tamamlayıcıdır. Allah (c.c) eve girerken izin istemeyi emrettiğinde evden çıkarken de izin istemeyi, özellikle toplanmayı gerektiren önemli

³⁶⁴ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXI, 379-381.

³⁶⁵ Müslim, *Fedâilu's-Sahabe* 27.

³⁶⁶İbn Mace, *Edeb*, 19; Bkz. Yusuf Macit, *İletişimde Model Olarak Hz. Muhammed*, Y. Akademi Yayınları, İzmir 2006, s.146.

³⁶⁷ Nûr, 24/62.

bir meselede Peygamberle bir araya geldikleri zaman izin istemeyi emretti. Peygamberimizin (s.a.v) : "*Sizden biriniz bir meclise vardığında selâm versin. Oturmayı arzu ederse otursun. Kalktığı (ayrılacağı) zaman da selâm versin. Birinci selâm sonuncu selâmdan daha evlâ değildir.*"³⁶⁸ buyurdu.³⁶⁹

İslâm Dini günlük hayatımızın hemen her bölümüyle iç içedir. Söz ve davranışlarımızı yönlendirir, düşüncelerimizi berraklaştırır, gerçek anlamda medenice yaşamamızın ölçü ve kurallarını öğretir.

İslâm; düzenli, disiplinli, ahlâklı ve fazîletli bir ömür sürmemizi emreder. Toplantılara bilerek ve nezaket kurallarına uyararak girmemiz veya katılmamız ne kadar Müslümanlığımıza yakışıyorsa, toplantıdan ayrılmak istediğimiz zaman liderden veya başkandan izin istememiz de o nispette imânımızın ve irfanımızın gereğidir. Böylece hem toplantıyı idare eden lider veya başkana saygı göstermiş, hem de toplantıda yer alan kişilerin nefretini kazanmamış, aleyhimize şüphelenmelerine imkân vermemiş oluruz.³⁷⁰

Bir toplantı veya sohbet halkasını terk ederken mazeretimizi beyan etmeden ve orada bulunan büyüklerin izni alınmadan halkayı veya mekanı terk etmemekte bu ayetin bizlere gösterdiği bir nezaket örneğidir.

4. 6. KONUŞMADA NEZAKET

4. 6. 1. Söz

Dili güzel kullanmak ve anlamlı cümleler kurmak Allah'ın insanlara sunduğu en büyük nimetlerden biridir. Kitabımızın adı "*Kelamullah*" dır. Kelam, söz ve konuşma demektir. Ancak insanın konuşması ölçülü ve tartılı olması gerekir. Ağızdan çıkana kadar söz bizim esirimiz, çıktıktan sonra ise biz onun esiri oluruz.

Kur'ân'da insanın söz söylemede dikkatli olması gerektiğini şu ayeti celile nazara verir. "*İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını gözetleyen (ve*

³⁶⁸ Tirmizî, İsti'zan 13-15.

³⁶⁹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Münir*, IX, 321.

³⁷⁰ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 133-134.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, XII, 320.

kaydeden) hazır bir melek bulunmasın”³⁷¹ Yüce Allah ağızdan çıkan gözetici melekler tarafından kaydedildiğini ifade ederek sözün değerine işaret etmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v): “Bir kul Allah’ı hoşnut olduğu kelimelerden bir kelimeyi ehemmiyet vermeyerek söyler de Allah o kimseyi bu kelime sebebiyle birçok derecelere yükseltir. Bir kul da Allah’ı öfkeliendirecek bir kelimeyi, hiç ehemmiyet vermeden söyler de kendisi o kelime sebebiyle cehenneme düşer.”³⁷² buyurmuştur. O yüzden insanın ağızından çıkanı kulağının duyması gerekir.

Söz sadece insanın davranışını değil kişiliğini de belirlemektedir. Bu sebeple “üslub-u beyan aynıyla insan” denilmiştir. Söz hakikat, ahlak ve estetik boyutu olmak üzere üç temel esas üzerine bina edilir. Kur’ân-ı Kerim’de sözle ilgili ayetler incelendiğinde sözün bu üç boyutu üzerinde durulduğu görülür. Sözle davranışı birbirinden ayırma oldukça güçtür. Söz ve kalp arasında derin bir etkileşim olduğu açıktır. Sözlerimiz kalbimizi; kalbimizde sözlerimizi etkiler.

Sözün kendisi de bir davranıştır. Davranışı güzel olanın sözü de güzel olur. Kur’ân-ı Kerim’de bu gerçek şöyle ifade edilir: “Sağlam/doğru söz söyleyin. Ta ki Allah, amellerinizi güzelleştirsın ve günahlarınızı bağışlasın”³⁷³ Başka bir ayette ise “Güzel sözler ancak O’na yükselir. Salih amel onu (güzel sözü) yükseltir”³⁷⁴ denilmektedir.

Yunus Emre; “Bir kez gönül yıktın ise, bu kıldığın namaz değil” sözleriyle, gönül kırmanın ne kadar kötü bir huy olduğunu ifade etmek istemiştir. Dolayısıyla olgun mümin, bu tür kötü huylardan uzak durarak, her an muhataplarına güzel söz söyleyebilmeyi, kendisi için güzel bir huy edinmeyi başaran kişidir.

---

³⁷¹ Kaf, 50/18.

³⁷² Buhari, Rikak 23.

³⁷³ Ahzab, 33/70.

³⁷⁴ Fatır, 35/10.

4. 6. 2. Ses Tonu

Sesin güzelliği kadar ses tonu da önemlidir. Lokman'ın (a.s) oğluna verdiği öğütlerden biride bu hususa dikkat çeker. “...Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir.”³⁷⁵ Yani “sesini yükseltme, ihtiyaç kadarıyla sesini kullan. İhtiyaçtan daha fazla ses kişiye eziyettir.”

Araplar sesin yüksek çıkmasıyla övünürlerdi. En çok sesi çıkan kimse en çok itibar gören kimse idi. Sesi az olan ise zelil olan kimseydi. Allah (c.c) bu cahiliye anlayışının yanlışlığını çarpıcı bir örnekle ortaya koymuştur.

Kişinin konuşma biçimi, seçtiği kelimeler, konuşurken takındığı tavır ve ses tonu çok önemlidir. Dolayısıyla sesimizi yerinde ve zamanında ölçülü kullanmalıyız. Kur'an sesimizi değil, sözümüzü yükseltmemizi istiyor.³⁷⁶

Ayette vurgulanan mesele tevazudur. Gereksiz yere sesi yükseltmenin nahoşluğu merkep sesine benzetilmiştir ki, ses amacına uygun olarak kullanılmalı. Zira Araplara göre merkep ve anırması yerme hususunda darbı mesel olunca benzetme öyle yapılmıştır. Hatta öyle ki Araplar onun ismini dahi ağza almaktan kaçınırlar ve “uzun kulaklı” tabirini kullanırlardı. Ayette konuşmalarda muhababa karşı ses yükseltmenin çirkin bir davranış olduğuna işaret vardır. Araplar seslerinin yüksek çıkmasıyla övünürlerdi. En çok sesi çıkan kimse en çok itibar gören kimse idi sesi az çıkan kimse ise zelildi.³⁷⁷

Kişinin konuşma biçimi, seçtiği sözcükler, konuşurken takındığı tavır ve ses tonu çok önemlidir. Dolayısıyla sesi yerinde ve ölçülü kullanmak edeptir. Kur'an sesimizi değil sözümüzü yükseltmemizi istemektedir. Yüksek ses, bilhassa büyükler ve âlimler huzurunda son derece çirkindir. Hz. Peygamber, odalarından birinde istirahat ederken, Beni Temim kabilesinden oldukları söylenen bir kısım insanların dışarıdan seslenerek rahatsızlık vermeleri üzerine şu ayet inmiştir.

³⁷⁵ Lokman, 31/19.

³⁷⁶ Türkmen, *Sosyal İlişkilerde Nezaket*, s. 44.

³⁷⁷ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, III, 497.

*“Ey inananlar! Seslerinizi, Peygamberin sesini bastırarak şekilde yükseltmeyin. Taki farkına varmadan, işlediklerinizin boşa gitmesin, Peygambere birbirinize bağırdığınız gibi yüksek sesle bağırmanın.”*³⁷⁸

Hız. Peygamber’in yüce şahsına hürmet ve saygıda gereken itinanın gösterilmesini emir ve talim etmek üzere inzal olunan bu ayet, Rasulullah’a karşı müminlerin riayet edeceği adabı belirtmekle beraber, aynı zamanda da Müslümanların ana babalarına, âlimlere, abidlere, yaşlılara kısacası bütün insanlara nasıl hitap edileceğini de öğretmektedir.

O’na isim ve künyesiyle hitap etmeyiniz; “*ya rasulullah*”, “*ya nebiyyallah*” şeklinde yüce makamı ile birlikte çağırınız anlamındadır. Hitapta nezaketin ipuçlarını veren bu ayette makam ve rütbe sahibi hiçbir kimseyi ismiyle çağırılmayıp iltifat kaydıyla makamını da zikrederek hitap etmek gerektiği nazara verilmektedir. Mesela; her hangi bir müdüre, kaymakama veya valiye Ahmet Bey, Mehmet Efendi değil de; Müdür Bey, Kaymakam Bey veya Vali Bey şeklinde hitabın daha nezaketli olduğunu düşündürmektedir.

Bu ayetler o zamanki Arapların, özellikle çöl bedevilerinin davranışı hakkında bir fikir vermektedir. Onlar görgü kurallarını pek bilmezler, büyüklere saygı göstermezler, senli benli kabaca davranırlardı. Genellikle vahşi tabiat şartları içinde büyüyen, eğitim görmemiş insanların ahlak ve davranışı böyledir.

Elbette ayetlerin getirdiği görgü kuralları sadece o zamanki insanlar için değil, en medeni toplumlar için de geçerli görgü kurallarıdır. Büyüklere saygılı davranmak, onun huzurunda izin almadan, yüksek sesle konuşmamak, bir lideri kaba bir şekilde çağırılmamak, insanların istirahat saatlerini gözetmek insanların özen göstermesi gereken terbiye ve nezaket kurallarıdır.³⁷⁹

---

³⁷⁸ Hucurat, 49/2.

³⁷⁹ Süleyman Ateş, *Kur’ân Ansiklopedisi*, Kur’ân Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul 1997, IIX, 424-425.

4.6. 3. Yumuşak Söz

Yumuşak sözden maksat güzel manalar içeren sözdür. Sözde yumuşaklık, geçimli insan olmak, nezaket ve adaba uygun söz sarf etmek, kaba ve incitici olmamak manasındır.³⁸⁰

*“Sen Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba ve katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi.”*³⁸¹

İslam ilahlık iddiasında bulunan Firavun’a bile tebliğde bulunurken takınılması gereken üsluba dikkat çeker ve yumuşak davranılmasını ister.³⁸² Kabalık ve nahoş usullerle yapılan çağrılara iltifat edilmez. Şeytan güzel söz sarf etmeyenlere fenalık bulaştırır. Ancak güzel söz şeytanın planını bozar.

*“Kullarıma söyle ki; sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarına fesat sokar. Şeytan insana apaçık düşmandır.”*³⁸³ Ayet, dili her zaman murakabe etmek, eğitmek, ağızdan çıkan her söze dikkat etmek gibi derin manalar içerir.³⁸⁴ Bu ayet inançsız insanlara karşı nezaketli söz söylemeyi emreder. İnançsız insanlara nezaketi emreden ilahi emir, inanç sahibi insanlara hitabın bundan daha güzel olması gerektiğine işaret eder.

*“Rasulum! Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır...”*³⁸⁵ Peygamberimize Allah’ın dinine çağırırken kabalık ve sertlikten uzak, nazikçe ve kibarca davette bulunması istenmiş, diğer din mensupları bu konuda bir ayrıma tabi tutulmamıştır. Sadece zulüm edenlere karşı sertlik serbest bırakılmıştır.³⁸⁶

Sözün güzel olması; sesi düzgün ve akıcı ifade etmekten, süslemekten ziyade içinin dolu olması, yapıcı olması, gönül almasıdır. Yeri geldiğinde bir teşekkür, uygun bir selamlama, gerektiğinde özür dileme, takdir ve sevgiyi ifade eder.

³⁸⁰ İbn Aşur, Muhammed Tahir, *Tefsîr't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus ty., XX, 71-72.

³⁸¹ Al-i İmran, 3/159.

³⁸² Taha, 20/43-44.

³⁸³ İsrâ, 17/53.

³⁸⁴ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, X, 276.

³⁸⁵ Nahl, 16/125.

³⁸⁶ Ankebut, 29/46.

4. 6. 4. Necva

Necva kelimesi, fısıltı demektir. Bir işin gizli biçimde yapıldığını ve son derece gizlendiğini de anlatır. Kurtuluş anlamına gelen "necat"tan alınmıştır.³⁸⁷ Sırrı konuşma anlamı vardır.³⁸⁸

*“Gizli konuşmaktan menedildikten sonra yine o menedildikleri şeyi yapmaya kalkışarak günah, düşmanlık ve peygambere karşı gelmek hususunda gizlice konuşanları görmedin mi?.....”*³⁸⁹ Bunlar, Yahudiler ve münafıklardı. Kur’ân nazil olmaya devam ettiği sıralarda Yahudiler ve münafıklar, aralarında gizli gizli konuşurlar, sonra da birbirleriyle bakışarak göz kırparlardı. Bu durumu müminler Peygamberimize şikâyet edince onların bu gibi konuşmaları yasaklandı.³⁹⁰

İnsanları üzücü ve endişeye sevk edici özelliğinden dolayı şeytanın süsleyip hoş gösterdiği gizli konuşmalardan müminler sakındırılmıştır. Bu konuyla ilgili Kur’ân’da şöyle buyrulmuştur: *“Gizli konuşmalar şeytandandır. Bu, iman edenleri üzme içindir. Oysa şeytan, Allah’ın izni olmadıkça müminlere hiç bir zarar veremez. Müminler Allah’a dayanıp güvensinler.”*³⁹¹

Gizli konuşmalar Müslümanları üzer, aralarında nefret ve düşmanlığa yol açar, bir tür merak ve güvensizlik ortamı doğurur. Peygamberimiz de (s.a.v): *“Üç kişi olduğunuz zaman, ikisi arkadaşından ayrıca fısıldaşmasın. Çünkü bu onu üzebilir.”*³⁹² buyurmuştur. Bu boyut ve özellikteki gizli konuşmalar ahlâkî açıdan kusur teşkil eder. Başkalarını merak ve endişeye sevk etmemek ve ölçülü olmak kaydıyla insanların menfaatine olan konularda gizli konuşmaların yapılabileceğine ruhsat verilmiştir.

*“Ey iman edenler, aranızda gizli konuşacağınız vakit, günahı, düşmanlığı ve peygambere isyanı fısıldaşmayın. Bunun aksine iyiliği takvayı fısıldaşınız ve ancak huzurunda toplanacağınız Allah’tan korkunuz.”*³⁹³ *“Onların fısıldaşmalarının*

³⁸⁷ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 48/4361.

³⁸⁸ Eğitim Öğretim Bakanlığı, *el-Mu'cemül-Veciz*, Mısır 1415/1994, s.605.

³⁸⁹ Mucadele, 58/8.

³⁹⁰ *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali*, Kurul, s.543.

³⁹¹ Mucâdele, 58/1.

³⁹² Buhârî, İsti'zan 47; Müslim, Selâm 37-38.

³⁹³ Mucâdele, 58/9.

birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyenin fısıldaşması müstesna. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için onu yaparsa, Biz ona yolunda büyük bir mükâfat vereceğiz."³⁹⁴

Hz. Peygamber de bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: "*Üç kişi olduğunuz zaman ikiniz aranızda fısıldaşarak konuşmayın. Zira bu üçüncüsünü üzer.*"³⁹⁵

Yukarıda geçen Abdullah b. Mesud hadisinde de geçtiği gibi bir arada bulunan üç kişiden ikisinin aralarında gizli konuşmalarını İslâm adabından biridir. Sayının üç olmasıyla daha fazla olması arasında fark yoktur. Çünkü aynı illet orada da mevcuttur. Bilakis daha büyük kalabalık içinde daha çok olan dikkat çeker, dolayısıyla daha çok olan menedilir. Hadiste üç kişi zikredilmesi bu illetin tahakkuk edebileceği en küçük grup olduğu içindir. Hadisin zahiri, bütün hal ve zamanlara şâmindir. Cumhurun görüşü budur. Bu fısıldaşma ister mendup, ister mubah veya vacip bir hususta olsun hüküm aynıdır.³⁹⁶

Bu ayetleri hayatımıza taşırsak toplulukta fısıldaşmak veya üçüncü kişinin bilmediği herhangi bir dille konuşmak nezaket kurallarına aykırıdır. Konuşulmanın duyulmamasıyla anlaşılabilmesi arasında fark yoktur. Çünkü aynı ortamda bulunanların kafasında fısıldaşmalar sonrası kalan soru işaretleri, ikinci bir dille konuşulduğunda da kalmaktadır.

4.7. MİSAFİRLİK

"Misafirlik, sığınma ve korunma gibi bazı sebeplerden dolayı zarurî bir hal olabileceği gibi, bazen de sadece ziyaret kastıyla olan özel durumdur. Her iki halde de, yanına gelen kimseye külfet de olsa bazı mükellefiyetler yüklemektedir. Misafiri rahat ettirmek, ihtiyaçlarını gidermek, gerektiği ölçüde yardımcı olmak v.s, ev sahibinin görevlerindedir."³⁹⁷

³⁹⁴ Nisa, 4/114.

³⁹⁵ Müslim, Tahrîm'ü-en Necva 2183.

³⁹⁶ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, XVII, 295.

³⁹⁷ Duman, *Adab-ı Muâşeret*, s. 330.

İslam'dan önce cahiliye döneminde misafirlik anlayışı yoktu. Cahiliye şairlerinden Tarafa b. el-Abd muallakasında buna işaret bakımından der ki; “*Ben, yolcular benden yardım isteyebilir. Bir misafir gelebilir veya düşman saldırabilir korkusuyla insanların gözlerinden uzak bayır veya tepelerde ikamet etmem, aksine kavmim benden ne zaman yardım istese yardımına koşarım*”³⁹⁸ diyerek cahiliye döneminde misafir ağırlamamak için ikamet yerlerinin uzak mekânlarda tercih edildiğine işaret etmiştir.

Bu konuda Hz. Peygamber’in (s.a.v) iman paralelliği çerçevesinde söylediği sözlerden biri şudur: “*Allah’a ve ahiret gününe iman eden kişi misafirine ikram etsin.*”³⁹⁹ Hadis-i şerifin “*Allah’a ve ahiret gününe iman*” lafzı ile başlaması, misafire ikramın ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Ebû Hureyre (r.a) rivayet ediyor: “*Rasûlullah (s.a.v) buyurdular ki: "Allah'ın kabul ettiği üç müstecab dua vardır. Bunların icâbete mazhariyetleri hususunda hiç bir şekk yoktur. Mazlumun duası, misâfirin duası, babanın evladına duası.*”⁴⁰⁰ Aynı zamanda makbul dualardan birinin de misafir duası olduğu belirtilmiş, bu özellik sebebiyle konunun önemi bir başka açıdan vurgulamıştır.

Misafir konuk olduğu eve kendi iradesiyle gelir ama çıkarken ev sahibinin izni ve iradesine bağlı hareket etmek zorundadır. İsteddiği gibi girip çıkmak nezaket kurallarına aykırıdır. İhtiyaç gidermek için izin istemeden tutun, ziyaretten veya toplantıdan ayrılmak için müsaade istemesi gerekir.

Dinî ve millî kültürün bir parçası olan misafirlik, müslümanların güzel adetlerinden biridir. Misafir ağırlamak ve ona ikramda bulunmak hem dinimizde hem de geleneklerimizde çok önemsenen bir konudur. Bu yüzden de beğenilen ve gıpta edilen bir huydur.

Misafire ikram konusuyla ilgili Kur’ân’da geçen örneklerden biride Şuayb’ın (a.s) Musa (a.s) yaptığı ikramdır.

---

³⁹⁸ Yedi Askı, s.57.

³⁹⁹ Müslim, İman 74-75.

⁴⁰⁰ Tirmizî, Birr 7, ; Cennet 2, Daavât 139;; Ebû Dâvud, Salât 364, ; İbnu Mâce, Dua 11.

Kız, Hz. Musa'ya: "*Babam, hayvanlarımızı sulama ücretini vermek için*" sana karşılık vermek ya da seni ödüllendirmek için seni çağırıyor, dedi. Hz. Musa da ücreti almak için değil, yaşlı zatın duasını almak ve onu tanımak için kızın davetini kabul etti. Hatta rivayete göre Hz. Musa o zatın yanına gelince o zat Musa'ya yemek ikram etti. Musa bunu kabul etmedi. "Biz dinini dünya karşılığı satmayan ve hayır işine karşı bedel talep etmeyen bir aileyiz," dedi. Hz. Şuayb (a.s) ona şu cevabı verdi: "Bu bize misafir olan herkese karşı âdetimizdir." Ya da şöyle dedi: "Hayır, bu benim ve babalarımın âdetidir. Biz misafiri ağırlarız ve yemek yediririz. Malumdur ki kim bir iyilik işler de ona bir şey hediye olarak verilirse onu almak haram değildir."⁴⁰¹

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in misafirlerine davranış şekliyle: "*İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana ulaştı mı?*"⁴⁰² ayetleriyle bir misafirin nasıl karşılanması, nasıl ağırlanması ve ona nasıl ikramda bulunulması gerektiği anlatılır. "*Hani bunlar onun yanına girmişlerdi de "Selâm" demişlerdi."* İbrahim (a.s) da onları tanımadığı için kendi kendine "*Selâm, tanınmayan bir zümre, demişti."* Bir görüşe göre de misafire söylenmesi hoş olmayan bu sözü tanışmak için böyle söylemişti. "*Hemen ailesine giderek semiz bir buzağı getirmiş, onların önüne sürüp: 'Yemez misiniz?' demişti."*⁴⁰³ Hemen misafirlere fark ettirmeden ailesine gidip semiz bir dana kızartarak getirdi yemez misiniz, dedi."⁴⁰⁴

Bu ayet-i celileden her insan mutlaka buzağı kesmelidir anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü bu durumu iyi olmayanlar için büyük bir külfettir.

Gazzali, Selman-ı Farisi'nin, "*Rasulullah bize yanımızda olmayan şeyi temin etmemiz için zorlanmayıp aksine evimizde olan şeyi ikram etmemizi emretti*" sözünü naklettikten sonra kendisinin de aynı kanaatte olduğunu belirtip Fudayl b. İyaz'ın şu sözünü kaydetmiştir.: "*Nas tekellüf ve zorluk sebebiyle birbirinden alakayı kesiyor. Birisi davet ettiği kardeşine çok külfet ettiği için arkadaşı da bir daha gelmiyor, gelmemesine bir yönüyle kendisi sebep oluyor*"⁴⁰⁵

Hz. Ali'de (r.a) kendisini davet etmek isteyen kimseye şu şartları koştuktan sonra daveti kabul ettiği söylenmektedir.

⁴⁰¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azîm*, III, 384.

⁴⁰² Zariyat, 51/24.

⁴⁰³ Zariyat, 51/26-27.

⁴⁰⁴ er-Razî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX/365.

⁴⁰⁵ Gazzali, *İhya*, II, 10.

- a) Çarşıdan bir şey getirmeyeceksin.
- b) Evinde olanı da esirgemeyeceksin.
- c) Çoluk çocuğuna da zarar vermeyeceksin.

Hz. Ali'nin (r.a) ileri sürdüğü bu şartları Hz. İbrahim (a.s) misafir ağırlamada ki davranışlarıyla karşılaştıracak olursak, bire bir örtüştüğünü görürüz. Hz. İbrahim (a.s) misafiri ağırlamak için evinden dışarı çıkmamıştır. Evinde olanının da en güzelini getirmiştir. Şayet bundan daha güzel, eti daha lezzetli bir hayvanı olsaydı mutlaka onu ikram ederdi. Çoluk çocuğunu da zarara sokacak davranışta bulunmamış, kendi eliyle buzağıyı kızartıp getirmiştir.⁴⁰⁶

Şurası bir gerçektir ki, köyde yaşayanlar, tavuklarından bir tanesini kızartıp mükellef bir sofraya kurabilir veya ineğinin sütünden yapılmış yoğurt veya tereyağını bir balla ikram edebilir, bahçesinden domates, salatalık ve biberle bir çoban salata yapıp ikram edebilir.

Ancak bu gün şehir hayatı yaşayanlar için çarşıya pazara gitmeden yemek hazırlamak mümkün olmayabilir. Bu halde çarşıya gitmemeyi nezaketli davranış olarak zikredemeyiz. Şehirde oturanların çarşı ve pazara gitme imkânları olduğu halde "ne yapayım evde olanı getirdim" veya "ne yapayım evde bir şey yok ki..." diyerek misafirini ikramsız göndermesi nezaketsizliktir.⁴⁰⁷

Zemahşerî bu konuda şöyle der: Misafirin engel olmaması ve "zahmet etmeyin" dememesi için ev sahibinin ikram için yaptığı hazırlıkları gizlice yapması ve bunu misafire hissettirmeden çabuk tarafından hazırlaması misafir ağırlama adabındandır.⁴⁰⁸

Buna göre eğer, "Hz. İbrahim (a.s) onlara ne ile ikramda bulunmuştur?" denilirse, deriz ki: Önce, güler yüzle; ikinci olarak, en güzel ve en iyi yere oturtmakla; üçüncü olarak, yiyecek şeyi hemen (gecikmeden) sunmakla; daha sonra da misafirlere yemelerini ve oturmalarını teklif etmekle ikram etmiştir. İbrahim (a.s), onlara ikramda bulunmaktan dolayı, onlara soru sormadı; sorusunu, ikramı bitirdiği vakte erteledi.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, XVII, 46.

⁴⁰⁷ Duman, *Adab-ı Muaşeret*, s.302.

⁴⁰⁸ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, XIV, 24-25.

⁴⁰⁹ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX, 359.

Bu gün misafire ikramda şu üç cümle kullanılmaktadır:

“Bir kahve almaz mıydınız?”

“Kahve alır mısınız?”

“Kahvenizi nasıl alırsınız?”

İlk cümlede soğuk bir hava var; en azından satır arasında esinti var. İkinci cümle soğuk da değil sıcak da değil, üçüncü cümle ise, ‘size kahve yapmaya niyetliyim, sadece şekerli mi şekerli mi sevdiğinizi öğrenmek istiyorum’ anlamı vardır.⁴¹⁰

Yukarıda nazara verilen ayet-i kerimeler misafir ağırlamada nezaket örneklerini sunmaktadır. Hz. İbrahim bugün yapıldığı gibi misafire aç mısınız? Yemek yer misiniz? Veya yemek yer miydiniz? Diye sormamış veya kahve, çay, meşrubat türü şeylerle oyalamadan elindeki en tazelerini, misafirlerin kısa zamanda getirmiştir. Onları “Mutfağa geçelim”, “Yan odaya geçelim” diyerek rahatsız etmemiş, buldukları ortama sofrayı getirmiştir.

Zaten kültürümüzde de misafire “aç mısınız?” diye sormanın, nezaket dışı bir davranış olduğu yer almaktadır. Hatta bu konuyla ilgili pratik davranışlar geliştirilmiş misafirin aç veya tokluğunu anlamak için ona sormak yerine, bir bardak su ikram edilir, suyu doya doya içerse tok olduğuna, isteksiz içerse aç olduğuna hükmedilir. Buna göre hazırlık yapıldığı görülür.

Ayrıca bütün hazırlıklar tamamlanıp sofraya kurulunca onların yemediklerini görünce İbrahim (a.s) “*Yemez misiniz?*”, demiştir. Mesela tuzu unutmuşuzdur veya suyu unutmuşuzdur ya da sofrada ekmek misafire uzak kalmıştır, bu eksiklikleri gidermek adına göz ucuyla misafirin yemesini takip etmek gerekir. Buradan sofrada misafirlerin istek ve taleplerinin olup olmadığını anlamak için fark ettirmeden, göz ucuyla onları takip etmenin de bir nezaket olduğu çıkarımı yapılabilir.

Bu ayet-i celilede dikkat çeken bir nokta da misafirin ev hanesine bir hediye getirmesidir. Burada melekler ruhani varlıklar oldukları için maddi hediye getirmeleri düşünülemez. Ancak Hz. İbrahim’in (a.s) eşini bir erkek çocukla müjdelemeleri, “*İbrahim’in karısı ayakta idi. (Bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak’ı müjdeledik; İshak’ın arkasından da Yakûb’u.*”⁴¹¹ yıllardır çocuk özlemi duyan

⁴¹⁰ Üstün Dökmen, *Yaşama Yerleşmek*, Remzi Kitabevi, İst. 2008, s.191.

⁴¹¹ Hud, 11/71.

bir aileye verilebilecek en güzel hediye olmuş ve onlara tarifi mümkün olmayan bir mutluluk vermiştir.

Misafir olduğumuz hane sahibine ufak bir hediye götürmemiz nezaket örneklerinden biridir.

4. 8. YÜRÜYÜŞ

İnsan her hal ve hareketinde mütevazı olmalıdır. Yürürken kibirli kibirli kasıla kasıla yürümemelidir. Böyle bir yürüyüş rabbimiz tarafından yasaklanmıştır. Yürüyüş karakterimizi gösterir. Kibir ve gurur gösterisi içinde olmayan mütevazı ve vakarlı bir yürüyüş, yürüyenin soylu ve ağır başlı bir kişi olduğunu gösterir.

Allah Teâlâ bu hususa şöyle dikkat çekmektedir: “*Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma, çünkü sen ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.*”⁴¹²

Cahilliğin, içi boşluğun, kofluğun ve büyüklemenin, bedende çalım satarak yürüme biçiminde şekillendiğine dikkat çeken bu ayet, bu tür yürüyüşe yasak koyarak, bireyleri birbirinden nefret ettirecek insan bedenindeki bu çirkin görüntüyü ortadan kaldırmak ister.⁴¹³

Kur’ân’ın kendisine çağırılmış olduğu alçak gönüllülük ve olgunluk, insanın Allah’a ve insanlara karşı edebini takınması ile gerçekleşecektir. Bu, hem psikolojik ve hem de sosyal bir edeptir. Ancak kalbi dar, uğraşları basit olan kof insanlar, bu edebi bırakıp böbürlenmeye ve kendini beğenmeye saplanabilirler. Böyle kimseleri şımarıldığından ve nimetini inkâr ettiği için Allah (c.c) sevmediği gibi, üstünlük tasladığı için insanlarda sevmezler.⁴¹⁴

“*O çok esirgeyen Rahman’ın has kulları ki, onlar, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürürler*”⁴¹⁵

---

⁴¹² İsra, 17/37.

⁴¹³ Kara, *Kur’ân’da Beden Dili*, s.432.

⁴¹⁴ Kutub, *Fî Zilâli’l-Kuran*, IV, 2228.

⁴¹⁵ Furkan, 25/63.

Yürüyüşte fazla hızlı olmak hafiflik alameti, fazla ağır yürümekte tembellik ve kibir alametidir. Ortasının bulunması gerekir.

Bu başlık altında zikredebileceğimiz diğer bir hususta kadınların yürüme şekliyle alakalı şu ayeti celiledir.: *“Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler). Ey müminler! Hep birden Allah’a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz”*.⁴¹⁶

Cahiliye devri kadınları da erkekler arasından geçerken halhallerinin sesleri işitilsin diye ökçelerini yere sert vurarak yürürlerdi.

---

⁴¹⁶ Nur, 24/31.

SONUÇ

Sosyal bir varlık olan insan, hem tabii ihtiyaçlarını karşılayabilmek, hem de daha rahat ve huzurlu bir hayat yaşayabilmek için hemcinsleriyle bir arada yaşamak zorundadır. Ancak toplum içinde yaşamak zorunda olan bu insanın, sevgiye ve hürmete layık bir konumda olabilmesi için yapması gereken bir takım görevler ve uyması gereken bir takım kurallar vardır. Adab-ı Muaşeret ve Nezaket Kuralları dediğimiz bu kurallar insanın belli bir davranışına veya hayatının belli bir kesitine yönelik olan prensipler değil; aksine hiçbir ayırım yapmaksızın hayatın her safhasını kucaklar mahiyette olan kaidelerdir. Bu noktadan hareketle insanın her türlü davranışı ve eylemi, söylediği her sözü ve insanlarla olan bütün ilişkileri hep ahlâk kuralları kapsamındadır. Buna göre iman ve ibadetten tutup, ailevi veya toplumsal her alanda, nezaket kurallarının işlevselliği görülür. Zaten insanın yaratılış gayesi ve ilahî iradenin isteği de, nezaketli ve faziletli bir kul olmaktır. Dolayısıyla iyi bir insan ve mükemmel bir müslüman olabilme yolunda hedefe ulaşabilmenin temel şartı, Kur'an'ın öğrettiği bu nezaket kurallarını bir kazanım haline getirmek, başka bir deyişle Kur'an ahlâkı ile ahlâklanmaktır.

Onun içindir ki ilahî bildirimlerde, insanın yürüyüş biçiminden konuşma tarzına, anne babaya davranış şeklinden diğer insanlarla olan ilişkilerine ve bu ilişkilerinde nasıl bir metot takip etmesi gerektiğine kadar, daima en iyiye ve en güzele doğru bir sevkî motifleri göze çarpmaktadır. İşte, ahlâkî unsurları birer prensip olarak sunan Kur'an, insanlara öncelikle iman etmelerini daha sonra bu inanç doğrultusunda güzel iş yapmalarını, yaptığı her işte ve hayatın her safhasında da doğru ve dürüst olarak incinmeden ve incitmeden, akılla ve bilgiyle hareket etmeleri gerektiğini tavsiye etmektedir.

İnsanlara doğru olanı göstermek, iyiyi, güzeli ve hayırlı olanı sevdirmek ve bu sayede onları yanlışlık ve kötülüklerden uzak tutup, ebedî kurtuluşunu sağlamak asıl gayedir. Dolayısıyla her müslüman, sınırlarını Kur'an'ın ve nebevi sünnetin çizip belirlediği nezaket kurallarını öğrenmek ve onları yapmak zorunda olduğu gibi, kötü olarak kabul ettiği fiillerden de kesinlikle uzak durmak zorundadır.

İşte biz “*Kur’an-ı Kerim’in Fert ve Toplum Hayatına Kazandırdığı Nezaket*” ismini verdiğimiz bu çalışmamızla, bir müslümanın nasıl bir ahlâkî yapıya bürünmesi ve hangi kriterlere uyarak nasıl bir hayat yaşaması gerektiğini ve bu sayede de ilahî rızanın hangi istikamette olduğunu, deliller ve örnekler göstererek ortaya koymaya çalıştık.

Çünkü yaratılmışların en şerefli ve mükemmeli olan insanın hayatında kötü, kaba, çirkin ve kırıcı davranışlara yer yoktur. Eğer böyle bir şey vaki olursa caydırıcı birer önlem olarak, ilahî yaptırımlar vazedilmiştir. İnsanın hayatının çeşitli evrelerinde ortaya çıkan olaylara gösterilen tepki, alınan tavır, yapılan herhangi bir reaksiyon mutlak suretle bu kurallardan birisinin sınırları içerisinde cereyan etmektedir.

Bu belki de ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Adem’in (a.s) şahsında pratize edilen ilahî sınavın çerçevesini oluşturuyordur. Kamil insan tipinin birer mütemmimi olan, ancak sınırlı bu çalışmamızda bazılarını inceleyebildiğimiz “Nezaket Kuralları” asıl itibariyle insanın mutluluğunu ve bu çerçevede elde edeceği kazanımları ahiret âlemine ertelemeyip ihtiva ettikleri güzellikleri muhataplarına daha bu dünyada sunmaktadırlar.

Yaptığımız bu çalışma bütün muhataplarına bir ayna mesabesinde olduğu kanaatindeyiz. Dileyen her muhatap kendi davranışlarının sağlıklı olup olmadığını bu çalışmayı okuyarak anlayabilir. Bu çalışmada incelediğimiz her bir nezaket kuralı, okuyucusuna güzel bir katkı sağlaması ve varsa beğenilmeyen huyların izalesinde işlevsel olması ümidi ile yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acluni, *Keşfü'l-Hafâ*, Daru'l-Kütübi'l-İlm, Beyrut 1988.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. (ö. 241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1401/1981.
- Ahmed Haşimi, *Muhtarul Ehadisin Nebeviyye*, S.Bilici Kitabevi, İstanbul, Tsz.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *Ahlâk Dersleri*, İstanbul 1968.
- Altıntaş, Hayrani, *Kur'ân ve Estetik*, Ankara Üniversitesi İFD, Ankara 1998.
- Arslan, Ali, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, Okusan Yayınları, İstanbul 2005.
- Ateş, Süleyman, *Kur'ân ansiklopedisi*, Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı, İst. 1997.
- Ayvazoğlu, Beşir, *DİA*, "İlmü'l-Cema'l" maddesi, Cilt:22, s.146-148.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Aşk Estetiği*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002.
- Bilgin, Beyza, *İslâm ve Çocuk*, DİB Yayınları, Ankara 1991.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. (ö.256/869), *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1401/1981.
- Canan, İbrahim, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları Trz.,
- Canan, İbrahim, *Aile Reisi ve Baba olarak Hz.Peygamber*, Işık Yayınları, İst., Temmuz 2013.
- Cürcani, Ali İbn Muhammed Şerif, *Mu'cemü et-Ta'rifât*, Dar'ul-Fazile, Kahire Trz.
- Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (ö.255/869), *es-Sünen*, Beyrut 1982.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 1986.
- Dökmen, Üstün, *Yaşama Yerleşmek*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.
- Duman, Zeki, *K.Kerim'de Adab-ı Muaşeret*, İpek Yayınları, İstanbul 2002.
- Ebu Davut, Süleyman b. El-Eş'âs es-Sicistânî. (ö.275/889), *es-Sünen*, İstanbul 1401/1981.
- el- Vahidi, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed, *Esbab-ı Nüzûli'l-Kur'ân*, Beyrut 1411/1991.
- el-Heysemi, Nureddin, *Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l-Fevaid*, Gonca Kitabevi, VII/92, İstanbul 2007.
- el-Hindi, Allaidin Muttegi, *Kenzu'l-Ummal fi Sünen-il Egvâl ve Efaâl*, Beyrut 1985.
- el-İsfahani, Râgıb Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. (ö.502/1108), *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, Beyrut 1422/2001.

- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- Erdem, Hüsamettin *Ahlâk Felsefesi*, 5. Baskı, Hü-Er Yayınları, Konya 2009.
- es-Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, (Çev.:Sadrettin Gümüş-Nedim Yılmaz), Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- es-Suyuti, Celâleddîn, *el-Câmi'u's-Sağır, Min Hadisi'l-Beşîri'n-Nezir*, Beyrut 1996.
- es-Suyuti, Ebül'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. *ed-Dürrü'l-Mensûr fî Tefsîri'l-Me'sûr*, Beyrut 1411/1990.
- et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l- Kur'ân*, Beyrut 1415/1995.
- Ferra, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad, *Meani'l-Kur'ân*, Beyrut 1980.
- Gazel, Gülşen, *Risale-i Nur Işığında Esmâ-i Hüsnâ*, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2010.
- Gazzali, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed. (ö.505/1111), *İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn*, Tuğra Neşriyat, İstanbul 1992.
- Görmez, Mehmet, *Kalbin Erbaini*, Ankamat Matbaacılık, Ankara 2014.
- Gülen, Fethullah, *Çağ ve Nesil-I*, Nil Yayınları İstanbul 2006.
- Gümüştanevi, Ahmed Ziyaüddin, *Ramuz el-Ahadis*, Pamuk Yay., İstanbul 2001.
- Halit, Abdulkadir, *Adab-ı Muaşeret*, Rehber Yayınları, İstanbul 2011.
- Hamidullah, Muhammed, "İslam'da Estetik ve Güzel Sanatlar," TTK. Ankara 1961.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir (ö. 1393/1973), *Tefsîr't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus trz.
- İbn Kesir, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. (ö.744/1372), *Tefsiru'l-Kur'ân'il-Azîm*, 11/136, Kuveyt 1418/1998.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b.Mukrim, *Lisanu'l-Arab*, İran 1405.
- İbn Miskeveyh, *Ahlâkı Olgunlaştırma*, (Tercüme Heyet) Ankara 1983.
- İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed (230/844), *Tabakatü'l-Kübra*, Daru's- Sadır, Beyrut 1985.
- İslamoğlu, Mustafa, *Kur'ân'a Göre Esmâ'ül Hüsnâ*, Düşün Yay., İstanbul 2010.
- İz, Mahir, *Din ve Cemiyet*, İstanbul 1982.
- Kalkan, Ahmet, *Müslüman'ın Güzelleşmesi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005.
- Kara, Necati, *Kur'ân'da Beden Dili*, Bilge Yayınları, İstanbul 2004.
- Karagöz, İbrahim, *Ayet ve Hadislerin Işığın Allah'ın İsim ve Sıfatları*, Sistem Ofset, Ankara 2007.

- Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'ân'da Ahlak Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul 1997.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, İstanbul 1971.
- Kaya, Nüsret, *Evrenin Sembol Diliyle Psikoestetik*, Sistem Yay., İstanbul 1999.
- Kınalı Zade, Ali Efendi, *Ahlak-ı Âla'i*, Şam 1563-1566
- Koç, Turan, *İslam Estetiği*, İSAM Yayınları, İstanbul 2009.
- Köknel, Özcan, *İnsanı Anlamak*, İstanbul 1993.
- Kurtbay, Yalçın, *Nezakat ve Görgü Kuralları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- Kurtubi, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. (ö. 671/1273), *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, Buruç Yayınları, 14/107. Kahire trz.
- Kutup, Seyyid *Fî Zilâli'l-Kuran*, (Çeviri Heyet) İstanbul trz.
- Macit, Yusuf, *İletişimde Model Olarak Hz. Muhammed*, Y. Akademi Yayınları, İzmir 2006.
- Malik b. Enes, Ebu Abdillah el-Himyerî, *el-Muvatta'*, İstanbul 1401/1981.
- Mehmed Said, *Ahlak-ı Hamide*, Daru'l-Hılafe el- Aliyye, 1317.
- Mehmed Vehbi, *Hulâsâtu'i-Beyan*, İstanbul 1976.
- Mevdudi, Ebu'l Al'â, *Tefhimu'l-Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul 1988, IV/654.
- Mısırlı, İrfan, *Sosyal Davranışlar ve Protokol Bilgisi*, Detay Yay., Ankara 2006.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1401/1981.
- Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali. (ö. 303/915), *es-Sünen*, İstanbul 1401/1981.
- Nesefî, Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (710/1310), *Medariku't-Tenzil*, Pamuk Yayınları, İstanbul.
- Nursi, Sâid, *Sözler*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Nursi, Said, *Lemalar*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Öztürk, Emine, *Türkiye'de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınma Evleri*, Birey Yayınları, İstanbul 2010.
- Râzi, Ebu Abdillah Fahrudîn Muhammed b. Ömer. (ö. 606/1210), *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınları.
- Rıfat, Ahmet, *Tasvir-i Ahlak*, Tercüman Yayınları, trz.
- Said, Muhammed, *Ahlak-ı Hamide*, Daru'l-Hılafe el- Aliyye, 1317.

- Suyuti, Ebül'l-Fazl Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *ed-Dürrü'l-Mensûr fî Tefsîri'l-Me'sûr*, Beyrut 1411/1990.
- Şahin, Naim, *Gazzali'de Etik-Estetik İlişkisi*, Diyanet İlmi Dergi, Sayı: 39, s.43, Eylül 2005.
- Şeriatî Ali, *Hac*, Fecr Yayınları, Ankara 2012.
- Taberani, *Mu'cemu's-Sağir Tercüme ve Şerhi*, Mutlu Yayınları.
- Tarhan, Nevzat, *Güzel İnsan Modeli*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Tatlısu, Ali Osman, *Esmâ'ül-Hüsna Şerhi*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- Tunalı, İsmail, *Estetik*, İSAM Yayınları, İstanbul 2009.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1998.
- Türkmen, Sabri, *Sosyal İlişkilerde Nezaket*, Çıra Yayınları, İstanbul 2008.
- Uludağ, Süleyman, *DİA*, "Ahsen'i Takvim Maddesi", II/178.
- Ülkü, Kübra, *İslam'da Nezaket ve Âdab*, Yasin Yayınları, İstanbul 2007.
- Ünal, İbrahim, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Görgü*, Nesil Yayınları, İstanbul 2004.
- Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, Risale Yayınları.
- Yedi Askı, *Arap Edebiyatının Harikaları*, (Çev: Heyet) Ankara Okulu Yay. Ankara 2010.
- Yetkin, Suat Kemal, *Estetik*, İstanbul 1938.
- Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Yayınları.
- Yıldırım, Suat, *DİA*, "Bedi' Maddesi," V/320.
- Zemahşeri, Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhmûd b. Ömer b. Muhammed. (ö. 538/1143), *el- Keşşâf an Hakâiki Ğivâmizi-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl*, Beyrut 1415/1995.